
EVANGELIUM VITAE

**Encyklika Jana Pavla II.
O ŽIVOTĚ,
KTERÝ JE NEDOTKNUTELNÉ DOBRO
z 25. března 1995**

ZVON · ČESKÉ KATOLICKÉ NAKLADATELSTVÍ
PRAHA 1995

Církevní schválení České biskupské konference
č.j. 409/95 Ze dne 28. června 1995

Po převodu do elektronické podoby neprošlo korekturou ani schválením.
Připomínky a opravy zasílejte na e-mail: petr.kebrle@email.cz
Tento a další dokumenty naleznete na Internetu: www.kebrle.cz/katdocs.htm

© Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha, 1995
ISBN 80-7113-139-3

*Biskupům,
kněžím a jáhnům,
řeholníkům a řeholnicím,
věřícím laikům
a všem lidem dobré vůle
O životě který je nedotknutelné dobro*

ÚVOD

1. Evangelium života (Radostná zvěst o životě) tkví pevně v základech Ježíšova poselství. Je církví s láskou každodenně přijímána a musí být také se statečnou věrností hlásána jako zpráva, která je určena lidem každého věku a každé kultury.

Na počátku vlastního vykoupení člověka je ohlašováno narození Dítěte jako něco nesmírně radostného: "Zvěstuji vám velikou radost, radost pro všechny lid: V městě Davidově se vám dnes narodil Spasitel - to je Kristus Pán" (Lk 2,10-11). Byla to jistě veliká radost, protože to bylo narození samotného Spasitele. Avšak Kristovo narození ukazuje také plný význam narození každého člověka, a proto tato radost z Mesiáše je základem i naplněním radosti nad každým člověkem, který se rodí (srov. Jan 16,21).

Ježíš zdůrazňuje zvláštní význam svého spasitelného poslání a říká: "Já jsem přišel, aby měli život a měli ho v hojnosti" (Jan 10,10). Mluví skutečně o životě "novém" a "věčném", který je založen na společenství s Otcem a k němuž je výslovně každý člověk v Synu povolán skrze Ducha, který posvěcuje. A pouze v takovém "životě" nacházejí svůj plný význam všechny součásti i okamžiky lidského života.

Neporovnatelná hodnota lidské osobnosti

2. Člověk je zván do plnosti života, který daleko přesahuje hranice jeho života zde na zemi, protože spočívá v účasti na životě samotného Boha.

Nadpřirozený rozměr tohoto povolání jen ještě více zdůrazňuje velikost lidského života a jeho cenu i v jeho časném rozměru. Neboť život v čase je základní podmínkou, vlastním počátkem a neoddělitelnou součástí celého a jedinečného vývoje existence člověka. Nezasloužené a neočekávané je tento vývoj ozařován příslibem božského života a je obnovován darem života, který dosáhne svého plného završení v životě věčném (srov. 1 Jan 3,1-2). Zároveň však toto nadpřirozené povolání působí, že povaha pozemského života je pro každého muže či ženu rozdílná. Je to totiž záležitost nikoli "poslední", ale ve skutečnosti "předposlední". Přesto však je život "věc posvátná", nám dočasně svěřená k tomu, abychom ji podle závazku svého úkolu střežili a přivedli k dokonalosti skrze lásku a tím, že sebe samotné darujeme Bohu a bratřím.

Církev ví, že tato Radostná zvěst o životě, která jí byla svěřena od Pána¹, nachází ohlas v nitru jednoho každého člověka, ať už věří nebo ne, protože mu podivuhodným způsobem odpovídá tím, že jeho očekávání nekonečným způsobem převyšuje. Naprosto každý člověk je totiž schopen, i přes všechny nesnáze a pochybnosti, má-li srdce otevřené pro pravdu a dobro, ve světle vlastního rozumu a s tajemnou pomocí milosti dojít k poznání pravdy a rozeznat dobro, které je vepsáno jako přirozený zákon v jeho srdci (srov. Řím 2,14-15), že totiž život člověka je posvátný a dobrý od samotného jeho počátku až do naprostého konce a každá lidská bytost má právo, aby toto své základní dobro chápala jako něco, co musí být s nejvyšším úsilím ochraňováno. Na uznání tohoto práva lidí je založena společnost i politické soužití.

¹ Slova "evangelium života" (Radostná zvěst o životě) se jako taková v Písmu svatém přímo nevyskytují. Přesto však zcela odpovídají vlastní podstatě biblického poselství.

Především je třeba, aby toto právo obhajovali a podporovali ti, kdo věří v Krista a uvědomují si tuto podivuhodnou pravdu, kterou připomněl také 2. vatikánský koncil: "Vždyť svým vtělením se jistým způsobem spojil s každým člověkem on sám, Boží Syn."² Tak tedy v této události spásy se nejen projevuje nekonečná láska Boha, který "... tak miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna" (Jan 3,16), ale i neporovnatelná hodnota každého lidského jedince.

Sama církev, když upřímně zkoumala tajemství vykoupění, s novým úžasem v duši³ si uvědomuje tuto hodnotu a chápe, že je povolána k tomu, aby lidem všech dob hlásala toto "evangelium" – radostnou zvěst, počátek nepřemožitelné naděje a pravé radosti pro každé období dějin. *Evangelium o lásce Boha k lidem, evangelium o hodnotě osobnosti a jedinečné evangelium o samotném životě tvoří jedno nedělitelné evangelium* – radostnou zvěst.

Proto člověk sám, živý člověk, představuje první a základní cestu církve.⁴

Nové hrozby pro lidský život

3. Do mateřské péče církve je tedy skrze tajemství Božího Slova, které se stalo tělem (srov. Jan 1,14), svěřen každý člověk. Proto není možné, aby jakákoliv hrozba, která se dotýká důstojnosti člověka a jeho života, nenalézala zároveň ohlas v nejhlubším nitru církve, nezasahovala ji v samém jádru víry ve vykupitelské vtělení Božího Syna a nezavazovala ji ještě více k onomu poslání nést *Radostnou zvěst o životě* do celého světa a každému stvoření (srov. Mk 16,15).

Toto hlásání je naléhavé zvláště dnes, kdy životu lidí i národů hrozí znásobená a mnohem drsnější nebezpečí, zvláště pokud jsou slabí a nedovedou se náležitě bránit. K dřívějším krutým pohromám, jako jsou bída, hladomor, morové epidemie, války a jiná bezpráví, přistupují nové hrůzy jiných druhů i rozměrů.

Již 2. vatikánský koncil se smutkem v srdci ve svém dokumentu, který se týká naší doby, vy počítal četné zločiny a útoky proti lidskému životu. S odstupem třiceti let nyní jménem celé církve znovu opakujeme stejné myšlenky se stejnou naléhavostí a společně s tímto koncilem znovu litujeme těchto zločinů v přesvědčení, že zde tlumočíme správné mínění každého člověka s čistým svědomím: "Všechno, co je přímo proti životu, jako vraždy všeho druhu, genocidy, potraty, eutanázie i dobrovolná sebevražda; cokoli porušuje nedotknutelnost lidské osoby, jako mrzačení, tělesné nebo duševní mučení, pokusy o psychické násilí; co uráží lidskou důstojnost, jako nelidské životní podmínky, svévolné věznění, deportace, otroctví, prostituce, obchod se ženami a mladistvými; a také hanebné podmínky práce, když je s dělníky zacházeno jako s pouhými výrobními prostředky, a ne jako se svobodnými a odpovědnými osobami: všechny tyto věci a jim podobné jsou opravdu ostudné, vnášejí nákazu do lidské civilizace a poskvřňují více ty, kteří je dělají, než ty, kteří trpí bezpráví, a velice zneuctívají Stvořitele."⁵

4. Bohužel, nic nenasvědčuje tomu, že by se tento znepokojivý stav věcí zmenšoval, ba naopak, lze spíše pozorovat jeho rozšíření. Věda a technika poskytují ve svém rozvoji stále nové prostředky a nabízejí tím zároveň nové způsoby, jak útočit na důstojnost člověka. Vytváří se a upevňuje nová kulturní situace, ve které zločiny proti lidskému životu dostávají dosud *nevidanou, a je-li to vůbec*

² 2. vatikánský koncil, GS 22

³ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Redemptor hominis* (4.3.1979),10: AAS 71 (1979), 275.

⁴ Srov. tamtéž, 14.

⁵ 2.vatikánský koncil, GS 27.

možné, ještě mnohem horší podobu. Z toho vyplývají nové závažné problémy: neboť i veřejné mínění omlouvá z velké části zločiny proti životu s odůvodněním, že jednotlivec má právo na svobodu. Z toho důvodu nejen že je zaručena beztrestnost těchto zločinů, ale dokonce jsou schvalovány veřejnými autoritami, takže ti, kdo se jich dopouštějí, jednájí zcela svobodně, někdy i za pomoci prostředků bezplatné zdravotnické péče.

To vše vede k jednoznačnému závěru, že je třeba hlouběji a jiným způsobem uvažovat o samotném životě a posuzovat vztahy mezi lidmi. Fakt, že zákony mnohých států se zcela odchyľují od základních principů svého zákonodárství a nejen že žádným způsobem takové jednání proti životu netrestají, ale dokonce je uznávají za legitimní, je jistým znepokojujícím znamením o závažném úpadku morálky. Co dříve bylo jednomyslně považováno za zločin a bylo odsuzováno společným smyslem pro čest, postupně je míněním společnosti přijímáno. Sama lékařská věda, která je svou podstatou určena k tomu, aby pečovala o lidský život a chránila ho, je stále více ochotna propůjčovat se k těmto činům, namířeným proti lidské osobě, a tím ztrácí svou vlastní tvář, sama si protirečí a snižuje vážnost těch, kteří ji provozují. V podobných kulturních i zákonodárných souvislostech vidíme, že k řešení existujících závažných demografických, sociálních i rodinných problémů, jimiž trpí mnohé národy na zemi a jimž je třeba věnovat rozumnou a účinnou péči ze strany jednotlivých národních i mezinárodních organizací, jsou často předkládány mylné a špatné návody, které jsou zcela v rozporu s pravdou a se skutečným dobrem lidí i států.

Závěr, který z toho vyplývá, je naprosto otřesný. Dojímá a znepokojuje nás nejenom zánik tolika lidských životů, ať už dosud nenarozených nebo slabých a bezmocných, ale stejně tak to, že samo svědomí člověka je do té míry zasaženo široce rozvolněnými mezemi jednání, že stále hůře a obtížněji chápe rozdíl mezi dobrem a zlem v těch věcech, které se dotýkají základního dobra lidského života.

Ve společenství se všemi biskupy světa

5. Okolnostmi, které vážně ohrožují život člověka v dnešní době, se zabývalo *mimořádné zasedání* kardinálů konané v Římě od 4. do 7. dubna 1991. Široce a podrobně byla projednávána otázka nových pohledů na lidskou rodinu, zvláště pak na křesťanské společenství. S jednomyslným souhlasem na mě naléhali kardinálové, abych s veškerou autoritou Petrova nástupce znovu zdůraznil nedotknutelnost lidského života, která je v dnešních podmínkách ohrožována z různých stran.

Vyhověl jsem jejich prosbám a napsal jsem o svatodušních svátcích roku 1991 *osobní dopis* každému bratru biskupovi, aby v duchu bratrské jednoty biskupů pomohl při vypracování dokumentu na toto téma.⁶ Z hloubi srdce děkuji všem biskupům, kteří odpověděli a poskytli nám velmi hodnotné informace, návrhy a úvahy. Tak i oni dosvědčili svým souhlasem a hlubokým přesvědčením, že mají účast na naukovém i pastoračním díle církve při hlásání *Radostné zvěsti o životě*.

V témže dopise, několik dní po stém výročí vydání dokumentu *Rerum novarum*, upozornili jsme všechny na tuto jedinečnou podobnost: "Tak jako před sto lety byli dělníci omezováni ve svých základních právech a církev se jich statečně zastávala a hlásala, že práva dělníka jakožto osoby jsou posvátná, tak i v naší době, když jiná skupina lidí je utiskována ve svém právu na život, církev chápe, že musí se stejnou odvahou propůjčit svůj hlas těm, kteří ho nemají. Její evangelijní

⁶ Srov. Dopis všem bratřím v biskupském úřadu o Evangelium vitae (19.5.1991): Insegnamenti XIV,1 (1991), 1293-1296.

volání se totiž vždy zastává chudých tohoto světa, kteří jsou ohrožováni a v opovržení a jejichž lidská práva jsou porušována."⁷

Dnes však je toto základní právo na život odpíráno mnoha slabým a bezbranným lidem, zvláště pak dosud nenarozeným dětem. Jestliže na konci minulého století církev nemohla mlčet k bezpráví, které se tehdy rozmáhalo, tím spíše nelze mlčet dnes, kdy k sociálním křivdám minulého století – dosud bohužel neodstraněným – se na tolika místech ve světě připojují ještě těžší nespravedlnosti a utiskování, které jsou dokonce mylně považovány za znaky nějakého nového světového řádu, který má být nastolen.

Proto vznikla ve spolupráci s biskupy celého světa tato encyklika, která sleduje především to, aby byla opět *jasně a jednoznačně potvrzena hodnota lidského života a jeho nedotknutelnost* a zároveň aby byla všem lidem i každému jednotlivci ve jménu samotného Boha adresována tato důrazná výzva: *chraň a opatruj, miluj a zachovávej život, život každého člověka!* Pouze na této cestě nalezneme spravedlnost a pokrok, pravou svobodu, pokoj a štěstí!

Kéž dojde tento hlas ke každému synovi i ke každé dceři církve! Kéž se dotkne všech lidí dobré vůle, kterým leží na srdci dobro každého jednotlivce, ať muže či ženy, i osud celé lidské společnosti!

6. Spojení v hlubokém společenství s jednotlivými bratřími a sestrami ve víře a vedení upřímným přátelstvím ke všem lidem toužíme znovu *zdůraznit a vyhlásit Radostnou zvěst o životě*, tento jas pravdy ozařující svědomí, jasné světlo, které uzdravuje temná místa, nevyčerpatelný zdroj jistoty a síly, který nás stále povzbuzuje, abychom vždy vycházeli vstříc výzvám, se kterými se setkáváme na své cestě. Když uvažuji o bohatých zkušenostech, které jsme získali v Roce rodiny, chtěl bych jakoby dopsat onen list, který jsem tehdy poslal "každé opravdové a pevné rodině v každé zemi světa"⁸. S novou důvěrou v duši hledím na jednotlivá domácí společenství a přeji si, aby byla stále obnovována a v každém ohledu podporována všemi, kdo mají za úkol jim pomáhat, aby zvláště dnes, když se rodina ocitá uprostřed mnoha nesnází a těžkých ohrožení, byla podle věčného úradku Božího zachována jakožto "svatyně života"⁹.

Jednotlivým členům církve, *lidem, kteří jsou určeni pro život a slouží životu*, adresujeme tuto intenzivní výzvu, abychom mohli společně tomuto našemu světu nabídnout nové důkazy o naději a zároveň dosáhnout toho, aby rostla spravedlnost a upevňovalo se pouto vzájemnosti mezi lidmi, aby se rozvinula nová kultura lidského života a byla vybudována opravdová civilizace pravdy a lásky.

⁷ Tamtéž, 1294.

⁸ Dopis rodinám *Gratissimam sane* (2.2.1994),4: AAS 86 (1994), 871.

⁹ Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus* (1.5.1991), 39: AAS 83 (1991), 842.

I. KAPITOLA

Prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země

Současná nebezpečí pro lidský život

"Povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej" (Gn 4,8): u samotného počátku násilí proti životu

7. "Vždyť Bůh smrt neučinil, ani se netěší ze zahynutí živých. Stvořil totiž všechno, aby to bylo ... Bůh totiž stvořil člověka k nedotknutelnosti a učinil ho obrazem vlastní nepomíjivosti. Ďáblou zavisť však vešla do světa smrt, a kdo patří k němu, zakusí ji" (Mdr 1,13-14, 2,23-24).

Radostné zvěsti o životě, která zazněla již na začátku, kdy byl člověk stvořen k obrazu Božímu a předurčen k plnému a dokonalému životu (srov. Gn 2,7; Mdr 9,2-3), odporuje bolestná skutečnost smrti, která přišla na svět a položila stín marnosti na celý lidský život. Smrt sem vstoupila jako důsledek ďáblou zavisť (srov. Gn 3,1.4-5) a ne kvůli hříchu prvních lidí (srov. Gn 2,17; 3,17-19). Vnikla na svět násilím, když Kain zabil svého bratra Ábela: "Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej" (Gn 4,8).

Tato první vražda je výmluvně popisována v knize Genesis jako příklad události, která se dodnes ve stále větší míře opakuje v lidských dějinách.

Přečtěme si znovu tento dávný biblický příběh, který nám v naprosté jednoduchosti nabízí hluboké poučení.

Ábel se stal pastýřem ovcí, ale Kain se stal zemědělcem. Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země. Také Ábel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar, na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl.

Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal ve tváři. I řekl Hospodin Kainovi: "Proč jsi tak vzplanul? A proč máš tak sinalou tvář? Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit, ty však máš nad ním vládnout."

I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi: "Pojďme ven." A když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.

Hospodin řekl Kainovi: "Kde je tvůj bratr Ábel?" Odvětil: "Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?" Hospodin pravil: "Cos to učinil! Slyš, prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země. Budeš nyní proklet a vyvržen ze země, která rozevřela svá ústa, aby z tvé ruky přijala krev tvého bratra. Budeš-li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem."

Kain Hospodinu odvětil: "Můj zločin je větší, než je možno odčinit. Hle, vypudil jsi mě dnes ze země. Budu se muset skrývat před tvou tváří. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít."

Ale Hospodin řekl: "Nikoli, kdo by Kaina zabil, bude postižen sedmeronásobnou pomstou." A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil.

Kain odešel od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nódu, východně od Edenu (Gn 4,2-16).

8. Kain "vzplanul velikým hněvem a zesinal ve tváři", protože "Hospodin shlédl na Ábela a na jeho obětní dar" (Gn 4,4). Bible mlčí o tom, proč dal Hospodin přednost Ábelově oběti před Kaino-

vým darem. Ale poučuje nás, že ačkoliv si Bůh vybral Ábelovu oběť, *přesto nepřestal s Kainem rozmlouvat*. Napomíná ho a *zdůrazňuje jeho vlastní svobodu ve vztahu ke zlu*: člověk není žádným způsobem předurčen k tomu, aby konal zlo. Stejně jako předtím Adam, je i Kain zlákan zlovolnou silou hříchu, který jako lítá šelma strojí úklady jeho srdci, dokud ho nepolapí. Ale i Kain zůstává ve vztahu ke hříchu svobodný. Může a musí ho přemoci: "... bude po tobě dychtit, ty však máš nad ním vládnout!" (Gn 4,7) Ale nad Hospodinovým napomenutím *vítězí závist a hněv*, a tak Kain napadá bratra a zabíjí ho. V *Katechismu katolické církve* čteme: "Písmo ve vyprávění o tom, jak Kain zabil Ábela, odhaluje, že již od počátku lidských dějin byl v člověku hněv a žádostivost jako následky prvotního hříchu. Člověk se stal nepřítelem svého bližního."¹⁰

Bratr zabíjí bratra. Jako při první bratrovraždě, tak i při každé další vraždě je porušováno "*duchovní*" *příbuzenství*, kterým je spojována v jedno celá lidská rodina¹¹, v níž všichni mají účast na jedinečném dobru, totiž na stejné důstojnosti všech lidí. Často je porušováno *příbuzenství "těla a krve"*, když je ohrožován život i v samotném vztahu mezi rodiči a dětmi, jako například u potratu, nebo když se v širším okruhu rodiny nebo příbuzných schvaluje nebo dopouští eutanázie.

Za každým násilím vůči bližnímu se skrývá *ústupek "logice" Zlého*, toho, který byl "vrahem od počátku" (Jan 8,44), jak připomíná apoštol Jan: "Neboť to je zvěst, kterou jste slyšeli od počátku: abychom se navzájem milovali. Ne jako Kain, který byl z ďábla a zabil svého bratra" (1 Jan 3,11-12). Tak zabití bratra je již na samém úsvitě lidských dějin smutným svědectvím toho, jak velice rychle se rozrůstá zlo: vzpouru člověka proti Bohu v ráji vzápětí doprovází boj člověka proti člověku na život a na smrt.

Po zločinu *Bůh zasahuje, aby pomstil zabitého*. Před pohledem Boha, který se ho po Ábelově smrti ptá, Kain nejen že se nestydí a nežádá o odpuštění, ale ještě arogantně odpovídá: "Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?" (Gn 4,9) "*Nevím*": lží se Kain snaží zakrýt svůj zločin. Dělo se to v minulosti a často se stává i dnes, že se hledají rozličné názory a důvody, které mají sloužit k ospravedlnění a zakrytí nejhorších zločinů proti člověku. "*Cožpak jsem strážcem svého bratra?*": Kain nechce na bratra ani myslet ani plnit onu povinnost, kterou je vázán vůči svému bližnímu. Mimoděk nás napadá souvislost s dnešní situací, kdy člověk zcela ztrácí jakýkoliv smysl pro povinnost vůči druhému člověku. Dokladem toho je stále více chybějící pocit sounáležitosti se slabšími členy společnosti, jako jsou např. staří, nemocní, přistěhovalci a děti, což se často objevuje jak ve vztazích mezi národy, tak všude tam, kde se jedná o otázky samotné lidské existence, svobody a míru.

9. *Ale Bůh nemůže zločin přejít beztrestně*: ze země, do níž byla prolita, volá krev zabitého, aby Bůh zjednal spravedlnost (srov. Gn 37,26; Iz 26,21; Ez 24,7-8). Z tohoto textu čerpá církev výraz "hříchy, které před Bohem křičí o pomstu", mezi něž patří především úmyslné zabití.¹² Pro Židy jako i pro ostatní starověké národy je krev znamením života, ba dokonce "krev ... je život" (Dt 12,23), a život, zvláště lidský, patří pouze Bohu: protože ten, *kdo ukládá o život člověku, jako by vkládal ruku na samotného Boha*.

Kain je proklet Bohem i samotnou zemí, která mu odmítne dát své plody (srov. Gn 4,11-12). *Je potrestán*: bude sklízet opuštěnost a samotu. Smrtonosné násilí od základů mění prostředí lidského

¹⁰ 2259.

¹¹ Srov. sv. Ambrož, *De Noe*, 26, 94-96: CSEL 32, 480-481.

¹² Srov. *Katechismus katolické církve*, 1867 a 2268.

života. Země neboli "rajská zahrada Eden" (Gn 2,15), krajina hojnosti, harmonických vztahů a přátelství s Bohem, je nahrazena "zemí Nod" (Gn 4,16), místem "bídy", samoty a vzdálenosti od Boha. Kain bude "psancem a štvancem na zemi" (Gn 4,14): bude ho stále doprovázet pochybnost a nejistota.

Avšak Bůh, který je milosrdný, i když trestá, "*poznámenal Kaina znamením*, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil" (Gn 4,15): není to tedy znamení, které by ho označilo proto, aby byl vystaven proklínání ostatních lidí, ale aby byl chráněn a ubráněn přede všemi, kteří by ho snad chtěli zahubit, třeba proto, aby pomstili Ábelovu smrt. *Ani vrah tedy není zbaven své osobní důstojnosti, kterou mu zaručuje sám Bůh. Zde vidíme pozoruhodné tajemství Boží milosrdné spravedlnosti*, jak o ní vypráví svatý Ambrož: "Když byla jednou spáchána vražda, což je ten nejtěžší zločin, jakmile se objevil hřích, tam hned musel nastoupit zákon Boží slitovnosti. Protože kdyby viník byl ihned potrestán, lidé by nikdy neprojevovali při trestání trpělivost a umírněnost, ale hned by viníky vystavili trestu ... Bůh ho tedy zapudil od své tváře a poslal ho do vyhnanství daleko od rodné země; to proto, že Kain vyměnil lidskou laskavost za zvířecí krutost. Přece však nechtěl vraždou potrestat vraždu ten, který raději chce hříšnickovu nápravu než jeho smrt."¹³

"Cos to učinil?" (Gn 4,10): oslabení smyslu pro hodnotu života

10. Řekl Pán Kainovi: "Cos to učinil? Prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země" (Gn 4,10). *Hlas krve, kterou prolili lidé, nepřestává křičet v každé době*, projevuje se to pouze různými způsoby.

Otázka "Cos to učinil?", kterou položil Hospodin Kainovi, se stejně tak obrací i na člověka naší doby, aby si v celé šíři uvědomil závažnost oněch přečinů proti životu, kterými je neustále poznamenávána lidská historie, aby hledal četné příčiny, které k nim vedou a které je podporují a aby s co největší zodpovědností zvážil důsledky pro samotnou existenci lidí i národů, které z takového jednání vyplývají.

Některá ohrožení života pocházejí přímo z přírody a jsou ještě zvětšována trestuhodnou nedbalostí a liknavostí lidí, kteří by jim často mohli zabránit. Jiná naopak jsou důsledkem násilností a nenávisti, střetů zájmů, které vedou lidi k zabíjení a válkám, krveprolévání a vyhlazování celých národů.

Kdo by neznal ono násilí, páchané na životě milionů lidí, zvláště dětí, kteří díky nespravedlivému rozdělování bohatství mezi národy a společenskými třídami žijí v bídě, podvýživě a hladu? Nebo ono násilí spojené ne přímo s válkou, ale s hanebným obchodem se zbraněmi, který podporuje rozvoj ozbrojených konfliktů a vede ke krveprolévání na celém světě? A co teprve setba smrti, kterou působí neuvážené narušování ekologické rovnováhy, zločinné rozšiřování drog, podporování sexuálních praktik, které nejenom odporují morálce, ale také znamenají závažná ohrožení pro život? Není jistě možné vypočítat zde všechna nebezpečí, která hrozí lidskému životu a v dnešní době na sebe berou rozmanité zjevné i skryté podoby!

11. Nyní se soustředíme na *jiný druh násilí*, které se týká života vznikajícího a umírajícího. Zde se objevují *dosud neznámé rysy a vznikají nesmírně závažné otázky*. Jsou to činy, které pozvolna ve vědomí společnosti ztrácejí charakter "provinění" a náhle dostávají povahu "práva", takže je do-

¹³ *De Cain et Abel*, II, 10,38: CSEL 32, 408.

konce požadováno, aby *byly uznány veřejným zákonem a provozovány v rámci bezplatné zdravotní péče*. Tyto násilné skutky zasahují život právě v těch situacích, kdy je nejkřehčí a nemá žádnou možnost se bránit. A ještě mnohem horší je, že tato bezprávi proti životu se dějí právě v rodině, která je svou podstatou určena k tomu, aby byla "svatyní života".

Jak je možné, že vznikla taková situace? Je tu více příčin, které je třeba brát v úvahu. Samotným základem je určitý úpadek lidské kultury, který s sebou nese pochybnosti o principech poznání a morálky a působí, že je stále obtížnější jasně vidět hodnotu člověka a jeho práva a povinnosti. K tomu přistupují rozmanité obtíže životních situací a vztahů, někdy ještě zhoršené stavem společnosti, v nichž jednotlivci, manželé i rodiny jsou ponecháni sami se svými obavami. Jsou to vždy případy extrémní chudoby, úzkosti nebo zoufalství, kde snaha o přežití, nesnesitelná bolest nebo spáchané násilí, zvláště vůči ženám, způsobují, že myšlenky na ochranu a zachování života někdy vyžadují statečnost až heroickou.

Toto vše vysvětluje, alespoň částečně, jak se mohlo chápání hodnoty života dnes tak "oslabit" nebo zpochybnit, i když svědomí nám neustále připomíná, že život je posvátné a nedotknutelné dobro. Stále více se to ukazuje na faktu, že zločiny proti počínajícímu a končícímu životu se lidé pokoušejí zakrývat různými názory lékařské vědy, které mají odvracet pozornost od toho, že se zde jedná o právo na existenci jedné určité lidské osoby.

12. Ve skutečnosti i když jsou tu mnohé a závažné důvody z oblasti sociální problematiky, které mohou vysvětlovat tuto velmi rozšířenou morální nejistotu a rovněž pochybnosti jednotlivců o jejich osobní zodpovědnosti, přece zůstává pravdou, že stojíme před daleko větší skutečností, která může být označena jako opravdová a vlastní skutečnost hříchu, vyznačující se spojením s kulturou namířenou proti lidské solidaritě, s jakousi počínající "kulturou smrti". Ta se šíří především díky příznivcům velkých kulturních, ekonomických a politických proudů, kteří zdůrazňují význam společnosti směřující k úspěchu.

Když posuzujeme věci tímto způsobem, můžeme mluvit v jistém smyslu *o válce mocných proti slabým*. Život totiž, který vyžaduje více ohleduplnosti, lásky a péče, je považován za neužitečný nebo chápán jako neúnosná zátěž, a proto je různými způsoby odmítán. Každý, kdo pro svou nemoc nebo postižení, či spíše vůbec svou přítomností na zemi, nějak omezuje štěstí a životní úroveň těch, kteří se mají lépe, je chápán téměř jako nepřítel, proti kterému je třeba se bránit nebo ho zcela odstranit. Vzniká zde jakési "*spiknutí proti životu*", které nejenom že narušuje vztahy jednotlivců k jiným lidem a k rodinám a ke společenství, ale pokračuje i dále, dostává celosvětový rozměr a rozbíjí i vazby mezi národy a státy.

13. Jak se stále více rozšiřuje praxe *potratu*, jsou vynakládány stále větší prostředky na to, aby se našly léky, jimiž je možné zabít plod v mateřském lůně bez jakékoliv pomoci lékaře. Zdá se, že vědecké bádání se v této oblasti zabývá pouze tím, aby byly objeveny jednodušší a účinnější prostředky proti životu, které by současně potrat zbavily jakékoliv rozumné kontroly i sociální odpovědnosti.

Je tu ovšem ještě *antikoncepce*, která je doporučována jako nejúčinnější prostředek proti potratu, bezpečný a dostupný všem. Katolická církev je potom obviňována, že prakticky podporuje potrat, když stále trvá na svém, že podstata antikoncepce je nezákonná. Při bližším pohledu se ukáže, že je tato námitka sama o sobě mylná. Může se jistě stát, že se někteří uchylují k prostředkům anti-

koncepce, aby se vyhnuli zlu potratu. Jsou to však chybné představy o tom, co je dobro, které tkvějí právě v "antikoncepčním myšlení", jež je velmi vzdálené myšlence odpovědného rodičovství, které završuje pravdivost každého úplného manželství. Ve skutečnosti dojde-li k početí nechtěného života, ještě se zvětšuje pokušení potratu. Společenské klima, které podporuje potrat, se rozšířilo významně tam, kde je odmítána nauka církve o antikoncepci. Bezpochyby antikoncepce a potrat jsou v morálním smyslu *naprosto rozdílná zla*. Jedno popírá neporušenou pravdu sexuálního aktu jako vlastního vyjádření manželské lásky, druhé pak ničí život člověka. To první odporuje ctnosti manželské čistoty, to druhé ctnosti spravedlnosti a ve skutečnosti přestupuje příkázání "nezabiješ".

Ačkoli jsou to věci odlišné svou povahou i morální závažností, přece jsou spolu dokonale spojeny jako plody jednoho stromu. Jistě se stane, že se někdo utká k antikoncepci nebo potratu proto, že ho k tomu donutily četné životní nesnáze, které ovšem nikoho neosvobozují od toho, aby se nesažil vždy a za všech okolností zachovávat Boží zákon. Ale ve většině ostatních případů je u kořene takového smýšlení požitkářství a odmítání osobní odpovědnosti ve věcech sexu. Dává se přednost egoistickému pojetí svobody, které v početí nového života vidí spíše překážku vlastní seberealizace. A tak se život, který by mohl vzniknout ze spojení muže a ženy, stává nepřítelem, kterému je třeba se vyhnout, a potrat je jedinou možností, jak řešit obtíže, když prostředky antikoncepce selhaly.

Bohužel, v myšlení lidí se stále více stírá rozdíl mezi antikoncepcí a potratem. Den ode dne tomu také stále více napomáhá výroba chemických prostředků, nitroděložních tělísek a podkožních injekcí, které jsou stejně snadno distribuovány jako antikoncepční prostředky, ačkoliv vlastně zasahují člověka v nejranějším období jeho života a způsobují ve skutečnosti potrat.

14. Podobně různé *způsoby umělého oplodnění*, které zdánlivě slouží životu a jsou obvykle s tímto záměrem používány, otevírají zároveň možnosti pro nové úklady proti životu. Kromě toho, že je nelze akceptovat z důvodů morálních, protože oddělují plození od lidského aktu manželského spojení¹⁴, vykazují tyto technické způsoby dosti vysokou neúspěšnost: ta se projevuje nikoli v tom, že by nedošlo k oplodnění, ale že zárodek pak je velmi brzy vystaven nebezpečí smrti. Dále pak musí být vždy oplodněno více zárodků, které mají být vloženy do lůna ženy, a ty, které jsou "přebytečné", jsou pak zničeny nebo používány k vědeckým výzkumům, kde pod záminkou pokroku lékařské vědy je ve skutečnosti lidský život redukován na obyčejný "biologický materiál", s nímž lze volně nakládat.

Také *prenatální výzkumy*, které nevyvolávají morální námitky, jsou-li praktikovány jako prostředky nezbytné péče o dosud nenarozené děti, často napomáhají k přípravě i vykonání potratu. Tento tzv. eugenetický potrat je veřejným míněním přijímán na základě nesprávné domněnky, že je to v souladu s požadavkem "zdraví". Toto mínění spojuje život s určitými podmínkami a odmítá ho, jestliže je omezen nějakým postižením nebo nemocí.

V souladu s tímto názorem se zašlo už tak daleko, že všeobecná a základní péče, jako např. potrava, je odmítána dětem, které se narodily s nějakou těžkou vadou nebo nemocí. Pohled na naši dobu je tedy stále více znepokojující, jestliže se tu i tam objevují výzvy, aby kromě práva na potrat byla ze stejných důvodů legalizována také *infanticida* (zabití dítěte). Tím bychom se vraceli do období barbarství, o němž jsme se domnívali, že bylo již navždy překonané.

¹⁴ Srov. Kongregace pro nauku víry, instrukce *Donum vitae* (22.2.1987): AAS 80 (1988), 70-102.

15. Nemenší nebezpečí hrozí tam, kde jsou nevléčitelně nemocní a umírající. V sociálním a kulturním kontextu, který působí, že se obtížněji přijímá i snáší utrpení, jsou lidé spíše pokoušeni k tomu, aby zcela odstranili problém bolesti tím, že ho prostě vyloučí a urychlí smrt v okamžiku, kdy se to jeví jako nejvhodnější.

Často k takovému rozhodnutí vedou nejrůznější důvody, které ovšem všechny mají stejně nešťastný a hrozný výsledek. U nemocného to může být silný pocit úzkosti a neštěstí, někdy dokonce zoufalství, způsobený dlouhým a silným prožíváním bolesti. Leckdy je ohrožena již tak křehká rovnováha v soužití jednotlivce a rodiny a je tu nebezpečí, že přes všechnu pomoc lékaře i společnosti se nemocný bude cítit zcela přemožen svou bezmocností. Na druhé straně lidé spojení s nemocným silným citovým poutem mohou být ovládnuti pochopitelným, i když mylně chápaným soucitem. Všechno to je ještě umocňováno určitým kulturně-morálním prostředím, ve kterém se v utrpení nevidí žádný smysl ani hodnota, naopak je pokládáno za zlo, které musí být za každou cenu odstraněno. Většinou k tomu dochází tam, kde chybí náboženské cítění, které člověku pomáhá chápat tajemství dobra skrytého v utrpení.

Zároveň však v celé perspektivě lidské kultury se ozývá jakýsi prométheovský duch, který přesvědčuje člověka, že se může zmocnit života i smrti tím, že o nich bude rozhodovat. Ve skutečnosti ale zůstává člověk přemožen a pokořen smrtí, která nenapravitelně uzavírá každou perspektivu očekávání a naděje. Nešťastným dokladem tohoto všeobecně rozšířeného názoru je *eutanázie*, ať už skrytá a utajovaná, nebo prováděná otevřeně a dokonce pod ochranou práva. Kromě toho, že je často odůvodňována milosrdenstvím s bolestí trpícího člověka, je také obhajována z pohledu utilitárnosti, protože zde společnost přichází bez užítku o prostředky, které pak jinde mohou chybět. Proto se doporučuje, aby byli odstraňováni deformovaní novorozenci, lidé těžce postižení a invalidní, staří, kteří se o sebe sami nemohou postarat, a nevléčitelně nemocní. Nemůžeme zde mlčet také k jiným, skrytějším, ale o nic méně hrozným a opravdovým způsobům eutanázie. K nim dochází například, jsou-li transplantovány orgány dříve, než byly dostatečně potvrzeny náležité a objektivní důkazy o jisté smrti dárce, pouze proto, aby byla větší naděje na úspěch transplantace.

16. Dalším jevem naší doby, který s sebou přináší nové hrozby a útoky proti životu, je otázka *demografická*. V jednotlivých oblastech světa se ovšem projevuje různě. U bohatých a rozvinutých národů lze pozorovat hroznivé zmenšení či pokles porodnosti. Naopak v chudších zemích existuje většinou vzestup porodnosti a takový přírůstek populace, který ještě ztěžuje podmínky omezeného ekonomického i sociálního rozvoje nebo i jen pomalého vzrůstu. V záležitosti přelidnění chudých oblastí světa zcela chybějí, a to celosvětově, společné plány a programy, zabývající se jednak seriózní rodinnou a sociální politikou, odpovídající dané kultuře, jednak náležitou výrobou a rozdělováním národního majetku, ale naproti tomu se realizují politická rozhodnutí proti porodnosti.

Antikoncepce, sterilizace a potraty jsou jistě jedním z důvodů toho, proč existuje tak velký pokles porodnosti. To snadno vede k závěru, že stejné metody, zaměřené proti životu, lze použít také v případech "demografické exploze".

Onen dávný faraon, když začal cítit přítomnost synů Izraele a jejich rostoucí počet jako něco obtížného, vystavil je různým formám útlaku a přikázal, aby každý chlapec, narozený z židovské ženy, byl zabit (srov. Ex 1,7-22). Stejně se dnes chovají mnozí představitelé národů tohoto světa. Růst počtu obyvatel země, ke kterému dnes dochází, je pro ně cosi jako noční můra a obávají se, že chudší a lidnatější národy se stanou hrozbou pro prosperitu a bezpečí jejich zemí. Proto raději chtějí

jakýmkoliv způsobem sami prosadit a zavést co nejširší kontrolu porodnosti, než přijmout a řešit tyto velmi obtížné otázky tak, aby byla plně zachována důstojnost lidské osoby a rodiny a ochráněno nedotknutelné právo každého člověka na život. Také použití finančních prostředků, které mají připraveny pro rozvoj těchto zemí, nespravedlivě podmiňují předcházejícím souhlasem s opatřeními proti růstu populace.

17. Tento současný obraz lidstva nás může děsit, zvláště když vidíme nejenom různé okolnosti, za nichž dochází k útokům na život, ale i množství těchto útoků a početnou a mocnou ochranu, kterou jim poskytuje jak široký souhlas společnosti, tak často i právní schválení a podpora orgánů zdravotní péče.

Jak jsme řekli v Denveru při příležitosti osmého Světového dne mládeže, "... s postupem času se nebezpečí pro život nezmenšují. Naopak, nabývají většího rozměru. Nemluvím zde o vnějších hrozbách, ze strany přírodních sil nebo od bratrů 'Kainů', kteří zabíjejí bratry 'Ábely'. Spíše mám na mysli *hrozby*, které jsou *systematicky a vědecky naplánovány*. Toto dvacáté století bude posuzováno jako věk nesmírných útoků proti životu, se svou nekonečnou řadou válek a ustavičným vražděním nevinných lidských bytostí. Falešní proroci a falešní učitelé zde dosáhli snad největšího úspěchu."¹⁵ Nehledě na úmysly, které mohou být různé a mohou i působit přesvědčivě, jsou-li prezentovány jako projev solidarity, stojíme zde před otevřeným "*spiknutím proti životu*", do kterého jsou zapojeny i mezinárodní instituce, které oficiálně propagují a nařizují kampaně za větší rozšíření antikoncepce, sterilizace a potratů. Nelze opomenout ani fakt, že i sdělovací prostředky často napomáhají tomuto spiknutí tím, že názory podporující antikoncepci, sterilizaci, potrat i samu eutanázii představují jako praktický doklad pokroku a dosažené svobody, zatímco opačné názory, podporující život, jako nepřátelské pokroku a svobodě.

"Cožpak jsem strážcem svého bratra?" (Gn 4,9): špatně pochopený smysl svobody

18. Popsaný stav věcí vyžaduje, abychom poznali nejenom vlastní fenomény, které působí smrt, ale i *různorodé příčiny*, jimiž jsou podmíněny. Hospodinova otázka: "Cos to učinil?" (Gn 4,10) vyzývá Kaina, aby jakoby pokročil dál, až za skutečnost a zločin zabití, a pochopil jeho závažnost jak v *důvodech*, které k němu vedly, tak i v *důsledcích*, které z něho vyplývají.

Rozhodnutí namířená proti životu často vznikají ve velmi obtížných, mnohdy nesnesitelných podmínkách, jako jsou nesmírná bolest, samota, žádná další naděje na zlepšení ekonomické situace, deprese a strach z budoucnosti. Takové okolnosti mohou velmi oslabit pocit osobní zodpovědnosti a následně i pocit viny těch, kdo činí takovou ve své podstatě zločinnou volbu. Dnes tato otázka daleko překračuje meze osobní situace, i když i ta zajisté musí být analyzována. Je třeba zařadit ji do širšího kulturního, sociálního i politického kontextu, kde nabývá stále zlověstnější a znepokojivější podoby, ve které se projevují tendence k tomu, co se stále více stává všeobecným jevem, že totiž již zmíněné zločiny proti životu jsou stále častěji interpretovány jako legitimní *projevy svobody jednotlivce, které musí být uznávány a ochraňovány jako nejzákladnější lidská práva*.

Tímto způsobem dochází dlouhý historický proces k jakémusi kritickému bodu; jeho důsledky jsou ovšem nešťastné a zhoubné. Poté co byla vlastně objevena "práva člověka", která jsou společná všem lidem, a vyhlášena v zákonech všech ústav světa, mění se dnes ve velmi zvláštní protiklad.

¹⁵ 15 Promluva k shromáždění mládeže v Denveru při noční vigílii (14.8.1993), II, 3: AAS 86 (1994), 419.

V době, kdy práva člověka jsou prohlášena za posvátná a veřejně je proklamována hodnota života, samo právo na život je ve skutečnosti popíráno a pošlapáno, konkrétně v těch nejdůležitějších okamžicích života, jakými jsou smrt a zrození.

Na jedné straně jsou lidská práva všude a všeobecně vyhlášována, z čehož vznikají mnohé další iniciativy, které potvrzují, že na celém světě je upevňováno morální přesvědčení, že každému jednotlivému člověku bez rozdílu původu, národnosti, náboženství, politického přesvědčení a sociálního postavení musí být právě proto, že je to člověk, přičítán větší význam a vážnost.

Naneštěstí ovšem proti těmto ušlechtilým výrokům stojí na druhé straně skutečnost, která je s nimi v naprostém rozporu. A co je ještě znepokojivější, ba dokonce hanebnější, že se takové praktiky uskutečňují ve společnosti, která jako svůj největší klad a chloubu zdůrazňuje, že lidská práva jsou v ní upevňována a chráněna. Jak se srovnávají tyto opakované výroky o základních právech s množícími se úklady proti lidskému životu, které jsou ještě všeobecně schvalovány? Jak se tyto deklarace shodují s odmítáním slabých a potřebných, starých nebo sotva počatých lidí? Jsou zcela v protikladu ke všem záměrům na ochranu života a jsou zároveň *hrozbou pro celou kulturu lidských práv*. Toto může ve svém důsledku ohrozit vlastní smysl demokratického soužití: *namísto společnosti lidí, kteří "žijí pospolu", mohou se naše obce stát společností lidí vyloučených, opuštěných, vyhnaných, lidí určených k záhubě*. Rozšíříme-li pak pohled na celý svět, jak jinak máme chápat deklarace práv lidí i národů, vyhlášené na různých mezinárodních shromážděních, než jako zbytečná řečnická cvičení, pokud nebude poukázáno na sobectví bohatých národů, které brání v pokroku národům chudým a další jejich rozvoj spojuje absurdně s požadavkem omezování porodnosti, a tím vlastně brání dalšímu rozvoji člověka? Nemělo by se spíše začít diskutovat o oněch ekonomických prostředcích, které často státy na celém světě používají jako prostředky nátlaků a podmínek a které dávají vzniknout a vzrůstat případům bezpráví a násilí, kdy život nesmírného množství lidí je omezován a potlačován?

19. Kde jsou kořeny tohoto paradoxního protikladu? Mohou být nalezeny v jistých kulturních a morálních názorech, majících své počátky v mentalitě, která *příliš vyzdvihuje význam subjektivity a překrucuje ho*, takže uznává jako předmět práva pouze toho, kdo prokáže svou úplnou nebo alespoň počínající autonomii a přestává již být celkově závislý na ostatních. Ale jak se s tím může srovnávat *pojetí člověka jakožto bytosti "bez jakéhokoliv omezení"*? Učení o lidských právech je založeno na tom, že člověk, na rozdíl od zvířat a věcí, nemůže být nikomu podřízen. Je třeba zde připomenout také jiný názor, podle něhož *hodnota člověka se posuzuje podle jeho možnosti jasné slovní komunikace*, která je dostatečně srozumitelná. Z toho je zřejmé, že za těchto okolností není na světě místo pro toho, kdo - jako třeba člověk ještě nenarozený či umírající - je slabý, naprosto závislý na jiných osobách a zásadním způsobem na ně zcela odkázaný a s nímž není možno komunikovat jinak než jakýmsi němým citem vzájemného sdílení. Je to tedy fyzická síla, která se stává měřítkem výběru a jednání v meziosobních vztazích a sociálním soužití. Zde pak dochází k naprostému popření toho, k čemu směřoval v historii právní stát, totiž aby byl společností, kde "prostředky síly" jsou nahrazeny "silou prostředků".

Na jiné úrovni kořeny těchto protikladů mezi slavnostním vyhlášením práv člověka na jedné straně a jejich tragickým pošlapáním na straně druhé tkví v takovém *pojetí svobody*, které absolutně zdůrazňuje individuum a zcela opomíjí skutečnost, že druhým je třeba pomáhat, plně je přijímat a také jim sloužit. Je sice pravda, že potlačování vznikajícího či zanikajícího života může být

někdy přikrášlováno falešným zdáním lásky k bližnímu nebo úcty k člověku. Přesto nelze popřít, že tato kultura smrti všeobecně ukazuje zcela individualistické pojetí svobody, které ústí v jakousi svobodu "silnějších" proti slabým a těm, kteří jsou určeni k zániku.

V tomto smyslu lze také chápat Kainovu odpověď na Hospodinovu otázku: "Kde je tvůj bratr Ábel?" "Nevím. *Cožpak jsem strážcem svého bratra?*" (Gn 4,9) Každý člověk jistě je "strážcem svého bratra", protože Hospodin svěřuje člověka člověku. A právě pro toto pověření dává Bůh všem lidem svobodu, která s sebou nese *základní rozměr vztahovosti*. Je to velký dar od Stvořitele, který má sloužit osobnosti a naplnění smyslu její existence skrze sebedarování a přijetí druhého. Když však je svoboda chápána jako něco absolutního, co patří každému jednotlivě, je tím zbavována svého původního významu a určení i své ceny.

Ještě zbývá zamyslet se nad jedním hlubším problémem: svoboda popírá samu sebe, sebe ničí a stává se nástrojem ničení druhých, jestliže nechápe a nezachovává své *"zásadní spojení s pravdou"*. Kdykoliv se totiž chce zbavit závislosti na jakékoliv tradici a autoritě, uzavírá se také před zásadními známkami objektivní a společné pravdy, která je základem života jednotlivce i společnosti. Následkem toho pak člověk ztrácí jediný a nepochybný úsudek při rozhodování, totiž pravdu o dobru a zlu, ale používá místo toho své subjektivní a proměnlivé mínění, jehož měřítkem je vlastní užitek a potěšení.

20. Takovéto chápání svobody vede *k naprostému odklonu od sociálního spoluzití*. Jestliže rozvoj jednotlivce je vymezován hranicemi absolutní autonomie, nutně bude jiný jedinec odmítán jako něco nepřátelského, vůči čemu je třeba se bránit. Tak se společnost stává jakýmsi nahromaděním individualit, kde je jeden postaven vedle druhého izolovaně, bez jakéhokoliv vzájemného pouta. Každý se odtahuje od svého souseda ve snaze vyniknout a získat výhody sám pro sebe na úkor druhého. Jestliže ale existuje požadavek, aby společnost poskytovala každému jedinci co největší osobní svobodu, musí být mezi jednotlivci podobných zájmů nalezen nějaký způsob kompromisu. V tom případě ovšem zaniká vztah ke společným hodnotám a k absolutní pravdě pro všechny. Život společnosti se tak ocitá na nejisté půdě pohybujícího se písku, na půdě absolutního relativismu. Potom se *vše stává předmětem dohody a výměnného obchodu*: rovněž ono první ze základních práv, totiž právo na život.

Stejná situace nastává i na úrovni států a vlád: prvotní a nezczitelné právo na život je projednáváno či odmítáno hlasováním sněmu nebo vůlí politické strany, třebaže většinou hlasů. Je to nešťastný a zhoubný důsledek onoho relativismu, který zde otevřeně vládne: "právo" přestává být právem jako takovým, jestliže již není pevně založeno na nedotknutelné důstojnosti člověka, ale je podřizováno vůli většiny. Tímto způsobem se stává demokracie, proti svým vlastním zásadám, jistou formou totality. Stát již není více "společným domem", kde mohou všichni žít v určité základní rovnosti, ale stává se *státem tyranským*, který se odvažuje rozhodovat o životě slabých a bezbranných, a to od dítěte dosud nenarozeného po starce, ve jménu jakéhosi veřejného blaha, které ovšem není nic jiného než prospěch některých jedinců.

Navenek se vše jeví tak, jako by právo bylo zcela zachováno, alespoň tam, kde zákony dovolující potrat a eutanázii jsou schvalovány demokratickým způsobem. Ve skutečnosti zde máme před očima pouze zhoubnou napodobeninu zákona a demokratický řád, který zajisté je nejlepší, pokud ovšem uznává a chrání důstojnost jednotlivých osob, *je zde ve svých hlavních zásadách zrazován*. "Jak je možné uvažovat ještě o důstojnosti každého jednotlivce, když osoba slabší a nevinnější

může být zabita? Ve jménu jaké spravedlnosti se mezi lidmi činí takový rozdíl, že důstojnost jedněch je tak veliká, že je obhajována, zatímco druzí jsou naopak této důstojnosti zbavováni?"¹⁶ Je-li tomu tak, tedy již byly uvedeny do pohybu síly, které vedou k rozpadu lidského soužití a zároveň k nezbytnému zániku státu jako instituce.

Vyhlásit právo na potrat, infanticidu (zabíjení dětí) a eutanázii, uznat je zákonem, to znamená dát lidské svobodě *zvrácený a ničemný význam*: totiž *absolutní moc nad druhými a proti druhým*. A to je smrt opravdové svobody: "Amen, amen, pravím vám: Každý, kdo páchá hřích, je otrokem hříchu" (Jan 8,34).

"Budu se muset skrývat před tvou tváří" (Gn 4,14): oslabení vztahu k Bohu i k člověku

21. Při hledání hlubších kořenů zápasu mezi "kulturou života" a "kulturou smrti" nemůžeme zůstat stát u onoho zvráceného pojetí svobody, které jsme připomněli v předchozí části. Musíme se dotknout vlastního citlivého bodu, podstaty toho hrozného stavu, který zakouší člověk našeho věku: je to *ztráta vztahu k Bohu i k člověku*, která je vlastní sociálnímu a kulturnímu smýšlení, ovládanému sekularismem. Ten svými nástrahami a pokušeními nepřestává útočit ani na křesťanská společenství. Kdo se jím nechá zasáhnout, snadno je zachvácen vírem onoho bludného kruhu: neboť ten, kdo ztratí vztah k Bohu, *ztratí také vztah k člověku*, k jeho důstojnosti a k jeho životu. A následné porušování morálního zákona v tak závažné věci, jakou je zachovávání života a jeho důstojnosti, působí, že se postupně zatemňuje i možnost vnímat oživující a spasitelnou přítomnost Boha.

Opět si můžeme zopakovat vyprávění o Ábelovi, kterého zabil jeho bratr. Když byl Kain od Boha proklet, obrací se k němu takto: "Můj zločin je větší, než je možno odčinit. Hle, vypudil jsi mě dnes ze země. *Budu se muset skrývat před tvou tváří*. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít" (Gn 4,13-14).

Kain se domnívá, že mu Hospodin nemůže hřích odpustit, a že jeho osudem proto nadále bude "skrývat se daleko" od něho. Říká-li Kain "má vina je větší", je to proto, že ví, že stojí před Bohem a jeho spravedlivým úsudkem. Neboť pouze před Bohem může člověk opravdu poznat svůj hřích a jeho závažnost. To zakusil David, který "učinil zle před Hospodinem" a na výzvu proroka Náthana (srov. Sam 11-12) volá: "Doznávám se ke svým nevěnostem, svůj hřích mám před sebou stále. Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé v tvých očích" (Ž 51,5-6).

22. Proto tam, kde se ztrácí vztah k Bohu, slábne a narušuje se také vztah k člověku, jak to výstižně potvrzuje i 2. vatikánský koncil: "Vždyť tvor se bez Stvořitele ztrácí ... Kromě toho: když se zapomene na Boha, lze těžko pochopit tvora."¹⁷ Člověk již nevnímá sám sebe jako něco "tajemně odlišného" od ostatních pozemských stvoření. Považuje se za jednoho z mnoha živých tvorů, byť nejvyššího, který dosáhl největší dokonalosti.

Uzavřený ve světě své tělesnosti, stává se jakousi "věcí" a nevnímá již "přesahující" charakter své "lidské existence". A tak již nechápe život jako jedinečný dar Boží, věc svým způsobem "posvátnou", která byla svěřena jeho odpovědnosti, láskyplné ochraně a "úctě". I život se mu stává "věcí", kterou si osobuje jako své vlastnictví, které může ovládat a volně s ním nakládat.

¹⁶ Jan Pavel II., promluva k účastníkům kongresu o "právu na život a Evropě" (18.12.1987): Insegnamenti X, 3 (1987), 1446-1447.

¹⁷ 2.vatikánský koncil, GS 36.

Při pohledu pak na život, který se rodí a zaniká, člověk již není více schopen ptát se po opravdovém smyslu svého života a přijímat ve skutečné svobodě tyto jeho rozhodující okamžiky. Zajímá se pouze o to, co je třeba "dělat", a hledá všechny způsoby vědy a techniky, aby mohl plánovat, řídit a ovládat své narození a smrt. Tyto zážitky zásadního významu, které mají být jako takové "prožívány", stávají se tak spíše věcmi, které se člověk snaží "ovládnout" nebo "odmítnout".

Když byl tedy již jednou odstraněn jakýkoliv druh vazby na Boha, nebude překvapením, že i význam všech věcí je od základu zkreslen. Sama příroda již nebude "matkou", ale bude degradována na pouhý materiál, s nímž lze libovolně nakládat. Zdá se, že přímo sem směřují jisté důsledky vědy a techniky, převládající již nyní v naší současné kultuře, které přímo popírají význam pravdy o stvořených věcech, která musí být uznána, i Božího záměru o nutné účtě k životu. Totéž platí i tam, kde obava z důsledků takovéto "svobody bez zákona" vede naopak některé lidi k mínění, že existuje "zákon bez svobody". Tak je tomu např. v některých názorech a naukách, které zcela popírají, že lze do přírody nějak zasahovat, a docházejí až k jakémusi jejímu "zbožštění". Tedy opět odmítají názor, že příroda je závislá na úradku samotného Stvořitele. .

Ve skutečnosti žije-li člověk tak, "jako by Bůh nebyl", vzdaluje se nejen od tajemství Boha, ale i od tajemství samotného světa a svého života.

23. Oslabení vztahu k Bohu i k člověku vede nezbytně k "*praktickému materialismu*", ve kterém vzrůstá individualismus, utilitarismus a hedonismus. Ukazuje se, že onen výrok apoštola: "A protože se nesnažili poznat Boha, dopustil Bůh, že klesli do převrácených názorů, takže se dopouštěli věcí ošklivých" (Řím 1,28) je neustále platný. Místo hodnot spojených s "*být*" nastupují hodnoty spojené s "*mít*".

Sleduje se pouze jeden cíl, totiž vlastní tělesné blaho. "Kvalita života", jak se říká, je z velké části nebo úplně tvořena materiálním nadbytkem, nezřízeným konzumováním věcí, fyzickými půvaby a potěšením těla. Vyšší kvality bytí, jako hodnoty vztahové, duchovní a náboženské, jsou zcela opomíjeny.

V této perspektivě *bolest*, která nutně provází lidský život a je ostatně částí osobnostního rozvoje, dostává jakési "znaménko cenzury", je odmítána jako neužitečná, dokonce jako zlo, kterému je vždy a všude třeba se vyhýbat a bojovat proti němu. Když však ji už není možné přemoci a naděje na dobré zdraví v budoucnosti mizí, pak se zdá, že život ztrácí všechn smysl a v člověku uzrává touha přisvojit si právo na jeho ukončení.

Ve stejném kulturním prostředí tělo již není pojímáno jako hluboce osobní realita, jako znamení a místo vztahů s ostatními, s Bohem i se světem. Je redukováno na pouhou materii: určitý komplex orgánů, funkcí a sil, které je možno užívat podle jediného měřítka příjemnosti a výkonnosti. Tím se také *sexualita* stává neosobní a je pouhým nástrojem: místo toho, aby byla znamením, místem a hlasem lásky, darování sebe samého a přijímání druhého s veškerým bohatstvím osobnosti, stává se víc a více příležitostí a nástrojem k tomu, aby člověk byl sám svým pánem a uspokojoval své vlastní touhy, rozkoše a choutky. Tak je pokřiven a ničen původní smysl lidské sexuality a její dvojí význam, totiž splynutí v jednotě a plazení. Co je přirozeně obsaženo v manželském aktu, to je uměle oddělováno. Tím je manželské spojení znehodnocováno a plodnost podřízena úsudku muže a ženy. *Plození* se pak stává "nepřítelem", kterému je třeba při sexuálním aktu zabránit. Pokud je přijato, pak jenom jako výraz vlastního přání nebo přímo vlastní vůle "nějakým způsobem" mít

dítě, nikoliv touhy přijmout toho druhého a tak se otevřít bohatství života, které s sebou dítě přináší.

V této materialistické perspektivě jsou *interpersonální vztahy co nejvíce omezeny*. Postiženy jsou především ženy, děti, nemocní a trpící, staří. Skutečné měřítko hodnoty člověka - vzájemná úcta" nezištnost a služba - je nahrazeno měřítkem výkonnosti, funkčnosti a prospěchu. Jedinec není posuzován podle toho, čím "je", ale podle toho, co "má, dělá a dokáže". Tak se uskutečňuje nadvláda silnějšího nad slabším.

24. *V samé hlubině morálního svědomí se dokončuje oslabení vztahu k Bohu a k člověku, a to s četnými a pro život zhoubnými důsledky. Je to především záležitost svědomí každého jednotlivce, který stojí před Bohem ve své jedinečnosti a neopakovatelnosti.*¹⁸ Ale v jistém smyslu tu jde také o "morální svědomí" *společnosti*. I ona je určitým způsobem odpovědná nejen proto, že toleruje nebo i podporuje jednání zaměřené proti životu, ale i proto, že je živnou půdou pro "kulturu smrti", a dokonce ony "struktury hříchu" proti životu vytváří a posiluje. Jak osobní, tak i společenské morální svědomí je dnes vystaveno, a to i díky vlivu hromadných sdělovacích prostředků, *velmi těžkému a smrtelnému* nebezpečí: totiž *směšování dobra a zla*, což se týká i onoho základního práva na život. Bohužel velká část dnešní společnosti se podobá té, kterou popisuje apoštol Pavel ve svém listě k Římanům. Je tvořena z lidí, "kteří svou nespravedlností překážejí pravdě" (1,18); jelikož opustili Boha a usoudili, že svou pozemskou obec mohou vybudovat bez něho, "jejich uvažování nevedlo k ničemu", a tak "jejich nemoudrá mysl se zatemnila" (1,21). "Mysleli, že jsou mudrci, a zatím se stali blázny" (1,22). Zdokonalili se v dílech smrti a "nejenže to dělají sami, nýbrž i schvalují, když to dělají druzí" (1,32). Když svědomí, vnitřní světlo duše (srov. Mt 6,22-23), říká, že "dobro je zlo a zlo je dobro" (Iz 5,20), znamená to, že jsme již došli na nebezpečné scetí a do nejtemnější morální slepoty.

Avšak ani tato situace ani pokusy umlčet Boží hlas nemohou uzavřít nitro člověka před tím, co zaznívá v jeho svědomí: a právě z nejniternější svatyně svědomí může vzejít nová cesta lásky, která bude otevřena přijímání lidského života a ochotě sloužit mu.

"Vy však jste přistoupili a byli jste pokropeni krví" (srov. Žid 12, 22-24): znamení naděje a pozvání k úkolu

25. "Prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země" (Gn 4,10). Není to pouze krev Ábela, prvního nevinně zabitého, která křičí k Bohu, původci a ochránci života. Krev kteréhokoliv člověka, zabitého po Ábelovi, je hlasem, který proniká k Hospodinu. Zcela zvláštním způsobem křičí k Bohu *hlas krve Kristovy*, jehož nevinnost prorocky zobrazoval Ábel. Autor listu k Židům to připomíná takto: "Vy však jste přistoupili k hoře Siónu a k městu živého Boha ... a k Ježíši, prostředníku nové smlouvy, a byli jste pokropeni krví, která mluví důrazněji než krev Ábelova" (12,22.24).

Je to *krev očištění*. Jejím symbolem a prorockým znamením byla krev obětí Staré smlouvy, jimiž Bůh dával najevo vůli sdílet svůj život s lidmi tím, že je očistí a posvěť (srov. Ex 24,8; Lv 17,11). Toto vše se nyní završuje v Kristu a dochází svého naplnění. Jeho krev je ta, která vykupuje, která očišťuje, která zachraňuje; je to krev Prostředníka Nové smlouvy, "která se prolévá za všechny na odpuštění hříchů" (Mt 26,28). Tato krev, která vytryskla na kříži z Kristova probodené-

¹⁸ Srov. 2. vatikánský koncil, GS 16.

ho boku (srov. Jan 19,34), je "výmluvnějším" hlasem, než byla krev Ábelova: ona totiž naznačuje a uskutečňuje hlubší "spravedlnost" a zvláště se dovolává milosrdenství¹⁹, přimlouvá se u Otce za bratry (srov. Žid 7,25), je zdrojem dokonalého vykoupení a darem nového života.

Krev Kristova, když dokazuje převelikou lásku Otce, *ukazuje zároveň, jak cenný je v Božích očích člověk a jak nesmírnou hodnotou je jeho život*. To připomíná i apoštol Petr: "Víte přece, že jste ze svého prázdného způsobu života, jak jste ho zdědili po předcích, byli vykoupeni ne snad nějakými (věcmi) pomíjejícími, stříbrem nebo zlatem, ale drahou krví Krista jako bezúhonného a neposkrvněného beránka" (1 Petr 1,18-19). Věřící člověk, když hledí na drahou krev Kristovu, znamená jeho darující se lásky (srov. Jan 13,1), učí se uznávat a chápat téměř božskou hodnotu každého jednotlivce a s pocitem stále nového a vděkuplného citu může volat: "Jak velký význam a cenu má člověk v očích Stvořitele, když si zasloužil 'Vykupitele tak vznešeného a velikého' (Exsultet velikonoční vigilie), když Bůh dal svého jednorozeného Syna, aby on, totiž člověk, nezahynul, ale měl život věčný (srov. Jan 3,16)."²⁰

Kristova krev kromě toho sděluje samotnému člověku, že jeho velikost a také povolání spočívá v láskyplném sebedarování. A protože je prolévána jako dar nového života, krev Kristova již není znamením smrti, definitivního odloučení od bratří, ale je nástrojem společenství, přinášejícího všem obohacení. Kdo ve svátosti eucharistie pije tuto krev a zůstává v Kristu (srov. Jan 6,56), je zároveň zahrnován do jeho lásky a darování života, aby tak naplnil původní povolání k lásce, které je člověku vlastní (srov. Gn 1,27; 2,18-24).

Z této Kristovy krve čerpají lidé *silu, aby se věnovali horlivé práci pro život*. Právě tato krev je pevným důvodem naděje, ba dokonce je *základem absolutní jistoty, že z Božího úradku budoucí vítězství patří životu*. "A smrt již více nebude", volá mocný hlas od Božího trůnu v nebeském Jeruzalémě (Zj 21,4). A sv. Pavel nás ujišťuje, že nynější vítězství nad hříchy je znamením a příslibem budoucího vítězství nad smrtí, až "... se vyplní to, co stojí v Písmu: Vítězně je smrt (navždy) zničena! Smrti, kdepak je tvoje vítězství? Smrti, kdepak je tvůj bodec?" (1 Kor 15,54-55).

26. Jsou tu jistě určitá znamení, která naznačují toto vítězství, a nescházejí ani v současné společnosti a kultuře, ačkoliv je označována jako "kultura smrti". Byl by to zkreslený pohled, který by mohl vést k naprosté beznaději, kdyby množství hrozeb proti životu nedoprovázela také zřetelná *povzbudivá znamení*, která jsou patrná i v dnešní situaci lidstva.

Bohužel, tato povzbudivá znamení se jen obtížně objevují a poznávají, snad i proto, že ve sdělovacích prostředcích nemají dostatečnou odezvu. Vždyť kolik akcí zaměřených na pomoc a ochranu slabých a bezbranných osob již vzniklo a stále vzniká, ať už v křesťanském společenství nebo občanského charakteru, na místní, národní i mezinárodní úrovni, v nichž se plně angažují jednotlivci, spolky, hnutí i nejrůznější organizace!

Je stále mnoho *manželů*, kteří svobodně a zodpovědně přijímají děti jako "nejkrásnější dar manželství"²¹. Nechybějí také *rodiny*, které kromě své každodenní služby životu se starají také o opuštěné děti, dospívající a mladé lidi, kteří jsou v obtížné situaci, nebo osamělé staré osoby. Není ani málo *center na podporu života* nebo podobných institucí, provozovaných jednotlivci i společnostmi, kteří s obdivuhodným úsilím a obětavostí poskytují hmotnou i morální podporu nerozhod-

¹⁹ Srov. sv. Řehoř Veliký, *Moralia in Iob*, 13, 23: CCL 143A, 683.

²⁰ Jan Pavel II., encyklika *Redemptor hominis* (4.3.1979), 10: AAS 71 (1979), 274.

²¹ 2. vatikánský koncil, GS 50.

ným matkám, které jsou v nesnadném postavení a uvažují o potratu. Jsou zde také *skupiny dobrovolníků*, jejichž počet dále roste, kteří věnují péči osobám bez rodiny, se zcela zvláštními problémy nebo se starají o ty, kteří potřebují vhodnou výchovu, aby našli pomoc pro překonání nebezpečných návyků a znovu objevili smysl života.

Lékařská věda, díky výsledkům odborných lékařských výzkumů, nachází stále více a více účinnějších léků: a dosahuje takových výsledků, které bychom si kdysi nedovedli ani představit. To znamená novou naději pro vznikající život, pro lidi se zdravotním postižením, trpící, těžce nemocné i umírající. Společnosti a četné instituce usilují o to, aby také národům postiženým hladem a epidemiemi byly opatřeny prostředky nejnovější medicíny. Rovněž národní a mezinárodní společnosti lékařů spěchají, aby poskytly pomoc obětem přírodních katastrof, epidemií nebo válek. I když ještě mnoho chybí k tomu, aby byla plně realizována mezinárodní spravedlnost v rozdělování lékařských prostředků, přece lze pozorovat pokrok, který byl až dosud v této oblasti učiněn. Cožpak toto právě nejsou znamení solidarity mezi národy, smyslu pro lidskost a morálku a větší úcty k životu?

27. Tváří v tvář zákonům, které povolují potrat, jakož i pokusům schválit zákonem eutanázii, které již tu a tam byly úspěšné, vznikly na celém světě určitá *hnutí a iniciativy, které chtějí posílit smysl společnosti pro ochranu života*. Když pracují odhodlaně podle svého upřímného záměru, avšak bez použití násilí, napomáhají tato hnutí širšímu pochopení vědomí hodnoty života a zároveň probouzejí a vytvářejí vědomí povinnosti život chránit.

Jak dále nevzpomenout na *každodenní skutky přijetí, obětování a nezištné péče*, které s láskou vykonávají nesčetní lidé v rodinách, zdravotnických zařízeních, sirotčincích, domovech pro staré lidi, v centrech pro život a podobných organizacích? Církev vždy následovala příklad Ježíše, "dobrého Samaritána" (srov. Lk 10,29-37), čerpala z něho posilu a stála vždy na předních místech této bojové linie lásky. Četní její synové a dcery, zvláště řeholníci a řeholnice, s použitím starých, ale i těch nejnovějších forem, zasvětili a zasvěcují život Bohu tím, že ho darují svým bližním, zvláště pak slabým a potřebným.

Takovéto činy samy od základů vytvářejí onu "kulturu lásky a života", bez níž existence jednotlivců i společnosti ztrácí svůj jasný a skutečně lidský význam. I když je nikdo nevidí a většina lidí si jich nevšimá, víra nás ujišťuje, že Otec, "který vidí i to, co je skryté" (Mt 6,4), je nejen v budoucnu odplatí, ale již nyní působí, že přinášejí každodenní plody, dobré pro všechny lidi.

Mezi tato znamení naděje, projevující se ve veřejném mínění různými způsoby, je třeba započíst i *nový a stále rostoucí cit odporu proti válce*, používané jako nástroj pro řešení sporů mezi národy. Naopak, jsou vyžadovány a vyhledávány účinnější a "nenásilné" prostředky, jak zadržet ozbrojeného nepřítele. Ze stejného důvodu také stále více *roste veřejné mínění zaměřené proti trestu smrti*, byť by to byl prostředek "zákonné obrany" společnosti. Dnešní společnost má přece možnosti, jak se bránit účinně kriminalitě tak, že provinilce zneškodní, aniž by mu zcela uzavírala cestu k nápravě.

Také zájem o kvalitu života a ekologii chvályhodně roste, což lze pozorovat zvláště ve velmi vyspělých společnostech, ve kterých se zájmy lidí neorientují již tolik na životní potřeby, jako spíše na zlepšení životních podmínek. Velmi významné je znovuoživení etických úvah o životě. Vznik a stále větší rozvoj *bioetiky* podporuje zkoumání a dialog, ať už mezi věřícími a nevěřícími, nebo mezi věřícími různých vyznání, o etických problémech, zvláště těch, které se týkají života člověka.

28. Tento pohled plný světla a stínů nás nutí uvědomit si, že stojíme všichni před krutým a rozhodujícím zápasem mezi dobrem a zlem, životem a smrtí, "kulturou smrti" a "kulturou života". Nestojíme "před" tímto zápasem, ale ve skutečnosti jsme "uvnitř": všichni jsme jím ovlivněni a nemůžeme uniknout té základní povinnosti, *být bezpodmínečně vždy na straně života*.

I nás zřetelně a naléhavě oslovuje Mojžíš: "Hled; předložil jsem ti dnes život a dobro i smrt a zlo ... ; předložil jsem ti život i smrt, požehnání i zlořečení. *Vyvol si tedy život, abys byl živ ty i tvé potomstvo*" (Dt 30,15.19). To se týká jistě i nás, kteří jsme každodenně voláni k rozhodování mezi "kulturou života" a "kulturou smrti". A napomenutí Deuteronomia je ještě hlubší, protože nás vlastně vybízí k náboženské a morální volbě. Neboť běh života každého jedince má být od základů důkladně uspořádán a zákon Hospodinův má být věrně a vytrvale dodržován: "...když ti dnes přikazují, *abys miloval Hospodina, svého Boha, chodil po jeho cestách a dbal na jeho přikázání*, nařízení a právní ustanovení ... vyvol si tedy život, abys byl živ ty i tvé potomstvo a miloval Hospodina, svého Boha a poslouchal ho a přimkl se k němu. *Na něm závisí tvůj život a délka tvých dnů*" (Dt 30,16.19-20).

Bezpodmínečné rozhodnutí pro život nabývá svého plného náboženského i morálního významu, jestliže pramení z víry v Krista, a vírou je upevňováno a posilováno. K tomu, abychom ze zápasu mezi životem a smrtí, jehož jsme neustálými účastníky, vyšli jako vítězové, nám nemůže pomoci nic jiného, než víra v Syna Božího, který se stal člověkem a přišel mezi lidi, "aby měli život a měli ho v hojnosti" (Jan 10,10): *víra v Krista vzkříšeného, který přemohl smrt*; víra v krev Kristovu, která "mluví důrazněji než krev Ábelova" (Žid 12,24).

A proto ve světle a síle této víry, tváří v tvář výzvam naší současné situace, si církve více a více uvědomuje milost i povinnost, která je jí od Hospodina uložena, totiž Radostnou zvěst o životě hlásat, oslavovat a sloužit jí.

II. KAPITOLA

Já jsem přišel, aby měli život

Křesťanská zvěst o životě

"Život se zjevil a my jsme ho viděli" (1 Jan 1,2): upřený pohled na Krista, "Slovo života"

29. Tváří v tvář vážným nebezpečím, která v současnosti ohrožují život člověka, jsme ochromeni jakýmsi pocitem naprosté bezmocnosti: dobro nikdy nebude moci zvítězit nad zlem!

Toto je doba, ve které je lid Boží a v něm každý jednotlivý věřící povolán k tomu, aby vyznal pokorně a odhodlaně svou vlastní víru v Ježíše Krista, "Slovo života" (1 Jan, 1,2). *Radostná zvěst o životě* není prostá meditace o životě, jakkoliv zásadní a hluboká; ani pouze příkázání, které má po-hnout svědomím a vyprovokovat zásadní změny ve společnosti; ani to není prázdný slib lepší bu-doucnosti. *Radostná zvěst o životě* je záležitost konkrétní a osobní, protože je obsažena *ve vlastní Ježíšově osobě*, která má být ohlašována. Apoštolu Tomášovi, a v něm každému jednotlivému člo-věku, se Ježíš představuje těmito slovy: "Já jsem cesta, pravda a život" (Jan 14,6). Stejně se Ježíš charakterizuje, když poučuje Martu, Lazarovu sestru: "Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i když umřel, bude žít a žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře na věky" (Jan 11,25-26). Ježíš je Syn, který přijímá život od věčného Otce (srov. Jan 5,26) a přichází k lidem, aby je učinil účastnými na tomto daru: "Já jsem přišel, aby měli život a aby ho měli v hojnosti" (Jan 10,10).

Člověku je tedy dána možnost, aby ze slov, skutků i samotné osoby Ježíše "mohl poznat" *veš-kerou pravdu* o hodnotě lidského života; a z tohoto zdroje zvláštním způsobem vyvěrá schopnost tuto pravdu uskutečňovat (srov. Jan 3,21), to jest přijímat a zásadně plnit úkol milovat lidský život, sloužit mu, chránit ho a rozvíjet. V Kristu je totiž dokonale zvěstována a plně předávána ona *Radostná zvěst o životě*, která byla obsažena již ve zjevení Starého zákona a která je svým způsobem vepsána v hloubi srdce každého člověka, zaznívá "od počátku", tzn. od samotného stvoření, v mo-rálním svědomí každého jedince, takže lidská mysl, není-li spoutána hříchem, může tuto zvěst v jejích základních rysech také pochopit. Jak čteme ve spisech 2. vatikánského koncilu, Kristus "ce-lou svou přítomností a tím, jak se projevoval slovy a skutky, znamením a zázraky, především však svou smrtí a svým slavným zmrtvýchvstáním a nakonec sesláním Ducha pravdy zjevení naplňuje, dovršuje a božským svěděním potvrzuje, že totiž Bůh je s námi, aby nás vysvobodil z temnot hří-chu a smrti a vzkřísil k věčnému životu"²²

30. S pohledem upřeným na Pána Ježíše chceme tedy od něho znovu slyšet "Slova Boží" (Jan 3,34) a opět rozjímat o *Radostné zvěsti o životě*. Hlubší a bližší smysl této meditace o zjevené zprá-vě o lidském životě je možno najít na začátku prvního listu apoštola Jana, který říká: "O tom, co bylo od počátku, co jsme slyšeli, vlastnímá očima viděli, bedlivě pozorovali a čeho jsme se svýma rukama dotýkali, o Slovu života svědčíme a zvěstujeme vám: Život se zjevil a my jsme ho viděli, Život věčný, který byl u Otce a zjevil se nám. Co jsme tedy viděli a slyšeli, zvěstujeme i vám, abys-te i vy měli s námi společenství" (1,1-3).

²² 2.vatikánský koncil, DV 4.

Tím je nám zvěstován a předáván božský a věčný život v Ježíši, který je "Slovo života". V síle této zprávy a tohoto daru nabývá lidský fyzický i duchovní život plnost a smysl i ve své pozemské existenci: božský a věčný život je tím cílem, k němuž je člověk, dokud žije na tomto světě, veden a volán. *Radostná zvěst o životě* tak shrnuje, přijímá, pozvedá a dovádí k vrcholu všechno to, co nám říkají o významu lidského života vlastní zkušenost a lidský rozum.

"Hospodin je má záštita a píseň, stal se mou spásou" (Ex 15,2): život je vždy dobro

31. Evangelijní plnost radostné zvěsti o životě je nastíněna již ve Starém zákoně. Zvláště v událostech knihy Exodus, která je základem zkušenosti víry Starého zákona, Izrael objevuje, jak drahocenný je jeho život v očích Hospodina. Když se pak zdá, že Izrael je již odsouzen k zániku, protože všem novorozencům hrozí smrt (srov. Ex 1,15-22), Pán jim posílá zachránce a slibuje budoucnost těm, kteří již pozbyli veškerou naději. Tak vzniká v Izraeli určité vědomí: *jeho život nepodléhá moci faraona, který ji podle svého tyranského myšlení zneužívá, ale naopak Bohu, jenž o něj pečuje s něžnou a mocnou láskou.*

Vysvobození z otroctví je dar identity každého jednotlivce, potvrzení jeho nezničitelné hodnoty a *počátek nové historie*, v níž nalezení Boha a nalezení sebe sama postupují společně po stejné cestě. To je ona zkušenost Exodu, základ i příklad pro budoucnost. Z ní se Izrael, kdykoliv je ve svém životě vystaven hrozbám, poučuje, že nemusí dělat nic jiného, než se utíkat k obnovené důvěře v Boha, aby v něm našel mocnou záštitu: "Já jsem tě stvořil jako svého služebníka, neoklameš mě, Izraeli" (Iz 44,21).

Když tak poznává cenu vlastní existence jakožto národa, Izrael dělá další krok *k pochopení smyslu a významu života jako takového*. Toto je úvaha, která je zvláštním způsobem vyložena v sapienciálních knihách a pramení z denní zkušenosti s *proměnlivostí* života a z vědomí nebezpečí, která ho ohrožují. Tváří v tvář problémům života je víra vybízena, aby poskytla odpověď.

Je to zvláště otázka bolesti, která víru ohrožuje a zkouší. Cožpak není nářek Knihy Job vlastně bédováním celého lidstva? Nevinný člověk je sužován bolestí a přirozeně nucen k tomu, aby se ptal: "Proč soužení dostávají světlo a život ti, kdo mají zármutek v nitru, kdo touží po smrti, a ona nepřichází? Raděj i než poklady by ji vyhrabat chtěli ..." (3,20-21). Ale přece víra i v nejhustší tmě vede přes důvěru a velebení k uznání tajemství: "Vím, že zmůžeš všechno, že ti není nemožný žádný záměr" (Job 42,2).

Zjevení pozvolna působí, že zárodek nesmrtelnosti, který Stvořitel vložil do srdce lidem, se jeví stále zřetelněji: "Všechno činí vhodně ve svůj čas, i (zvěst) o věčnosti jim vložil do srdce" (Kaz 3,11). Tento zárodek *dokonalého naplnění* čeká na to, že se skrze nezištný Boží dar bude moci projevit a uskutečnit v lásce, tedy v účasti na věčném životě v Bohu.

"... jeho jméno dalo sílu tomuto člověku, kterého vidíte i znáte" (Sk 3,16): Ježíš naplňuje smysl života uprostřed proměnlivosti lidské existence

32. Zkušenost lidu Smlouvy je obnovována skrze zkušenost všech "chudých", kteří potkávají Ježíše Nazaretského. Jako kdysi Bůh, "milující život" (srov. Mdr 11,26), posiloval Izrael, když se nacházel v nebezpečí, tak nyní Syn Boží všem, kteří jsou vystaveni hrozbám a zbavování vlastní existence, zvěstuje, že i jejich život je dobro, kterému Otcova láska dala smysl a význam.

"Slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, hluchí slyší, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium" (Lk 7,22). Těmito slovy proroka Izaiáše (35,5-6; 61,1) Ježíš objasnil význam vlastního poslání. Tak ti, kteří trpí, protože jejich existence je jakýmsi způsobem "umenšena", od něho slyší "dobrou zprávu", že totiž Bůh o ně pečuje a posiluje je: že jejich vlastní život je dar, který je pečlivě střežen v rukách Otce (srov. Mt 6,25-34).

Jsou to totiž "chudí", kterým zvláště patří Ježíšovo kázání i skutky. Velmi mnoho slabých a těch, kteří jsou vyloučeni ze společnosti, ho následuje a hledá (srov. Mt 4, 23-25) a z jeho slov i skutků poznávají, jak velikou cenu má jejich život a jak jsou potvrzovány jejich naděje na spásu.

Nejinak je tomu v poslání církve, a to od jejího počátku. Ona totiž hlásá toho Ježíše, jenž "všude procházel, prokazoval dobrodiní, a protože Bůh byl s ním, uzdravoval všechny, které opanoval ďábel" (Sk 10,38), a proto dobře ví, že přináší zvěst o spáse, která zaznívá zcela nově i v podmínkách bídy a chudoby lidského života. To činí i Petr, když uzdravuje chromého, který každodenně sedával u brány zvané "Krásná" u jeruzalémského chrámu, aby prosil o almužnu: "Stříbro ani zlato nemám. Ale co mám, to ti dám: Ve jménu Ježíše Krista Nazaretského - vstaň a chod!" (Sk 3,6). Pro víru v Ježíše, "původce ... života" (Sk 3,15), ten život, který je opuštěný a ponížený, nachází znovu vědomí o sobě a o své plné důstojnosti.

Slova a skutky Ježíše a jeho církve se netýkají pouze toho, kdo je nemocný, trpí bolestí nebo je různým způsobem vyloučen ze společnosti. Ještě hlouběji se dotýkají *vlastního významu života každého člověka, a to jak v oblasti morální, tak i duchovní*. Pouze ten, kdo chápe, že jeho život je zasažen chorobou hříchu, nalezne v setkání s Ježíšem Ochráncem pravdu i původní význam vlastní existence, podle jeho slov: "Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní! Nepřišel jsem povolat k obrácení spravedlivé, ale hříšníky" (Lk 5,31-32).

Kdo však, tak jako bohatý rolník v evangelijním podobenství, si myslí, že si svůj život zabezpečil pouze tím, že vlastní pozemské statky, zásadně se mylí; život mu proběhne a on ho ztratí velmi rychle, dříve, než by vůbec mohl poznat jeho skutečný význam: "Blázne, ještě této noci budeš muset odevzdat svou duši a čím bude to, cos nashromáždil?" (Lk 12,20).

33. Také v samotném Ježíšově životě, a to od začátku až do konce, nalézáme jistý "protiklad" mezi zkušeností nestálosti a proměnlivosti lidského života a svědectvím o jeho hodnotě. Vždyť Ježíšův život se vyznačuje proměnlivostí a nejistotou již ode dne jeho narození. Na jedné straně ho *pohostinně přijímají* spravedliví, kteří se připojují k ochotnému a radostnému Mariinu souhlasu (srov. Lk 1,38); na druhé straně se mu ale dostává *odmítnutí* od tohoto nepřátelského pokolení, které buďto hledá dítě, "aby ho zahubilo" (Mt 2,13), nebo zůstává cizí a nevěnuje pozornost tomu, že se zde naplňuje tajemství onoho života, který přichází na svět: "... protože v zájezdním útulku nebylo pro ně místo" (Lk 2,7). Z rozdílu mezi hrozbami a nestálostí na jedné straně a silou daru Božího na straně druhé září s ještě větším leskem sláva, která proniká z nazaretského domku a betlémské stáje: tento život, který se rodí, je spásou pro celý lidský rod (srov. Lk 2,11).

Tyto rozdíly i ohrožení života Ježíš plně přijímá: "On, ačkoli bohatý, stal se pro vás chudým, abyste vy zbohatli z jeho chudoby" (2 Kor 8,9). Chudoba, o které hovoří Pavel, neznamena pouze, že někdo byl ochuzen o božské výsady, ale naznačuje také jeho spoluúčast v ubohých a nestálých podmínkách lidského života (srov. Flp 2,6-7). Po celý svůj život, až do poslední chvíle na kříži, prožívá Ježíš tuto chudobu: "... ponížil se a byl poslušný až k smrti, a to k smrti na kříži. Proto ho také Bůh povýšil a dal mu Jméno nad každé jiné jméno" (Flp 2,8-9). *Ježíš teprve svou smrtí zjevuje*

veškerou plnost života a jeho cenu, takže jeho sebedarování na kříži znamená zdroj nového života pro všechny lidi (srov. Jan 12,32). Když žije mezi odpůrci a těmi, kdo usilují o jeho život, je veden jedinou myšlenkou, že totiž jeho život je v rukách Otce. Proto také již visící na kříži může k němu volat: "Otče, do tvých rukou poroučím svého ducha!" (Lk 23,46) - to jest svůj život. Opravdu má lidský život převelikou cenu, protože Syn Boží ho přijal na sebe a učinil jej místem, v němž se dovršuje spása celého lidského rodu!

Předurčení k tomu, "aby byli ve shodě s obrazem jeho Syna" (Řím 8,29): sláva Boží se svým jasem odráží ve tváři člověka

34. Život je vždy dobro. Člověk je povolán k tomu, aby porozuměl nejhlubšímu důvodu tohoto intuitivního výroku, který je zároveň podloženou zkušeností.

Proč je život dobro? Tato otázka prochází celým Písmem a od prvních jeho stránek v něm nachází účinnou a pozoruhodnou odpověď: Život, který Bůh dává člověku, je zcela jiný, než život jakéhokoliv druhého tvora, neboť člověk, jakkoliv je příbuzenstvím spjatý s prachem země (srov. Gn 2,7; 3,19; Job 34,15; Ž 103,14; 104,29), *stojí ve světě jakožto obraz Boha, znamení jeho přítomnosti a odlesk jeho slávy* (srov. Gn 1,26-27; Ž 8,6). To chtěl vysvětlit také svatý Irenej Lyonský svou velmi známou definicí: "Sláva Boží je žijící člověk."²³ Člověk je tedy poctěn *nejvyšší důstojností*, která má své hluboké kořeny v poutu, jímž je spojen se svým Stvořitelem: v člověku září odraz samotné podstaty Boží.

O tom vypráví i kniha Genesis v prvním popisu stvoření, když představuje člověka jako vrchol a korunu Božího stvořitelského díla a uzavírá jím proces, který ho pozvedá od beztvareho chaosu až do stavu nejdokonalejšího tvora. Všechno tvorstvo k člověku směřuje a je mu podřízeno: "... a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte ... nade vším živým, co se na zemi hýbe" (1,28), přikazuje Bůh muži a ženě. Podobná zpráva je také ve druhém popisu stvoření: "Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil" (Gn 2,15). Tak je potvrzeno prvenství člověka nade vším; všechno je podřízeno jeho moci a svěřeno jeho odpovědnosti, takže ze žádného důvodu nemůže být on podřizován jiným lidem nebo snižován na úroveň věcí.

V biblickém vyprávění je zřetelně patrný rozdíl mezi člověkem a ostatními stvořenými věcmi, že totiž pouze stvoření člověka je představováno jako plod zvláštního Božího rozhodnutí, které spočívá v tom, že je tu vytvořeno *jedinečné a zvláštní pouto se Stvořitelem*: "Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby" (Gn 1,26). *Život, který Bůh člověku dává, je dar, jímž Bůh činí stvoření jakýmsi způsobem částí sebe samého.*

Izrael v sobě dlouho ponese otázku po smyslu tohoto jedinečného a zvláštního pouta s Bohem. Také autor knihy Sirachovcovy poznává, že Bůh, když stvořil lidi, "oděl je silou, a podle svého obrazu je stvořil" (Sir 17,3). Biblický autor zde připomíná nejenom panování člověka nad světem, ale také *duchovní kvality vlastní pouze člověku*, jako je rozum, rozlišování dobra a zla, svobodná vůle: "Naplnil je rozvahou, kterou dává rozum, o dobru a zlu jim dal poučení" (Sir 17,7). *Tato schopnost týkající se pravdy a svobody je výsadou člověka*, protože je stvořen k obrazu svého Stvořitele, Boha pravého a spravedlivého (srov. Dt 32,4). Dozvídáme se také, že ze všech viditelných tvorů pouze člověk je "schopen poznávat a milovat svého Stvořitele"²⁴. Život, který Bůh dává člo-

²³ *Adversus haereses*, IV, 20, 7: Sch 100/2, 648.

²⁴ 2.vatikánský koncil, GS 12.

věku, je bytím, které přesahuje čas. Je směřováním k naplnění života; *zárodkem existence, která přesahuje samotné hranice času*: "Vždyť Bůh stvořil člověka k nesmrtelnosti, udělal ho jak obraz vlastní přirozenosti" (Mdr 2,23).

35. Rovněž jahvistické vyličení počátku vyjadřuje stejné mínění. Stará zpráva hovoří o *božském vdechnutí*, kterým je člověk *naplněn*, aby obživil: "I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chrýpí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem" (Gn 2,7).

Božský počátek tohoto dechu života vysvětluje věčnou nespokojenost, kterou člověk ve svém životě zakouší. Bohem utvořen, nese nezníčitelné Boží znamení a svou vlastní přirozeností řihne k Bohu. Když naslouchá touze v hlubině svého srdce, každý člověk musí uznat, že i na něho se vztahuje ona pravda, kterou vyslovil sv. Augustin: "Učinil jsi nás pro sebe. A nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v tobě."²⁵

Jak velice výmluvná je tato nespokojenost, která ovládá život člověka v rajske zahradě Eden, kde tím jediným, co ho obklopuje, je svět rostlinný a živočišný! (srov. Gn 2,20) Teprve příchod ženy, tvora, který je tělo z těla muže a kost z jeho kostí (srov. Gn 2,23) a ve které rovněž žije duch Boha Stvořitele, může uspokojit požadavek interpersonálního vztahu, který je pro život člověka tak velmi důležitý. V obou, jak v muži, tak v ženě, se ukazuje sám Bůh jako konečný cíl a uspokojení života každé lidské osoby.

"Co je člověk, že na něho myslíš, co je smrtelník, že se o něho staráš?", ptá se žalmista (Ž 8,5). Při pohledu na rozlehlost vesmíru se člověk zdá být maličkým, ale již tento rozdíl působí, že je vzdvižena jeho velikost: "Učinils ho jen o málo menším, než jsou andělé, ověnčils ho ctí a slávou" (Ž 8,6). *Boží sláva září svým odleskem na tváři člověka*. Právě v něm nachází Stvořitel spočinutí, jak to v úžasu a s dojetím vykládá svatý Ambrož: "Protože se završil šestý den a vyvrcholilo dílo stvoření světa; byl totiž stvořen člověk, který má prvenství nad všemi živými tvory a je jakýmsi mistrovským dílem vesmíru a veškerou krásou světských tvorů. Zajisté bychom měli zachovat ticho; neboť Bůh si odpočinul od veškeré své práce; spočinul pak v nitru člověka, v jeho mysli a v jeho záměrech. Učinil totiž člověka jako bytost rozumnou, schopnou ho napodobovat, i v jeho ctnostech i v touze po nebeských milostech. V něm tedy odpočinul Bůh, který řekl: *Kdepak je místo mého odpočinutí? Laskavě pohlédnu na toho, kdo je utištěný a na duchu ubitý, kdo se třese před mým slovem* (Iz 66,1-2). Vzdávejme tedy díky našemu Pánu a Bohu, který učinil takové dílo, v němž by mohl spočinout."²⁶

36. Bohužel, tento podivuhodný Boží záměr je narušen vpádem hříchu do historie. Člověk se skrze hřích staví proti Stvořiteli natolik, že *uctívá stvoření* místo Boha: "Uctívali tvora a klaněli se mu místo Stvořiteli" (Řím 1,25). Takovým způsobem člověk nejenom že ničí obraz Boha v sobě, ale je pokoušen i k tomu, aby ho urážel v druhých tím, že vztahy společného života nahrazuje nedůvěrou, nestálostí, nepřátelstvím, ba dokonce smrtelnou nenávisť. Když totiž Bůh není uznáván *jako Bůh*, ztrácí se nejvnitřnější smysl člověka a společenství mezi lidmi zaniká!

Příchodem Syna Božího do lidského těla opět září v životě člověka obraz Boha a ukazuje se v celé své plnosti: "On je (věrný) obraz neviditelného Boha" (Kol 1,15), "odlesk jeho božské slávy a výrazná podoba jeho podstaty" (Žid 1,3). Je to dokonalý obraz Otce.

²⁵ *Confessiones*, I, 1: CCL 27, 1.

²⁶ *Hexaameron*, VI, 75-76: CSEL 32, 260-261.

Plán života, který byl nejprve předán Adamovi, se v Kristu konečně završuje. Zatímco Adamova nestálost Boží záměr s lidským životem pokazila a narušila a přivedla na svět smrt, výkupná Kristova poslušnost se stala zdrojem milosti, která se vylévá na lidi a otevírá všem brány království života (srov. Řím 5,12-21). Apoštol Pavel prohlašuje: "První člověk Adam se stal živou bytostí, poslední Adam však bude oživujícím duchem" (1 Kor 15,45).

Všem, kteří se rozhodnou dát do služby Kristu, je dána plnost života: v nich je znovu navrácen Boží obraz, obnoven a přiváděn k dokonalosti. Toto je Boží plán s lidmi, aby totiž "byli ve shodě s obrazem jeho Syna" (Řím 8,29). Jedině tak, v záři jeho obrazu, se může člověk osvobodit od otroctví služby modlám, obnovit porušené vztahy bratrství a pochopit svou vlastní identitu.

"Žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře na věky" (Jan 11,26): dar věčného života

37. Život, který Syn Boží přišel darovat člověku, není vymezen pouze existencí v čase. Je to život, který je od věčnosti "v něm" a je "světlem lidí" (Jan 1,4). *V něm se z Boha rodíme a stáváme se účastníky na plnosti jeho lásky:* "Všem, kdo ho přijali, dal moc stát se Božími dětmi, těm, kdo věří v jeho jméno, kdo se zrodili ne z krve, ani z vůle těla, ani z vůle muže, ale z Boha" (Jan 1,12-13).

Někdy Ježíš tento život, který přišel darovat, nazývá jednoduše "životem"; a zrození z Boha ukazuje jako nezbytnou podmínku pro to, aby mohl být dosažen ten cíl, ke kterému Bůh člověka stvořil: "Jestliže se nenarodí někdo znova, nemůže spatřit Boží království" (Jan 3,3). Dar tohoto života představuje vlastní záměr Ježíšova poslání: on "je ten, který sestupuje z nebe a dává život světu" (Jan 6,33), takže může v plné pravdě prohlásit: "Kdo mě následuje ... bude mít světlo života" (Jan 8,12).

Jindy Ježíš hovoří o "životě věčném", kde toto adjektivum neoznačuje pouze očekávání něčeho nadčasového. "Věčný" život je to, co Ježíš slibuje a přináší, protože plnost znamená účast na životě někoho "Věčného". Každý, kdo věří v Ježíše a je s ním spojen ve společenství, má věčný život (srov. Jan 3,15; 6,40), protože jedině od Něho slyší ta slova, která ukazují a dodávají jeho existenci plnost života. Jsou to přece "slova věčného života", jak uznává i Petr ve svém vyznání víry: "Pane, ke komu půjdeme? Ty máš slova věčného života a my jsme uvěřili a poznali, že ty jsi ten Svatý Boží!" (Jan 6,68-69). V čem pak spočívá život věčný, vysvětluje sám Ježíš, když rozmlouvá s Otcem v oné velké kněžské modlitbě: "Věčný život pak je to, že poznají tebe, jediného pravého Boha, a toho, kterého jsi poslal, Ježíše Krista" (Jan 17,3). Poznat Boha a jeho Syna je totéž jako přijmout do svého života tajemství účasti na lásce Otce, Syna a Ducha svatého a tím se již nyní otevřít věčnému životu, který spočívá *v účasti na božském životě*.

38. Z toho je patrné, že věčný život je vlastní život Boží a zároveň i *život Božích dětí*. Člověk s hlubokým vztahem k Bohu musí být naplněn obdivem a nesmírnou vděčností před touto nečekanou a nevýslovnou pravdou, která k nám od Boha přišla v Kristu. Věřící tedy opakuje slova apoštola Jana: "Hled'te, jak velikou lásku nám Otec projevil, že se (nejen) smíme nazývat Božími dětmi, ale (že jimi) také jsme! ... Milování, už teď jsme Boží děti. Ale čím budeme, není ještě zřejmé. Víme však, že až on se ukáže, budeme mu podobní, a proto ho budeme vidět tak, jak je" (1 Jan 3,1-2).

Takto *křesťanská pravda o životě dosahuje svého vrcholu*. Hodnota života je nejenom v samotném počátku, kde je svým původem spojen s Bohem, ale také na jeho konci, a to předurčením ke společenství s Bohem v jeho poznání a lásce. Ve světle této pravdy svatý Irenej rozpoznává a cha-

rakterizuje povýšení člověka: "sláva Boží" je jistě "žijící člověk", "život člověka pak je patření na Boha"²⁷.

Z toho dále plynou bezprostřední důsledky pro život člověka v jeho pozemském stavu, kdy do něj již byl vložen stále rostoucí zárodek věčného života. Jestliže člověk sám od sebe miluje život proto, že je to dobro, nachází tato jeho láska hlubší příčinu a sílu, novou šířku i hloubku v božských rozměrech tohoto dobra. Podobně i ta láska k životu, kterou má každý jedinec, se neomezuje pouze na hledání prostoru, v němž by mohl sám sebe uskutečnit a vstoupit do vztahů s ostatními, ale rozšiřuje se na radostné vědomí, že člověk může učinit vlastní existenci "místem", kde se projevuje Bůh, místem setkávání a společenství s ním. Život, který nám Ježíš dává, neumenšuje cenu naší pozemské existence, ale přijímá ji a dovádí k jejímu konečnému určení: "Já jsem vzkříšení a život ... žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky" (Jan 11,25-26).

"Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra" (Gn 9,5): úcta a láska ke každému životu

39. Lidský život pramení z Boha, je jeho darem, jeho obrazem i stopou, účastí na jeho životodárném duchu. Proto *jediným Pánem tohoto života je Bůh*: člověk o něm nemůže rozhodovat podle své libovůle. Sám Bůh to potvrzuje Noemovi po potopě: "Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra" (Gn 9,5). Biblický text tak osvětluje posvátný charakter života, který má původ v Bohu a jeho stvořitelské činnosti: "Člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím" (Gn 9,6).

Život a smrt člověka jsou nadále v ruce Boží, v jeho moci: "V jeho ruce je všechno živé, dech každého smrtelníka", volá Job (12,10). "Hospodin usmrcuje i obživuje, do podsvětí přivádí a vyvádí též odtud" (1 Sam 2,6). On jediný může prohlásit: "... já usmrcuji i obživuji ..." (Dt 32,39).

Tuto moc však Bůh neuskutečňuje jako hrozivou nadvládu, ale jako *starostlivou a laskavou péči o své stvoření*. Jestliže je pravdou, že život člověka je v rukách Božích, je stejně tak pravdou, že tyto ruce jsou laskavé jako ruce matky, která hýčká své dítě, živí ho a pečuje o ně: "... uklidnil a utišil jsem svou duši jako dítě na matčině klíně; jako dítě, tak je má duše ve mně" (Ž 131,2; srov. Iz 49,15; 66,12-13; Oz 11,4). Tak ve změnách osudu národů i jednotlivců Izrael nevidí působení náhody nebo slepé štěstěny, ale výsledek láskyplného záměru, s nímž Bůh spojuje všechny možnosti života a brání je před silami smrti, které povstávají z hříchu: "Vždyť Bůh neudělal smrt a nelibuje si, když hynou živí. Ale všechno stvořil, aby to bylo" (Mdr 1,13-14).

40. Z posvátného charakteru života vyplývá jeho nedotknutelnost, která je *od počátku vepsána v srdci člověka*, v jeho svědomí. Otázka "Cos to učinil?" (Gn 4,10), kterou se Bůh obrací na Kaina, poté co zabil bratra Ábela, dokládá zkušenost každého člověka: v hloubi svědomí si každý plně uvědomuje nedotknutelnost života, a to jak svého, tak cizího, protože život je něco, co mu nepatří; je to vlastnictví a dar Boha Stvořitele a Otce.

Příkázání, které se vztahuje na nedotknutelnost lidského života, zaznívá v *samotném jádru "deseti slov" sinajské Úmluvy* (srov. Ex 34,28). Především zakazuje vraždu: "Nezabiješ" (Ex 20,13); "Nepřipustíš, aby byl zabit nevinný a spravedlivý" (Ex 23,7); zakazuje dále - jak je zřejmé z pozdějšího zákonodárství Izraele - jakékoliv násilí způsobené druhé osobě (srov. Ex 21,12-27). Je třeba uznat, že ve Starém zákoně toto vnímání hodnoty života je sice významné, ale nemá ještě onu jem-

²⁷ *Adversus haereses*, IV, 20, 7: SCh 100/2, 648.

nost Kázání na hoře. To vyplývá z některých aspektů tehdejšího práva, které povoluje dosti těžké tresty tělesné, i dokonce trest smrti. Ale univerzální poselství pro všechny, které bude završeno v Novém zákoně, je mohutnou výzvou k úctě před nedotknutelností tělesného života a před neporušitelnou podstatou jednotlivce. Jejím vyvrcholením je pozitivní přikázání, které vybízí k tomu, že je třeba pečovat o svého bližního stejně jako o sebe: "... budeš milovat svého bližního jako sám sebe" (Lv 19,18).

41. Přikázání "Nezabiješ" je obsaženo, prohloubeno a zdůrazněno pozitivním přikázáním lásky k bližnímu, jak to potvrzuje i Pán Ježíš s veškerou svou mocí. Mladíkovi, který se ptá: "Mistře, co dobrého mám udělat, abych dosáhl věčného života?", odpovídá: "Chceš-li ... vejít do života, zachovávej přikázání" (Mt 19,16.17). A především připomíná "Nezabiješ". V Kázání na hoře požaduje Ježíš od svých učedníků *dokonalejší spravedlnost*, než mají farizeové a zákoníci, a to i ve věci úcty k životu: "Slyšeli jste, že bylo řečeno předkům: Nezabiješ. Kdo by zabil, propadne soudu. Ale já vám říkám: Každý, kdo se na svého bratra hněvá, propadne soudu" (Mt 5,21-22).

Jak slovy, tak vlastními činy Ježíš potom ukazuje pozitivní hodnoty tohoto přikázání o nedotknutelné podstatě života. Jeho platnost se zřetelně projevovala i v čase Starého zákona, když právní předpisy nařizovaly starat se o ty, jejichž život byl oslaben a ohrožen: o přistěhovalce, vdovy, sirotky, nemocné, chudé všeho druhu a dosud nenarozené (srov. Ex 21,22; 22,24-26). Tyto zásady získávají s Ježíšovým příchodem novou sílu a podnět, ještě více rozšiřují a prohlubují svou působnost. Přecházejí totiž od péče o život bratra (ať příbuzného nebo spoluobčana, přistěhovalce nebo obyvatele Izraele) až k pohostinné péči o cizince a dokonce k tomu, že je třeba milovat i nepřítel.

Nikdo nebude více cizincem pro toho, kdo má být bližním každého potřebného člověka a musí přijímat na sebe závazek odpovědnosti za jeho život, jak nás o tom výmluvně a s velkou působností poučuje podobenství o Samaritánovi (srov. Lk 10,25-37). Také nepřítel již přestává být nepřítelem pro toho, kdo ho má milovat (srov. Mt 5,38-48; Lk 6,27-35) a prokazovat mu "dobro" (srov. Lk 6,27. 33.35), horlivě a nezištně se starat o jeho životní potřeby (srov. Lk 6,34-35). Vrcholem této lásky je modlitba za nepřátele, při níž dochází ke sjednocení s Boží prozřetelnou láskou: "Ale já vám říkám: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují. Tak budete syny svého nebeského Otce, neboť on dává vycházet svému slunci pro zlé i pro dobré a sesílá déšť spravedlivým i nespravedlivým" (Mt 5,44-45; srov. Lk 6,28.35).

Tak v samotné hloubce Božího přikázání o tom, že život musí být opatrován, tkví požadavek ctít a milovat každého jednotlivce a jeho život. Toto je učení, které apoštol Pavel předává křesťanům v Římě, když opakuje dosud zaznívajících (srov. Mt 19,17-18) slova Ježíšova: "Vždyť přikázání nebudeš cizoložit, nebudeš zabíjet, nebudeš krást, nebudeš žádostivý, a je-li ještě nějaké jiné přikázání, všechna jsou shrnuta v tomto: *Miluj svého bližního jako sám sebe*. Láska bližnímu neubližuje. Naplněním zákona je tedy láska." (Řím 13,9-10).

"Plod'te a množte se a naplňte zemi. Podmaňte si ji ..." (Gn 1,28): zodpovědnost člověka vůči životu

42. Chránit a rozvíjet život, uctívat ho a milovat, to je úkol, který byl od Boha uložen každému jednotlivci, když Bůh povolal člověka, jakožto svůj živoucí obraz, k účasti na vládě nad světem: "A Bůh jim požehnal a řekl jim: 'Plod'te a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.'" (Gn 1,28).

Biblická slova nám osvětlují šířku a hloubku panování, které Bůh člověku udělil. Jedná se především o *nadvládu nad světem a nad každým živočichem*, jak to připomíná i kniha Moudrosti: "Bože otců a milosrdný Pane, ... svou moudrostí jsi stvořil člověka, aby vládl nad tvorstvem, jež od tebe vzešlo, aby svatě a spravedlivě řídil svět" (9,1.2-3). Také žalmista vyzdvihuje panování člověka jako znamení slávy a cti, kterou mu Stvořitel udělil: "dals mu vládnout nad dílem svých rukou, položils mu k nohám všechno: ovce i veškerý dobytek k tomu i polní zvířata, ptáky na nebi a ryby v moři, vše, co se hemží na stezkách moří" (Ž 8,7-9).

Člověk je povolán k tomu, aby pěstoval a spravoval zahradu světa (srov. Gn 2,15) a má tedy zvláštní úkol pečovat o *místo života*, tedy o celý svět, který Bůh přizpůsobil tak, aby sloužil osobní důstojnosti a životu člověka, a to s ohledem nejen na ty, kdo jsou tu nyní, ale i na ty, kteří se narodí později. Jedná se zde tedy o *otázku ekologickou* – jednak o různé druhy zvířat, jejichž přirozená sídla a mnohotvárné formy života je třeba zachovat, a jednak o vlastní "lidskou ekologii"²⁸ – jejíž jasné a etické zásady formuluje na svých stránkách bible, že totiž život, a to každý život, musí být zachovávan a ctěn. Ve skutečnosti "panování, které bylo od Stvořitele dáno člověku ... není absolutní ani nemůže být užíváno či zneužíváno podle vlastního názoru nebo se zřetelem k vlastnímu prospěchu. Omezení, které od počátku sám Stvořitel člověku stanovil a které symbolicky vyjádřil zákazem jíst plody jednoho stromu (srov. Gn 2,16-17), zcela jasně ukazuje, že ve vztahu k viditelné ... přírodě jsme podřízeni zákonům, ne jen biologickým, ale také morálním, které není možné bez-
trestně porušovat."²⁹

43. Člověk se stává jistým způsobem účastníkem na panování Božím. To se projevuje ve *zvláštní zodpovědnosti*, která je mu svěřena *zvláště v oblasti týkající se lidského života*. Tato zodpovědnost vrcholí v úkolu předávání života *skrze akt plození*, který muž a žena uskutečňují v manželství. Druhý vatikánský koncil o tom říká: "Sám Bůh, který řekl: 'Není dobré, aby člověk byl sám' (Gn 2,18), a který 'na začátku učinil lidi jako muže a ženu' (Mt 19,4), chtěl jim dopřát nějakou zvláštní účast na svém díle stvoření, a proto muži a ženě požehnal slovy: 'Plod'te a množte se' (Gn 1,28)."³⁰

Když koncil mluví o "jisté zvláštní účasti" muže a ženy na Božím "stvořitelském díle", chce podtrhnout, že zrození dítěte je skutečností hluboce lidskou i náboženskou, protože spojuje v jeden celek zároveň i manžele, kteří tvoří "jedno tělo" (Gn 2,24), i samotného Boha, který je zde přítomen. Jak jsme napsali v *Dopise rodinám*, "když se z manželského spojení dvou lidí rodí nový člověk, přináší s sebou na svět zcela zvláštní a jedinečnou podobu samotného Boha: *v biologii plození je vepsána genealogie osoby*. Když říkáme, že manželé jako rodiče spolupracují s Bohem Tvůrcem při početí a zrození nového člověka, nemyslíme tím pouze a jedine biologické zákony. Snažíme se tím spíše zdůraznit, že *v lidském otcovství i mateřství je přítomen sám Bůh*, což se týká stejně tak i každého jiného zrození 'na zemi'. Pouze od Boha totiž může mít počátek onen 'obraz a podoba', která je vlastní člověku a uskutečňuje se ve stvoření. Zrození je tedy pokračováním stvoření."³¹

O tom nás prostě a výmluvně poučuje i biblický text, když mluví o radostném křiku první ženy, "matky všech živých" (Gn 3,20). Vědoma si Boží přítomnosti, Eva říká: "Získala jsem muže a tím Hospodina" (Gn 4,1). Tak v aktu plození, když rodiče předávají život dětem, díky stvoření nesmr-

²⁸ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus* (1.5.1991), 38: AAS 83 (1991),840-841.

²⁹ Jan Pavel II., encyklika *Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987), 34: AAS 80 (1988), 560.

³⁰ 2.vatikánský koncil, GS 50.

³¹ Dopis rodinám *Gratissimam sane* (2.2.1994), 9: AAS 86 (1994), 878; srov. Pius XII., encyklika *Humani generis* (12.8.1950): AAS 42 (1950), 574.

telné duše³² přenáší se na ně i obraz a podoba samotného Boha. Tuto myšlenku vyjadřuje také "rodokmen Adamova pokolení" na počátku bible: "Toto je výčet rodopisu Adamova: V den, kdy Bůh stvořil člověka, učinil jej k podobě Boží. Jako muže a ženu je stvořil, požehnal jim a v den, kdy je stvořil, dal jim jméno Adam (to je člověk). Ve věku sto třiceti let zplodil Adam syna ke své podobě, podle svého obrazu, a dal mu jméno Šét" (Gn 5,1-3). V tomto úkolu spolupracovat s Bohem, který přenáší svůj obraz na nové stvoření, se plně projevuje jedinečnost manželů, určených "spolupracovat s láskou Stvořitele a Vykupitele, který skrze ně stále rozšiřuje a obohacuje svou rodinu"³³. V tomto světle také biskup Amfilochus vyzdvihl "ctihodné manželství, které převyšuje každý pozemský dar" a je chápáno jako "místo, kde se rodí člověk i kreslí obraz Boží"³⁴. Tak muž a žena spojení v manželství se stávají účastníky na Božím díle: skrze akt plození je přijímán dar Boží a nový život vstupuje do budoucnosti.

Avšak nejenom rodiče jakožto nositelé tohoto zvláštního poslání, ale *všichni lidé mají život přijímat a chránit, zvláště pak tehdy, když je slabý a bezbranný*. Sám Kristus nás k tomu vybízí, když žádá, abychom ho milovali a pomáhali mu v těch bratřích, kteří jsou v soužení a trápení, v hladových, žiznivých, pocestných, nahých, nemocných, uvězněných ... Cokoliv se stalo jednomu z těchto lidí, stalo se Kristu (srov. Mt 25,31-46).

"Tys přece stvořil mé ledví" (Ž 139,13): důstojnost dosud nenarozeného dítěte

44. Lidský život je velmi ohrožen v okamžiku příchodu na svět a tehdy, když odchází z tohoto světa, aby vešel do života věčného. V Písmu svatém často nacházíme výzvy, abychom mu věnovali péči a úctu, zvláště tam, kde je ohrožován nemocí či stářím. Nenacházíme-li tam zvláštní výzvy k úctě k životu od jeho okamžiku početí, k životu ještě před narozením nebo k životu, který se chýlí ke konci, je to proto, že samotná myšlenka na poškození, útok nebo dokonce zničení života v těchto situacích byla zcela cizí náboženskému i kulturnímu smýšlení lidu Božího.

Ve Starém zákoně neplodnost byla považována za prokletí, zatímco četné potomstvo je znamením Božího požehnání: "Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna" (Ž 127,3; srov. Ž 128,3-4). Tento názor je zakotven také ve vědomí, že Izrael je lidem Smlouvy, který je povolán k tomu, aby se rozmnožil, podle příslibu daného Abrahámovi: "Pohleď na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat ... Tak tomu bude s tvým potomstvem" (Gn 15,5). Je zde pevná víra, že život předávaný od rodičů má svůj počátek v Bohu. O tom svědčí četná místa v bibli, která s úctou a láskou hovoří o početí, o životě, který se utváří v lůně matky, o zrození a o těsném poutu mezi prvním okamžikem bytí a činností Boha Stvořitele.

"Dříve než jsem tě utvořil v lůně, znal jsem tě; dříve než jsi vyšel z mateřského života, posvětil jsem tě" (Jer 1,5): život každého jednotlivce, od samotného jeho počátku, je v Boží mysli. Job z největší hloubi své bolesti patří na dílo Boha, který ho tak podivuhodně uspořádal v lůně matky: zde nachází důvod své důvěry a vyjadřuje jistotu, že jeho život je řízen určitým plánem Božím: "Tvé ruce mě vytvořily a učinily, pak ses ale obrátil a mě jsi zničil. Vzpomeň, žes mě udělal z hlíny a teď mě chceš vrátit do prachu. Copak jsi mě neslil jako mléko, nezahustil jako kus sýra? Oblékl jsi mě v kůži a maso, utkal jsi mě ze šlach a kostí. Obdařils mě přízní a životem a tvá péče uchová-

³² "Animas enim a Deo immediate creari catholica fides non retinere iubet": Pius XII., encyklika *Humani generis*, l.c. 575.

³³ 2.vatikánský koncil, GS 50; srov. Jan Pavel II., apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, 28.

vala můj dech." (10,8-12). Zřetelná slova obdivu a úcty nad dílem Boha, který utváří život v lůně matky, zaznívají také v Žalmech.³⁵

Jak si někdo může myslet, že třeba jen jediný okamžik tohoto obdivuhodného procesu počínajícího života může být oddělen od důmyslného a láskyplného díla Stvořitelova a podřízen lidskému úsudku? Jistě takto neuvažovala ona matka sedmi bratří, která vyznává svou víru v Boha, původce a záruku života od jeho samotného početí, který je zároveň pevným základem pro naději na nový život po smrti: "Nevím, jak jste vznikli v mém lůnu, já vám nedarovala ducha a život, ani jsem nikomu z vás nedala dohromady všechny části těla. Proto tedy Stvořitel světa, který dává vzniknout člověku při zrození a zná původ všech věcí, vám ve své milosti daruje život znovu, když teď dáváte přednost jeho zákonům před sebou samými" (2 Mak 7,22-23).

45. Zjevení Nového zákona potvrzuje *nepochybné uznání hodnoty života od samotného počátku*. Chvála plodnosti a dychtivé očekávání života zaznívá zajisté i ve slovech, jimiž se Alžběta raduje ze svého těhotenství: "To mi učinil Pán, když mě milostivě zbavil pohanění před lidmi" (Lk 1,25). Ještě zřetelněji je vyjádřena hodnota osobnosti od jejího početí při setkání Panny Marie a Alžběty a jejich dvou dětí, které nosily v lůně. Tito dva chlapci zahajují příchod mesiášské doby: při jejich setkání začíná působit vykupitelská síla přítomnosti Syna Božího mezi lidmi. Svatý Ambrož píše: "Vzápětí se projevují dobrodiní, která vyplývají z příchodu Marie a z přítomnosti Pána ... Hlas uslyšela dříve Alžběta, ale milost vnímal jako první Jan: ona slyšela v řádu přirozeném, on se radoval způsobem tajemným. Ona vnímala příchod Marie, on Pána, žena ženy, chlapec chlapce. Ony hovoří o milosti, oni uvnitř uskutečňují a uctívají tajemství lásky pro dobro matek, které dvojnásobným zázrakem prorokují pod vlivem ducha svých dětí. Zaradovalo se dítě, matka byla naplněna (Duchem svatým). Nebyla matka naplněna dříve, než syn, ale když syn byl naplněn Duchem svatým, naplnil i matku."³⁶

"Měl jsem důvěru, i když jsem si řekl: 'jsem tak sklíčen'" (Ž 116,10): život ve stáří a v bolesti

46. Pokud se ovšem týká posledních okamžiků lidského života, nemůžeme očekávat od biblického zjevení výraznou odpověď na dnešní otázky týkající se úcty k osobám starším a nemocným nebo nějaké otevřené odsouzení pokusů o předčasné ukončení života. V kulturní a náboženské situaci bible se tyto problémy vůbec nevyskytovaly, ba naopak, lidé starší věkem byli uznáváni pro svou moudrost a zkušenost a vnímáni jako největší poklad a nenahraditelné otcovské dědictví každé rodiny i rodu.

Stáří je obdařeno důstojností a provázeno úctou (srov. 2 Mak 6,23). Spravedlivý muž ne žádá, aby byl zbaven stáří a jeho tíhy, ale naopak se modlí: "Vždyť tys má naděje, Pane, má důvěra od mého mládí, Hospodine ... Ani v stáří a šedinách mě, Bože, neopouštěj, dokud neoznámím tvoji moc tomuto pokolení, všem kteří přijdou, tvoji sílu" (Ž 71, 5.18). Zvláštní charakter mesiášské doby je vyjadřován také tak, že "... nebude ... stařec, který nenaplní svá léta" (Iz 65,20). Avšak jak má být ve stáří přijímán ten konec života, který se neúprosně blíží? *Jak jednat tváří v tvář smrti? Věřící člověk ví, že jeho život je v rukou Božích*: "Hospodine, ... ty mě zachovááš můj úděl" (Ž 16,5), a od něho také přijímá nevyhnutelnost smrti: "Je to zákon, který Pán dal všemu, co žije; proč bys

³⁴ *Orationes* II, 1: CCSG 3, 39.

³⁵ Srov. např. Ž 22,10-11; 71,6; 130,13-14.

odmítal vůli Nejvyššího?" (Sir 41,4). Člověk není pánem ani nad životem ani nad smrtí; v životě jako i ve smrti se má zcela svěřit "úradku Nejvyššího", jeho plánu lásky.

Také člověk zasažený nemocí je vyzýván, aby choval stejnou víru v Pána a obnovoval obzvláště hlubokou důvěru v toho, který "uzdravuje všechny nemoci" (srov. Ž 103,3). Tam, kde se zdá, že člověk nemá žádnou vyhlídku na uzdravení - až ho to vede k výkřiku: "Mé dny jsou jako dlouhíci se stín a já vadnu jako tráva" (Ž 102,12), - i tehdy člověka, který má pevný vztah k Bohu, povzbuzuje nezlomná víra v oživující moc Boží. Nemoc ho neuvrhne do zoufalství ani nepřiměje k tomu, aby si přál smrt, ale vede ho k modlitbě plné naděje: "Měl jsem důvěru, i když jsem si řekl: 'Jsem tak sklíčen'" (Ž 116,10); "Hospodine, můj Bože, volal jsem k tobě a uzdravils mě. Hospodine, z podsvětí jsi vyvedl mou duši, zachovals mi život mezi těmi, kteří do hrobu klesli" (Ž 30,3-4).

47. Ježíšovy skutky a mnohá uzdravení, která učinil, dokazují, *jak velice se Bůh stará i o tělesný život člověka*. "Lékař těla a duše"³⁷, Ježíš, byl poslán od Otce, aby zvěstoval radost pokorným a obvázal rány zkroušených srdcem (srov. Lk 4,18; Iz 61,1). Když pak posílá své učedníky mezi lidi, svěřuje jim také dar, v jehož síle je s hlásáním Radostné zvěsti spojeno i uzdravování nemocných: "Jděte a hlásejte: 'Přiblížilo se nebeské království.' Uzdravujte nemocné, probouzejte k životu mrtvé, očist'ujte malomocné, vyhánějte zlé duchy" (Mt 10,7-8; srov. Mk 6,13; 16,18).

Je nepochybné, že *tělesný život ve svých pozemských podmínkách není absolutním dobrem* pro věřícího člověka, protože je možné žádat, aby ho člověk opustil pro nějaké vyšší dobro. Ježíš říká: "Kdo by chtěl svůj život zachránit, ztratí ho, kdo však svůj život pro mě a pro evangelium ztratí, zachrání si ho" (Mk 8,35). O této skutečnosti jsou v Novém zákoně mnohá svědectví. Ježíš neváhá sám sebe obětovat a dokonce i svůj život nabízí Otci (srov. Jan 10, 17) i svým přátelům (srov. Jan 10,15). Také smrt Jana Křtitele, předchůdce Páně, potvrzuje, že pozemská existence není absolutní dobro. Jistě je důležitější věrnost Božimu slovu, i když to s sebou nese nebezpečí ztráty života (srov. Mk 6,17-29). Štěpán zase, když ztrácí časný život, protože je věrným svědkem Pánova zmrtvýchvstání, jde ve stopách svého Mistra a tváří v tvář těm, kteří ho kamenují, pronáší slova odpuštění (srov. Sk 7,59-60) a stává se prvním z nekonečného počtu mučedníků, kteří byli od počátku církvi uctíváni.

Žádný člověk přece nemůže podle svého mínění rozhodovat o tom, zda chce žít či zemřít: ten jediný, kdo může absolutně rozhodovat při této volbě, je Stvořitel, totiž ten, "v němž žijeme, hýbáme se a jsme" (Sk 17,28).

"Všichni, kteří se jí drží, (přijdou) k životu" (Bar 4,1): od zákona ze Sinaje k daru Ducha

48. Život v sobě nese hluboce vepsanou *vlastní pravdu*. Člověk, který přijímá dar Boží, se musí snažit, *aby život uchoval v této pravdě*, která náleží k samotné podstatě jeho bytí. Jestliže se sám od ní odděluje, sám sebe trestá pocitem malomyslnosti a neštěstí; následně se pak stává sám hrozbou pro existenci druhých, protože již jsou uvolněny zábrany, které potvrzovaly úctu k životu a jeho ochranu v jakékoliv situaci.

Pravda o životě je zjevnována skrze Boží přikázání. Slova Páně zřetelně ukazují, jaký způsob života má být následován, aby byla zachována pravda o něm a ochráněna jeho důstojnost. Není to

³⁶ *Expositio Evangelii secundum Lucam*, II, 22-23: CCL 14, 40-41.

³⁷ Sv. Ignác Antiochijský, *Ad Ephesios*, 7, 2: Patres apostolici, ed. F.X. Funk, II, 82.

pouze ono zvláštní přikázání "Nezabiješ" (Ex 20,13; Dt 5,17), které zajišťuje ochranu života. *Celý Hospodinův zákon* slouží k této ochraně, protože zpřístupňuje tu pravdu, ve které život dosahuje svého plného významu.

Není tedy divu, že Boží smlouva s jeho lidem je tak pevně svázána s perspektivou života, a to i v jeho tělesném rozměru. *Přikázání smlouvy* je zde ukázáno jako *cesta života*: "Hleď, předložil jsem ti dnes život a dobro i smrt a zlo; když ti dnes přikazuji, abys miloval Hospodina, svého Boha, chodil po jeho cestách a dbal na jeho přikázání, nařízení a právní ustanovení, pak budeš žít a rozmnožíš se; Hospodin, tvůj Bůh, ti bude žehnat v zemi, kterou přicházíš obsadit" (Dt 30,15-16). To se netýká pouze země Kanaán a blaha lidu Izraele, ale také našeho současného i budoucího světa a zachování celého lidského rodu. Nemůže přece existovat autentický a plný život, jestliže se sám odděluje od dobra; dobro totiž samo ze své vlastní podstaty vyžaduje Boží přikázání, které je "zákon života" (Sir 17,9). Dobro, které je třeba konat, není připojeno k životu navíc jako nějaká zátěž, protože samotným smyslem života je právě dobro a život je vytvářen pouze tím, že je dobro uskutečňováno.

Zákon jako celek plně chrání lidský život. To jistě vysvětluje, proč je tak těžké zachovávat přikázání "Nezabiješ", jestliže nejsou zachovávána ostatní "slova života" (Sk 7,38), s nimiž je toto přikázání spojeno. Bez této souvislosti se přikázání stává pouze vnější povinností, jeho hranice se budou rychle posouvat a budou se hledat různá zmírnění a výjimky. Pouze těm, kteří se otevřou plnosti pravdy o Bohu, o člověku a o jeho historii, výrok "nezabiješ" zazáří jako dobro pro člověka, s ohledem na všechny jeho vztahy a okolnosti. Z tohoto pohledu můžeme pochopit dokonalost pravdy, která je obsažena v Deuteronomiu a kterou Ježíš opakuje při svém prvním pokoušení: "Člověk nežije pouze chlebem, ale vším, co vychází z Hospodinových úst" (8,3; srov. Mt 4,4).

Člověk, který naslouchá Božímu slovu, žije podle důstojnosti a spravedlnosti; ctí Boží zákon a může přinášet plody života a štěstí: "Všichni, kteří se jí drží, (přijdou) k životu, k smrti pak ti, kdo ji opustili" (Bar 4,1).

49. Historie Izraele ukazuje, jak je *obtížné zachovávat věrnost vůči zákonu života*, který vepsal Bůh do srdce člověka a předal lidu Smlouvy na Sinaji. Ve chvílích, kdy si někteří Izraelité volili životní cesty, které nebyly v souladu s Božím plánem, vystoupili proroci a neochvějně hlásali, že Pán je jediný a pravý zdroj života. Tak píše Jeremiáš: "Dvojí zlo spáchal můj národ: mne, pramen vody živé, opustili a kopalí si cisterny, cisterny rozpukané, které nemohou udržet vodu" (2,13). Proroci obviňují ty, kdo životem pohrdají a porušují práva jednotlivce: "Baží dostat hlavy nuzáků do prachu země" (Am 2,7). "Naplnili toto místo krví nevinných" (Jer 19,4). Zvláště prorok Ezechiel vícekrát označil město Jeruzalém znamením hanby a nazval jej "městem, v němž teče krev" (22,2; 24,6.9), "městem prolévajícím krev ve svém středu" (22,3).

Když odhalují provinění zaměřená proti životu, pokoušejí se proroci probudit především *očekávání nového principu života*, který obnoví pouto s Bohem i s bratry a otevře dosud nepoznané a podivuhodné možnosti pro porozumění i realizaci požadavků, obsažených v *Evangeliiu života*. To se může stát pouze skrze dar Boží, který očišťuje a obnovuje: "Pokropím vás čistou vodou a budete očištěni; očistím vás ode všech vašich nečistot a ode všech vašich hnusných model. A dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha" (Ez 36,25-26; srov. Jer 31,31-34). Díky schopnosti tohoto "nového srdce" můžeme pochopit a také uskutečnit hlubší a opravdovější smysl života: totiž to, že je to *dar, který se naplňuje v sebedarování*. Je to podivuhodná zpráva, kterou nám o

životě jakožto dobru nabízí obraz Božího služebníka: „Jestliže dá na usmíření svůj život, užije potomstvo, které bude žít dlouho ... Pro útrapy své duše uvidí světlo“ (Iz 53,10.11).

Právě v činnosti Ježíše Nazaretského se naplňuje zákon a skrze jeho Ducha je darováno nové srdce. Vždyť Ježíš zákon neruší, ale naplňuje (srov. Mt 5,17). Zákon i proroci jsou završeni v základním přikázání vzájemné lásky (srov. Mt 7,12): v něm se vlastně zákon stává "evangeliem", dobrou zprávou o panování Boha nad světem, Boha, který přivádí každé stvoření zpět k jeho počátkům a do prvotního záměru. Je to Nový zákon, "zákon ducha, který dává život v Kristu Ježíši" (Řím 8,2), jehož prvotním prohlášením, podle vzoru Pána, který dává život za své bratry (srov. Jan 15,13), je *darování sebe sama pro bratry z lásky*: "My víme, že jsme přešli ze smrti do života, protože milujeme bratry" (1 Jan 3,14). Je to zákon svobody, radosti a blaženosti.

"Budou hledět na toho, kterého probodli" (Jan 19,37): na stromě kříže se naplňuje evangelium života

50. Blížíme se ke konci této kapitoly, ve které jsme pojednali o křesťanské zvěsti o životě. Chtěli bychom se teď s každým z vás na chvíli zastavit, abychom *pohlédli na toho, kterého přibili*, a rozjímali o všem, co se k tomu vztahuje (srov. Jan 19,37; 12,32). Když hledíme na "výjev" kříže (srov. Lk 23,48), můžeme v tomto slavném dřevě spatřit naplnění a úplné zjevení celého *evangelia života*.

V časném odpoledni Velkého pátku "nastala tma po celém kraji ... , protože se zatmělo slunce, a chrámová opona se vpůli roztrhla" (Lk 23,44.45). Je to znamení velkého kosmického otřesu, strašného zápasu mezi dobrem a zlem, mezi silami života a smrti. Také my se nyní nacházíme uprostřed těžkého zápasu mezi "kulturou smrti" a "kulturou života". Přece však touto temnotou zář kříže není potlačena, ba naopak, v ještě větším lesku a slávě se zjevuje jako střed, smysl a cíl dějin i každého lidského života.

Ježíš je přibit na kříž a pozdvižen ze země. Prožívá dobu své největší "bezmocnosti" a zdá se, že jeho život je zcela vydán na pospas výsměchu nepřátel a do rukou jeho vrahů: je vysmíván, opovržen, urážen (srov. Mk 15,24-36). A přece, poté co Ježíš "zvolal silným hlasem a vydechl naposledy", římský setník, když toto vše vidí, říká: "Tento člověk byl opravdu Syn Boží!" (Mk 15,39). Zde, v okamžiku největší slabosti, je tak vyhlášena totožnost Syna Božího: *jeho sláva se ukazuje na kříži!*

Svou smrtí Ježíš objasňuje význam života a smrti každého člověka. Před smrtí prosí Otce o odpuštění pro ty, kteří ho pronásledují (srov. Lk 23,34), a zločinci, který žádá, aby na něj vzpomněl ve svém království, odpovídá: "Amen, pravím ti: Dnes budeš se mnou v ráji" (Lk 23, 43). Po jeho smrti "hroby se otevřely a mnoho těl zesnulých svatých bylo vzkříšeno" (Mt 27,52). Spása, kterou Ježíš uskutečnil, je darováním života a zmrtvýchvstání. Během svého života Ježíš rozdával spásu tím, že prokazoval dobrodiní a uzdravoval všechny (srov. Sk 10,38): avšak zázraky, uzdravení i samotná vzkříšení z mrtvých byla znamení jiné spásy, která spočívá v odpuštění hříchů, což je vlastně osvobození člověka od největší nemoci, a v zapojení člověka do života samotného Boha.

Na kříži se obnovuje a zároveň dosahuje plné a konečné dokonalosti zázračné znamení hada, kterého Mojžíš pozdvihl na poušti (srov. Jan 3,14-15; Nm 21,8-9). Také dnes každý člověk, jehož existence je zásadně ohrožena, při pohledu na toho, kterého přibili, získává pevnou naději, že nalezne svobodu a vykoupení.

51. Objevuje se tu ještě jedna událost, která upoutává můj pohled a podněcuje mě k hlubokému uvažování. "Když Ježíš přijal ocet, řekl: 'Dokonáno je!' Pak sklonil hlavu a skončil" (Jan 19,30). Římský voják pak "mu kopím probodl bok a hned vyšla krev a voda" (Jan 19,34). Zde již všechno dosáhlo svého dokonalého naplnění. Výraz "odevzdal ducha - skončil" popisuje smrt Ježíše stejně jako smrt kteréhokoliv jiného člověka a zároveň také poukazuje na "dar Ducha", kterým nás Ježíš vykoupil ze smrti a otevřel nás novému životu.

Člověk se stává účastným na životě samotného Boha. Je to život, jenž je skrze svátosti církve - jejichž obrazem jsou krev a voda, které vytryskly z Kristova boku - neustále dáván Božím dětem, které se tak stávají lidem Nové smlouvy. "*Lid života*" se rodí a rozrůstá - rozlévá se z kříže, pramene života.

Pohled na kříž nás tak přivádí k nehlubším základům dalších událostí. Když Ježíš přišel na svět, řekl: "Hle, přicházím, abych plnil tvou vůli" (srov. Žid 10,9), stal se Otcí ve všem poslušným a "protože miloval svoje, kteří byli ve světě, projevil jim lásku až do krajnosti" (Jan 13,1) a zcela dobrovolně za ně vydal sám sebe.

Ten, který "nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za všechny" (Mk 10,45), vystupuje na kříži na vrchol lásky. "Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život" (Jan 15,13). Zemřel za nás, když jsme ještě byli hříšníky (srov. Řím 5,8).

Tímto způsobem nám zvěstuje, že *život nachází svou podstatu, význam i plnost v darování sebe sama*. Tady již naše meditace přechází ve chválu a děkování a zároveň nás vybízí, abychom Ježíše napodobovali a šli v jeho stopách (srov. 1 Petr 2,21).

Jsme zváni k tomu, abychom také dávali život za bratry, a tak uskutečňovali v plnosti pravdy vlastní smysl a úkol své existence.

To můžeme činit proto, že ty, Pane, jsi nám dal příklad a zároveň jsi nám daroval sílu svého Ducha. To budeme schopni činit, jestliže každodenně, s tebou a jako ty, budeme poslouchat Otce a plnit jeho vůli.

Dopřej nám, tedy, abychom s učenlivým a ochotným srdcem naslouchali každému slovu, které vychází z Božích úst. Tak se naučíme nejenom "nezabíjet" život člověka, ale navíc ho také ctít, milovat a rozvíjet.

III. KAPITOLA

Nezabiješ

Posvátný Boží zákon

"Chceš-li však vejít do života, zachovávej přikázání" (Mt 19,17): Radostná zvěst a přikázání

52. "A hle, nějaký člověk k němu přistoupil a zeptal se: 'Mistře, co dobrého mám udělat, abych dosáhl věčného života?'" (Mt 19,16). Ježíš mu odpověděl: "Chceš-li vejít do života, zachovávej přikázání" (Mt 19,17). Mistr hovoří o životě věčném, totiž o účasti na životě samotného Boha. Do tohoto života se ovšem vchází tak, že jsou zachována přikázání, mezi nimiž je i ono "Nezabiješ". Toto přikázání Desatera připomněl Ježíš jako první onomu mladíkovi, který se chtěl dozvědět, která přikázání musí plnit: "Nezabiješ, nezcizolžíš, nepokradeš ..." (Mt 19,18).

Přikázání Boží není nikdy odděleno od jeho lásky. Je to vždy dar pro rozvoj člověka a jeho radost. Jako takový tvoří nezbytnou součást a neoddělitelný prvek evangelia, ba dokonce samo představuje vlastně ono "eu-angelion", čili radostnou a dobrou zvěst. Stejně velkým darem od Boha je také *evangelium života*, které je zároveň i závazným úkolem pro člověka. Ve svobodné osobnosti budí obdiv a vyžaduje, abychom mu naslouchali, je zachovávali a s hlubokým pocitem odpovědnosti každého jednotlivce oceňovali. Bůh dává člověku život a *žádá* od něj, aby život miloval, ctil a rozvíjel. *Tak se stává dar přikázáním a samo přikázání je darem.*

Jako obraz živoucího Boha je člověk svým Tvůrcem určen k tomu, aby byl králem a pánem. Svátý Řehoř z Nyssy píše: "Onen skvělý tvůrce věci utvořil naši podstatu tak, aby byla vhodným nástrojem ke spravování království ... Nadto člověk je obrazem i božské podstaty, jejíž moci je podřízeno všechno, a to neznamená nic jiného, než že člověku byla už při stvoření dána královská pocta ... Je nazýván králem; tak i lidská podstata je stvořena tak, aby byla paní všech ostatních tvorů, pro onu podobnost s králem všehomíra, byla vytvořena jako živý obraz, v němž sdílí společnou důstojnost i jméno se svým původním vzorem."³⁸ Povolán k tomu, aby se rozplozoval a množil, aby si podmanil zemi a panoval nade vším (srov. Gn 1,28), je člověk králem a pánem ne pouze světa, ale především sebe sama³⁹ a jistým způsobem i toho života, který mu byl darován a který může aktem plodení, uskutečněným z lásky a z poslušnosti vůči Božímu záměru, předávat dále. Jeho panování však není absolutní, ale *služebné*, jelikož je ve vztahu k jedinečnému a nekonečnému panování Božímu. Proto je má člověk vykonávat *moudře a s láskou*, neboť je spoluúčastníkem na Boží moudrosti a nezměrné lásce. To se konečně uskutečňuje v poslušnosti k jeho svatému Zákonu: svobodná poslušnost je zároveň radostná (srov. Ž 119), zrozena a živena z vědomí, že Boží přikázání jsou darem jeho milosti, svěřeným člověku pouze pro jeho prospěch, ochranu jeho důstojnosti a k dosažení štěstí.

³⁸ *De hominis opificio*, 4: PG 44, 136.

³⁹ Srov. sv. Jan Damašský, *De fide orthodoxa*, 2, 12: PG 94, 920; místo je citováno u sv. Tomáše Akvinského, *Summa theologiae*, I-II, prol.

Proto člověk není neomezeným pánem ani konečným soudcem ve vztahu k ostatnímu, a tím spíše ve vztahu k životu; je pouze "služebníkem plánu, který ustanovil Stvořitel"⁴⁰, a z toho pramení jeho neporovnatelná jedinečnost.

Život je člověku svěřen jako poklad, který nesmí promarnit, tak jako talent (hřivna) stříbra z onoho podobenství, s kterým má být s užitkem nakládáno. A každý člověk se z něho musí před Pánem zodpovídat (srov. Mt 25,14-30; Lk 19,12-27).

"Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra" (Gn 9,5): život člověka je posvátný a nedotknutelný

53. "Lidský život je posvátný, protože od samotného svého počátku vyžaduje stvořitelskou činnost Boží a vždy je zvláštním vztahem spojen se Stvořitelem, svým jediným cílem. Pouze Bůh je Pánem života, a to od jeho počátku až do konce: nikdo, za žádných okolností, si nemůže osobovat právo způsobit přímo smrt nevinnému lidskému stvoření."⁴¹ Instrukce *Donum vitae* těmito slovy vyjadřuje zásadní nauku Božího zjevení o posvátné a nedotknutelné podstatě lidského života.

Písmo svaté předává člověku příkaz "nezabiješ" jako Boží přikázání (Ex 20,13; Dt 5,17). Je zřejmé - jak už jsme vylíčili dříve - obsaženo v samotném Desateru, v nejnepřímější části Smlouvy, kterou uzavřel Pán se svým vyvoleným lidem. Ale najdeme je již dříve, ve starší Smlouvě Boha s lidmi, uzavřené po očištném trestu potopy, kterou přivolaly všeobecně rozšířené zločiny a násilí (srov. Gn 9,5-6).

Bůh prohlašuje, že je Pánem nad životem člověka, kterého utvořil ke svému obrazu a podobě (srov. Gn 1, 26-28). Lidský život sám o sobě proto má posvátný a nedotknutelný charakter, v němž se jakoby ozvěnou odráží nedotknutelnost samotného Tvůrce. To je důvodem toho, proč Bůh vystupuje jako přísný soudce každého porušení příkazu "nezabiješ", které je podstatou veškerého lidského soužití. On je ten "goel", to jest obránce nevinného (srov. Gn 4,9-15; Iz 41,14; Jer 50,34; Ž 19,15). Stejně tak Bůh ukazuje, že se netěší ze smrti živých (srov. Mdr 1,13). Z toho se může radovat pouze satan: neboť skrze jeho závist vešla do světa smrt (srov. Mdr 2,24); on "byl vrah od počátku", rovněž je "lhář a otec lži" (Jan 8,44). Oklamal jednou člověka a přivedl ho k hříchu a smrti, a ty mu pak ukazuje jako cíl a plody života.

54. Přikázání "nezabiješ" má význam zjevně negativní: označuje nejzazší hranici, kterou není dovoleno překročit. Pozitivně však přivádí k potvrzení názoru, že život má být vždy zachován, vybízí k tomu, abychom ho dále rozvíjeli tak, že budeme postupovat po cestě lásky sebedarováním, že budeme druhé přijímat a že jim budeme sloužit. Také lid Smlouvy, i když s určitou váhavostí a nestálostí, postupně dozrával k tomuto způsobu myšlení, a tak se připravoval na hlásání Ježíše Krista: přikázání o lásce k bližnímu je velmi podobné tomu o lásce k Bohu: "Na těch dvou přikázáních spočívá celý Zákon i Proroci" (srov. Mt 22,36-40). "Vždyť přikázání ... nebudeš zabíjet ... a je-li ještě nějaké jiné přikázání, všechna jsou shrnuta v tomto: 'Miluj svého bližního jako sám sebe'" (Řím 13,9; srov. Gal 5,14). Přijaté a v Novém zákoně zcela do důsledků dovedené přikázání "nezabiješ" zůstává nezbytnou podmínkou toho, aby někdo mohl "vejít do života" (srov. Mt 19,16-19). Ve sho-

⁴⁰ Pavel VI., encyklika *Humanae vitae* (25.6.1968), 13: AAS 60 (1968), 489.

⁴¹ Kongregace pro nauku víry, instrukce *Donum vitae*, intr. 5; srov. Katechismus katolické církve 2258.

dě s tímto pohledem zaznívá mocný hlas apoštola Jana: "Každý, kdo nenávidí svého bratra, je vrah - a víte, že žádný vrah nemá v sobě trvalý a věčný život" (1 Jan 3,15).

Od samého počátku *živá církevní tradice* s velkou závažností opakuje přikázání "nezabiješ", jak o tom svědčí Didaché, po bibli nejstarší křesťanský text: "Jsou dvě cesty, jedna ke smrti, druhá k životu, ale mezi těmito dvěma cestami je velký rozdíl ... Podle onoho přikázání nauky: nezabiješ ... nezabíjej plod při potratu ani neodnímej život nemluvněti ... Cesta ke smrti pak je tato: ... nesmilovávají se nad chudákem, nepomáhají utrápenému, neuznávají svého Tvůrce, zabíjejí děti a potratem ničí Boží stvoření, odvracejí se od ubožáka, sužují nešťastníka, jsou obhájci bohatých a nespravedliví soudci chudých, všemi hříchy jsou obtíženi: děti, vy však s tím nemějte nic společného!"⁴²

V průběhu věků pak církevní tradice stále jednoznačně učila o trvalé a věčné platnosti tohoto přikázání "nezabiješ". Je známo, že v prvních stoletích byla vražda zahrnována spolu s odpadlictvím a cizoložstvím mezi nejtěžší hříchy a vyžadovalo se dlouhé a velmi těžké veřejné pokání před tím, než kajícímu se vrahovi bylo dáno odpuštění a povolen opět přístup do církevního shromáždění.

55. Tomu se není třeba divit: vždyť zabít člověka, v němž je přece obraz Boží, je zločin největší závažnosti. *Jedině Bůh je pánem života!* Od samého počátku, s ohledem na četné a často kruté případy, které se vyskytovaly v životě jednotlivců i společnosti, usilovali věřící se vši závažností hlouběji a plněji pochopit, co přikázání Boží zakazuje a co nařizuje.⁴³ Jsou totiž okolnosti, kdy se zdá, že hodnoty, které Boží Zákon předkládá, si navzájem paradoxně odporují. Existuje například *legitimní obrana*, kdy povinnost chránit vlastní život se jen obtížně může srovnávat s právem a povinností nepoškodit život druhého člověka. Zajisté fakt, že život ve své podstatě je dobro, a povinnost milovat sám sebe jako ty druhé, zakládají *skutečné právo na vlastní obranu*. Tentýž příkaz lásky k bližním, vyhlášený již ve Starém zákoně a potvrzený Ježíšem Kristem, určuje jako základní rovinu pro srovnání lásky k sobě samému: "Miluj svého bližního jako sám sebe" (Mk 12,31). Právo na vlastní obranu tedy nikdo nemůže odmítat proto, že málo miluje život nebo sám sebe, ale pouze v síle hrdinské lásky, která onu lásku k sobě prohlubuje a proměňuje v duchu evangelijních blahoslavenství (srov. Mt 5,38-48) s úmyslem obětovat se až do krajnosti, čehož nejdokonalejším příkladem je sám Pán Ježíš.

Jindy zase "oprávněná obrana může být nejen právo, nýbrž i závažná povinnost toho, kdo je odpovědný za život druhých, za obecné blaho rodiny nebo občanského společenství"⁴⁴. Naneštěstí se také stává, že chceme-li zabránit útočnickovi, aby neublížil, je nutno přivodit jeho smrt. V tomto případě vinu za smrt je třeba přičítat opět tomu útočnickovi, který svým násilím se vystavil smrti, i když není nutně morálně vinen, protože tehdy nemusel být schopen rozumně uvažovat.⁴⁵

56. V tomto kontextu se vynořuje otázka *trestu smrti*. V církvi i v občanské společnosti stále více převažuje mínění těch, kteří jej chtějí silně omezit nebo i docela odstranit. Tuto otázku je třeba řešit v oblasti takového kárného opatření, které více odpovídá důstojnosti člověka a zároveň Božímu

⁴² *Didaché*, I, 1; V,1.3: *Patres apostolici*, ed. F.X. Funk, I,2-3, 6-9, 14-17; srov. *Epistula Pseudo-Barnabae*, XIX, 5: l.c. 90-93.

⁴³ Srov. Katechismus katolické církve 2263-2269; srov. též Katechismus tridentského koncilu III, 327-332.

⁴⁴ Katechismus katolické církve 2265.

⁴⁵ Srov. sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, II-II, q.64, a.7; sv. Alfons Maria z Liguori, *Theologia moralis*, II, 4, 1, dub. 3.

plánu s člověkem i společností. Ve skutečnosti je "cílem trestu napravit nepořádek způsobený vinou"⁴⁶. Veřejná moc musí zabránit porušování práv jednotlivců i společnosti tak, že viníkovi uloží trest odpovídající provinění jako podmínku, aby mohl znovu užívat svou svobodu. Tím vláda dosahuje toho, že je zajištěna ochrana společnosti i jednotlivce a viníkům je nabídnuto povzbuzení a pomoc, aby se napravili a nahradili škodu.⁴⁷

Je zřejmé, že aby se dosáhlo tohoto cíle, musí být pečlivě zvažován a vybírán *druh a způsob trestu* a není možné odsuzovat provinilce k nejvyššímu trestu, totiž trestu smrti, nejedná-li se o případ absolutní nezbytnosti, totiž o případ, kdy se společnost nemůže bránit jinak. Dnes již, díky vhodnějšímu uspořádání trestního systému, se tyto případy vyskytují velmi zřídka, pokud vůbec.

V každém případě však platí zásada, vyjádřená v novém *Katechismu katolické církve*: "Dostávají-li nekrvavé prostředky k obraně lidských životů před útočником a k ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti osob, veřejná moc se omezí na tyto prostředky, protože lépe odpovídají konkrétním podmínkám obecného blaha a více se shodují s důstojností lidské osoby."⁴⁸

57. Jestliže je třeba vynaložit tak velké úsilí na ochranu každého života, i když je to život provinilce nebo nespravedlivého útočnicka, má příkázání "nezabiješ" svou absolutní platnost tam, kde se jedná o *člověka nevinného*. A ještě spíše pak tam, kde je to člověk slabý a bezbranný, který jedinou obranu proti zvlí a násilí nachází v síle tohoto Božího příkazu.

Jistě, naprostá nedotknutelnost nevinného lidského života nalézá své morální opodstatnění přímo v nauce Písma svatého, je stále předávána církevní tradicí a jednomyslně hlášána učitelským úřadem církve. Tato jednomyslnost je zjevným plodem onoho "nadpřirozeného smyslu víry", který podnícen a povzbuzován Duchem svatým chrání Boží lid před omylem, když "dává najevo svůj obecný souhlas ve věcech víry a mravů"⁴⁹.

Vzhledem k tomu, že ve vědomí jednotlivce i společnosti postupně slábne smysl pro skutečnost, že každé přímé zničení života nevinné lidské bytosti, zvláště na jeho začátku a konci, je absolutně a zásadně morálně nepřijatelné, *učitelský úřad církve* znásobil svá vystoupení na obranu posvátnosti a nedotknutelnosti lidského života. Učitelský úřad římského papeže, který se k tomu velmi často vyjadřuje, je vždy spojený s učitelským úřadem biskupů, a to prostřednictvím četných naučných i pastoračních dokumentů, které vydávají jak biskupské konference, tak jednotliví biskupové. Rovněž 2. vatikánský koncil se k této problematice vyjádřil stručně, ale výmluvně.⁵⁰

Proto my s autoritou, kterou Kristus přenesl na Petra a jeho nástupce, ve spojení s biskupy církve katolické, *potvrzujeme, že přímé a úmyslné zabití nevinného člověka je vždy aktem zcela nemorálním*. Toto učení, jehož kořeny tkví až v onom nepsaném zákoně, který může ve světle vlastního rozumu každý člověk najít ve svém srdci (srov. Řím 2,14-15), je dále potvrzeno učením Písma svatého, doporučeno církevní tradicí a všeobecně rozšířeno řádným učitelským úřadem církve.⁵¹ Vědomé a dobrovolné rozhodnutí zbavit nevinného člověka jeho života je z morálního hlediska vždy zlem a nemůže být dovoleno ani jako cíl nebo prostředek k dosažení dobra. Je to závažné neuposlechnutí morálního zákona, a dokonce samého Boha, který je jeho původcem a strážcem;

⁴⁶ Katechismus katolické církve 2266.

⁴⁷ Srov. tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž 2267.

⁴⁹ 2.vatikánský koncil, LG 12.

⁵⁰ Srov. 2.vatikánský koncil, GS 27.

⁵¹ Srov. 2.vatikánský koncil, LG 25.

odporuje totiž základní ctnosti spravedlnosti a lásky. "Je třeba vyhlásit, že nikdo a nic žádným způsobem nemůže dovolit, aby nevinná živá lidská bytost byla zabita, ať už plod nebo embryo, dítě nebo dospělý, stařec nebo člověk nevyčísitelně nemocný nebo umírající. Dále nikomu není dovoleno vyžadovat takový akt působící smrt ani pro sebe, ani pro někoho jiného, kdo je svěřen do jeho odpovědnosti, ani s ním nemůže souhlasit, ať už zjevně nebo skrytě. Žádná autorita nemůže takové jednání legitimně schválit nebo dovolit."⁵²

Pokud jde o právo na život, je každý nevinný člověk zcela roven všem ostatním. Tato rovnost je základem jakéhokoliv opravdového sociálního vztahu, který jako takový nemůže být založen na ničem jiném než na pravdě a spravedlnosti, když uznává, že každý muž a každá žena, prostě každý člověk je osoba a nikoli věc. Z tohoto morálního pravidla, které zakazuje přímé zabití nevinného člověka, "*neexistují pro žádného výsady a výjimky*. Není žádný rozdíl mezi tím, kdo je pánem světa, a tím, kdo je posledním 'ubožákem' na této zemi. Před morálními požadavky jsme si všichni absolutně rovni."⁵³

"Tvé oči mě viděly v zárodku" (Ž 139,16): hrůzná ničemnost potratu

58. Mezi všemi zločiny, které může člověk páchat proti životu, má právě úmyslný potrat zvláštní znaky, které z něho činí přestoupení zvláště závažné a opovrženímhodné. Druhý vatikánský koncil ho spolu s vraždou dítěte nazývá "hanebným zločinem"⁵⁴.

Dnes však se ve svědomí mnoha lidí chápání závažnosti tohoto zla pomalu zastírá. To, že v myšlení lidí, jejich chování i zákonech je potrat akceptován, je výmluvným dokladem velmi nebezpečné morální krize, z které pramení stále obtížnější rozlišování toho, co je dobro a co zlo, a to i v případě, že se jedná o základní právo na život. V této tak těžké situaci je nyní třeba více než jindy vůle k odvaze pohlédnout pravdě do očí a nazývat věci pravými jmény, nedělat jakkoliv výhodné kompromisy a nepokoušet se klamat sami sebe. O stejné věci hovoří i nyní ostrá výtka proroka: "Běda těm, kdo nazývají zlo dobrem a dobro zlem, kdo považují tmu za světlo a světlo za tmu" (Iz 5,20). Také v případě potratu se dnes setkáváme s jakýmsi dvojznačným vyjadřováním, jako je např. "přerušeni těhotenství", které směřuje k tomu, aby se skryla pravdivá podstata věci a ve svědomí lidí zmenšila její závažnost. Již tento způsob vyjadřování je zároveň znamením znepokojeného svědomí. A přece žádné slovo nemůže změnit pravdu o věci: *úmyslný potrat, jakkoliv provedený, je vědomé a dobrovolné přímé zabití člověka v prvních okamžicích jeho života, v období mezi jeho početím a narozením*.

Morální závažnost úmyslného potratu se objeví v celé své pravdě, když si uvědomíme, že se zde jedná o zabití člověka, a zvláště když vezmeme v úvahu všechny okolnosti, které ho provázejí. Je zabíjen člověk, který sotva začal žít, a nemůže tedy existovat nikdo, kdo by byl více *nevinný*: není prostě možné označit jej za útočníka, natož útočníka nespravedlivého! Je slabý a bezbranný, dokonce tak, že je zbaven i té nejmenší možnosti obrany, kterou je prosebný nárek a pláč novorozence. Je *zcela vydán* ochraně a péči té, která jej nosí v lůně. A zatím ona sama, matka, se rozhodne a chce jeho *zničení*, ba dokonce ho sama uskuteční.

⁵² Kongregace pro nauku víry, deklarace o eutanázii *Iura et bona* (5.5.1980), II: AAS 72 (1980), 546.

⁵³ Jan Pavel II., encyklika *Veritatis splendor* (6.8.1993), 96: AAS 85 (1993), 1209.

⁵⁴ 2.vatikánský koncil, GS 51: "Potrat a usmrcení nemluvněte jsou hanebné zločiny."

Je pravdou, že někdy rozhodnutí pro potrat přináší i samotné matce prudkou bolest a duševní otřes, protože úmysl zničit již počatý plod nevzniká někdy jen z pohnutek egoistických a sobeckých, ale spíše proto, že si přeje zachovat nějaké jiné důležité hodnoty, jako třeba vlastní zdraví nebo důstojné životní podmínky pro ostatní členy rodiny. Obává se toho, jaké životní podmínky by mělo dítě, které se má narodit, a proto se jí zdá lepší, aby se vůbec nenarodilo. Avšak tyto a podobné důvody, jakkoliv jsou závažné i dramatické, *nemohou nikdy ospravedlnit* úmyslné zabití nevinného člověka.

59. Kromě matky rozhodují o životě dosud nenarozeného dítěte i jiní. Vinu má především otec dítěte, a to ne pouze tehdy, když ženu otevřeně k potratu nutí, ale také když nepřímo podporuje její rozhodnutí tím, že ji nechává samotnou v problémech jejího těhotenství.⁵⁵ Tak je jakoby smrtelným úderem zasažena rodina ve své podstatě společenství lásky a ve svém povolání k tomu být "svatyní života". Nelze mlčet ani k podnětům, které zaznívají z okruhu širší rodiny, od příbuzných a přátel. Žena je často vystavena tak silným tlakům, že se cítí psychicky nucena k tomu, aby potrat přijala. V takových případech není pochyby o tom, že morální zodpovědnost spočívá především na těch, kteří ji přímo či nepřímo k potratu dohnali. Odpovědni jsou také lékaři a zdravotníci, když své znalosti, které získali pro to, aby život chránili, staví do služeb smrti.

Odpovědnost padá též na tvůrce zákonů, kteří požadovali a vyhlásili právo na potrat, a také - v té míře, v jaké to na nich záleží - na vedení zdravotnických institucí, ve kterých se potraty provozují. Nemenší zodpovědnost mají i ti, kteří napomáhají tomu, aby se všeobecně rozšířila sexuální promiskuita a pohrdání mateřstvím, a stejně tak i ti, kdo se měli zasadit - a neučinili to - o rodinnou a sociální politiku ve smyslu rozvoje a podpory rodin, zvláště vícedětných nebo těch, které mají materiální či výchovné problémy. Také nelze zavírat oči před organizovaným hnutím, které se zasazuje o to, aby byly vytvořeny mezinárodní instituce, sdružení a společnosti, podporující všeobecné rozšíření a legalizaci potratu. Tímto způsobem překračuje problematika potratu hranice zodpovědnosti jednotlivce a zlo způsobené jednotlivci nabývá celospolečenský rozměr. Potrat je velmi bolestná rána, zasazená samotné společnosti a její lidské kultuře, a to těmi, kdo by měli být spíše jejími tvůrci a ochránci. Jak jsme napsali ve svém Listě rodinám, "stojíme tu před obrovským nebezpečím pro život, které mu hrozí nejen od jednotlivců, ale od celé společnosti"⁵⁶. Hledíme tu na něco, co je možné definovat jako "*strukturu hříchu*" proti ještě nenarozenému lidskému životu.

60. Někteří se pokoušejí ospravedlnit potrat a tvrdí, že počatý plod až do určité doby nemůže být považován za lidskou osobu. Ve skutečnosti však, "jakmile vajíčko bylo oplodněno, již počal život, který není životem ani matky ani otce, ale nové lidské bytosti, která roste sama o sobě. Nikdy se nestane člověkem, pokud jím není již nyní. Také současná genetika potvrzuje tuto zjevnou a patrnou skutečnost ... Dokazuje totiž, že již od prvního okamžiku je zde pevná struktura neboli genetický program tohoto živého tvora: je to člověk, jedinečný člověk, vybavený již všemi svými zvláštnostmi a vlastnostmi. Od samotného početí začíná podivuhodný běh každého lidského života, jehož jednotlivé možnosti i schopnosti potřebují čas, aby byly správně uspořádány a připraveny k činnosti."⁵⁷ Ačkoliv přítomnost rozumné duše nemůže být potvrzena žádným experimentálním důkazem, vlastní výsledky vědeckého bádání o lidském embryu "poskytují cenné poznatky, z nichž lze rozu-

⁵⁵ Srov. Jan Pavel II., apoštolský list *Mulieris dignitatem* (15.8.1988), 14: AAS 80 (1988), 1686.

⁵⁶ 21: AAS 86 (1994), 920.

mově rozeznat, že je již přítomna lidská osoba, a to od první známky života: proč by tedy živoucí lidská bytost neměla být také lidskou osobou"⁵⁸?

Toto je z morálního hlediska tak významné, že už pouhá pravděpodobnost přítomnosti existence člověka naprosto zakazuje veškeré činnosti směřující k tomu, aby byl lidský zárodek usmrcen. Už proto, bez ohledu na diskuse vědců a filosofů, jichž se církevní magisterium také zúčastnilo, církev vždy učila a učí, že lidský plod, a to od prvního okamžiku své existence, bezpodmínečně musí být chráněn tak, jak morálně náleží každé lidské bytosti, a to v její naprosté tělesné i duševní celistvosti: "*Lidské stvoření má být chráněno jako osoba a takto s ním má být jednáno už od jeho početí*", a proto od tohoto okamžiku mají být také uznávána jeho práva jakožto osoby, z nichž první je neporušitelné právo na život, z něhož se těší každé nevinné lidské stvoření."⁵⁹

61. *Písmo svaté*, ve kterém nikdy není řeč o dobrovolném potratu, a proto zde není přímo a konkrétně odsuzován, vyjadřuje přece takovou nesmírnou úctu k člověku v lůně mateřském, že z toho nezbytně plyne požadavek, aby se i na něho vztahovalo Boží přikázání "nezabiješ".

Lidský život je posvátný a nedotknutelný v kterémkoliv okamžiku své existence, tedy i v těch počátečních momentech, které předcházejí jeho narození. Již v lůně matky patří člověk Bohu, který ho vidí a zná, který ho utváří a formuje svými rukama, hledí na něho, když je dosud nepatrným a beztvárným zárodkem, a už tehdy v něm vidí pozdějšího dospělého, jehož dny jsou již sečteny a jehož úděl je zapsán "v knize života" (srov. Ž 139,1.13-16). Rovněž i v době, kdy ještě pobývá v lůně matky, je člověk objektem nesmírné osobní lásky a otcovské prozřetelnosti Boha, jak dosvědčují četná místa v bibli.⁶⁰

Křesťanská tradice - jak správně říká *Deklarace*, kterou k tomuto tématu vydala Kongregace pro nauku víry⁶¹ - je od samého počátku až po naše dny jasná a jednomyslná v tom, že pokládá potrat za něco morálně naprosto špatného. Neboť hned jak začalo křesťanské společenství přicházet do styku s řecko-římským světem, kde byla praxe potratu a infanticidy velmi rozšířena, postavilo se jak svou naukou, tak svými mravy proti těmto společenským zvyklostem, jak dosvědčuje již výše zmíněná *Didaché*.⁶² Athenagoras, jeden z řeckých církevních otců, připomíná, že ženy, které používaly prostředky k vyvolání potratu, považují křesťané za vražedkyně, protože "i plod v mateřském lůně je živým tvorem, a proto o něj Boží prozřetelnost pečuje"⁶³. A Tertulián, latinský církevní Otec, to potvrzuje: "Zabránit narození je předčasnou vraždou, není rozdílu v tom, zda někdo zabije už narozeného nebo mu zabrání se narodit. Je to člověk, i když teprve budoucí."⁶⁴

⁵⁷ Kongregace pro nauku víry, *Declaratio de abortu procurato* (18.11.1974), 12-13: AAS 66 (1974), 738.

⁵⁸ Kongregace pro nauku víry, instrukce *Donum vitae*, I,1: AAS 80 (1988), 78-79.

⁵⁹ Tamtéž, l.c. 79.

⁶⁰ Tak prorok Jeremiáš říká: "Hospodin mě oslovil: Dříve než jsem tě utvořil v lůně, znal jsem tě; dříve než jsi vyšel z mateřského života, posvětil jsem tě, prorokem pro národy jsem tě ustanovil" (1,4-5). Žalmista se obrací za sebe k Bohu takto: "V tobě jsem měl oporu od matčina lůna, od klína mé matky byls mým ochráncem" (Ž 71,6; srov. Iz 46,3; Job 10,8-12; Ž 22,10-11). Také evangelista Lukáš v onom podivuhodném vyprávění o setkání dvou matek, Alžběty a Marie, a dvou synů, Jana Křtitele a Ježíše, dosud skrytých v lůně mateřském (srov. 1,39-45); vysvětluje, že chlapec vnímá příchod Syna a raduje se.

⁶¹ Srov. *Declaratio de abortu procurato*: l.c. 740-747.

⁶² "Non interficies foetum in abortione neque interimes infantem natum": V, 2, Patres apostolici, ed. F.X. Funk, I, 17.

⁶³ *Libellus pro christianis*, 35: PG 6, 969.

⁶⁴ *Apologeticum*, IX, 8: CSEL 69, 24.

Po dobu dvou tisíc let zastávali toto učení nepřetržitě církevní otcové, pastýři i učitelé. Ani diskuse filozofů a vědců o tom, v kterém přesně okamžiku dochází k vdechnutí duchovní duše, nepřinesly žádné závažné pochybnosti o odmítnutí potratu z morálního hlediska.

62. V poslední době také papežský *učitelský úřad* s velkým důrazem opakuje toto všeobecné učení. Zejména v encyklice *Casti connubii* odmítl papež Pius XI. jakoukoliv obhajobu potratu⁶⁵; dále Pius XII. vyloučil každý záměrný potrat, totiž činnost, která směřuje ke zničení dosud nenarozeného lidského života, "ať už je toto zničení samo cílem nebo jen prostředkem k dosažení cíle"⁶⁶. Jan XXIII. potom potvrdil, že život lidský je posvátný, protože "od samotného svého počátku si vyžaduje Boží stvořitelenskou činnost"⁶⁷. Dosud nejdůrazněji byl potrat odsouzen slovy 2. vatikánského koncilu: "Život se má tedy s největší péčí chránit už od samého početí; potrat a usmrcení nemluvněte jsou hanebné zločiny."⁶⁸

Již od prvních století *kanonické právo církve* (církevní právo) ukládá tresty těm, kdo se poskvřili hříchem potratu, a tato praxe se potvrdila i během dalších století, ať už byly ukládány tresty lehčí či těžší. *Codex iuris canonici* z roku 1917 ukládá za potrat trest exkomunikace.⁶⁹ Podobnou normu sleduje i obnovený CIC, když říká: "Kdo provedl a nechal si provést dokonáný potrat, upadl do exkomunikace, nastupující bez rozhodnutí představeného"⁷⁰, to znamená vzápětí a bezprostředně. Exkomunikace se vztahuje na všechny, kdo se dopouštějí tohoto zločinu, ačkoliv znají trest, a zahrnuje i ty spolupracovníky, bez nichž by zločin nemohl být dokonán.⁷¹ Tímto přísným trestem církev naznačuje, že to je velmi těžký a nebezpečný zločin, a vede jeho původce k tomu, aby rychle hledal cestu k obrácení. Trest exkomunikace je totiž v církvi používán proto, aby si lidé co nejvíce uvědomovali závažnost některých hříchů a hledali náležité pokání a obrácení.

Vzhledem k této jednomyslnosti v tradici církevní doktríny i disciplíny mohl papež Pavel VI. potvrdit, že toto učení je nezměněné a nezměnitelné.⁷² Proto i my, z moci autority, která byla od Krista přenesena na Petra a jeho nástupce, ve společenství s biskupy, kteří často potrat odsoudili a svůj názor jednomyslně vyjádřili ve výše připomenuté celosvětové anketě, *vyhlašujeme, že úmyslný potrat, ať již je sám cílem nebo pouze prostředkem, je vždy závažným morálním přestupkem*, neboť představuje záměrné zabití nevinného člověka. Tato nauka se opírá o přirozený Boží zákon, dále o psané Boží slovo, je předávána církevní tradicí a hlásána všeobecným učitelským úřadem církve.⁷³

Žádná okolnost tedy, žádný cíl ani žádný zákon na světě nemůže nikdy ospravedlnit čin, který je ve své podstatě nedovolený a nesprávný, protože odporuje zákonu Božímu, vepsanému v srdci každého člověka, hlásanému církvi a poznatelnému také rozumem.

63. Toto morální hodnocení potratu je třeba vztáhnout také na nové formy *útoků na lidská embrya*, která jakkoli sledují dobrý úmysl, přece mají nutně za následek zabití. Máme zde na mysli *pokusy na embryích*, které jsou v oblasti biomedicíny stále hojnější a častější a v některých státech

⁶⁵ Srov. encyklika *Casti connubii* (31.12.1930), II: AAS 22 (1930), 562-592.

⁶⁶ Projev k medicínsko-biologickému sdružení sv. Lukáše (12.11.1944): *Discorsi e radiomessaggi*, VI (1944-1945), 191; srov. též projev k italským katolickým porodním asistentkám (29.10.1951), 2: AAS 43 (1951), 838.

⁶⁷ Encyklika *Mater et Magistra* (15.5.1961), 3: AAS 53 (1961), 447.

⁶⁸ 2.vatikánský koncil, GS 51.

⁶⁹ Srov. kán. 2350, 1.

⁷⁰ CIC, kán. 1398; srov. též CCEO, kán. 1450,2.

⁷¹ Srov. tamtéž kán. 1329; srov. též CCEO, kán. 1417.

⁷² Srov. projev k italským katolickým právníkům (9.12.1972): AAS 64 (1972), 777; encyklika *Humanae vitae*, 14.

jsou zákonem povoleny. Jestliže však "zásahy do lidského embrya mají být považovány za dovolené s tou podmínkou, že zachovají život a neporušenost embrya, nenesou s sebou neúměrné riziko a sledují vyléčení nemoci, změnu zdravotního stavu k lepšímu a zajištění životní jistoty každého jednotlivého embrya"⁷⁴, pak naopak je třeba prohlásit, že používání lidských embryí a plodů jako předmětů vědeckého zkoumání je zločinným porušením jejich důstojnosti jakožto lidí, kteří mají právo na stejnou úctu, jaká náleží každému již narozenému dítěti a každé lidské osobě.⁷⁵

Stejně morální odsouzení zasluhuje i používání lidských embryí a plodů jako "biologického materiálu" - "vyrobeného" záměrně s tímto cílem oplodněním ve zkumavce - a používaného jako zdroj orgánů a tkání pro transplantace při léčení některých chorob. Zabití nevinných lidských stvoření, třebaš ku prospěchu někoho druhého, je opravdu věc naprosto nepřijatelná.

Dále je třeba věnovat zvláštní úvahu morálnímu hodnocení způsobů prenatálních výzkumů, které umožňují včas korigovat případné vady u ještě nenarozeného dítěte. Protože sama podstata těchto výzkumů je komplikovaná, také toto hodnocení musí být jemnější a citlivější. Pokud neuvádějí samotné dítě či matku do příliš velkého nebezpečí a směřují k tomu, aby se připravila včasná léčba nebo aby dítě mohlo být přijato s klidným vědomím, jsou takovéto postupy a techniky z morálního hlediska správné. Avšak možnosti léčby před narozením jsou dnes ještě omezené a často se pak stává, že tyto léčebné postupy slouží jistému eugenetickému názoru nebo způsobu myšlení, které používá potrat jako prostředek selekce, jímž je možné zabránit narození plodů, zasažených nějakými deformacemi.

Tento způsob myšlení je hanebný a v nejvyšší míře odsouzeníhodný, protože se odvažuje poměřovat užitečnost lidského života nějakým měřítkem "normálnosti" a tělesným zdravím, čímž zároveň otevírá cestu k uzákonění infanticidy a eutanázie.

Naopak, síla a jas, kterým prozařují svůj život naši bratři a sestry, překonávající ve svém životě různá postižení, ale námi přijímání a milování, jsou pro nás skutečně jedinečným a výmluvným svědectvím o tom, jaké jsou opravdové hodnoty, jimiž je určován život každého člověka, a díky kterým se i v obtížnějších podmínkách stává život cenným pro jednotlivce i pro jeho okolí. Církev stojí po boku těch manželů, kteří s velkou úzkostí a bolestí se rozhodnou přijmout děti i s velkým postižením. Rovněž je velmi vděčná všem těm rodinám, které adopcí přijaly za své děti, které vlastní rodiče pro jejich postižení nebo nemoc opustili.

"Já usmrcuji i obživuji" (Dt 32,39): tragika eutanázie

64. Na druhém konci života stojí člověk tváří v tvář tajemství smrti. Dnes díky rozvoji lékařské vědy a vzhledem ke kulturní situaci, která často odmítá transcendenci, se vlastní akt umírání vyznačuje novými rysy. Pokud totiž lidé považují život za smysluplný pouze do té doby, dokud jim přináší rozkoš a blahobyť, jeví se bolest jako nesnesitelná zátěž, od níž je nutné se všemi možnými způsoby osvobodit. Smrt pak je považována za "absurdní", jestliže nenadále přerušuje život dosud plný očekávání budoucích krásných zážitků, a naopak se stává "zaslouženým vysvobozením", když život svázaný bolestí se jeví jako zbavený všeho smyslu a předurčený jakýmsi osudem k ještě většimu budoucímu utrpení.

⁷³ Srov. 2.vatikánský koncil, LG 25.

⁷⁴ Kongregace pro nauku víry, instrukce *Donum vitae*, I,3.

⁷⁵ *Charta iurium familiae* (22.10.1983), art. 4b, Typographia Polyglotta Vaticana 1983.

Navíc člověk odmítá svůj základní vztah k Bohu nebo na něj zcela zapomíná a soudí, že on sám je pravidlem i normou pro sebe, když si myslí, že má právo na to, aby od společnosti vyžadoval jistou a zaručenou možnost i způsob, jak rozhodovat o svém vlastním životě podle zcela svého vlastního práva. Především se takto chová člověk, který obývá státy na vysokém stupni rozvoje. Zdá se, že ho v tom podporuje i stále větší pokrok v medicíně a neustálé zdokonalování jejích prostředků. Lékařská věda dnes disponuje takovými technickými postupy a přístroji takové úrovně, že nejenom může zasahovat i v případech dříve neřešitelných a samotnou bolest tak zmírnit nebo i zcela potlačit, ale lékaři mohou také uchovat život a prodlužovat ho v situaci krajní slabosti, uměle oživit lidi, jejichž základní biologické funkce náhle selhaly, nebo zasáhnout s cílem získat orgány pro transplantaci.

Za těchto okolností jsou lidé více a více v pokušení uchýlit se k *eutanázii*, aby totiž *ovládli smrt tím, že ji způsobí předčasně*, a tak sobě nebo druhému člověku umožní "sladký" konec. Ve skutečnosti však to, co se zdá rozumné a lidské, při hlubším prozkoumání se ukáže jako *absurdní a nelidské*. Stojíme tu před velice znepokojivým znakem oné "kultury smrti", která se často objevuje v blahobytných společnostech a vyznačuje se mentalitou zaměřenou na efektivnost, kde rostoucí počet starých a nemocných lidí je považován za příliš obtížný a těžko snesitelný. Velmi často jsou proto odlučováni od svých rodin a od celé společnosti, která se řídí pouze zákony výkonnosti a podle nich život beznadějně nemocných již nemá vůbec žádnou cenu.

65. Aby mohl být utvořen správný morální úsudek o eutanázii, je především třeba jasně ji definovat. *Eutanázie ve svém základním a vlastním smyslu je činnost nebo opomenutí, které ve své podstatě a záměru působí smrt, aby tak byla odstraněna bolest. "Eutanázie tedy spočívá v dobrovolném úmyslu a v metodickém postupu, který je používán."*⁷⁶

Od eutanázie je třeba odlišit rozhodnutí, kterým se odmítá tzv. "vehementní terapie", totiž takové léčebné postupy, které již neodpovídají stavu nemocného, protože nejsou úměrné dosažitelným výsledkům, nebo dokonce jsou zátěží pro nemocného i jeho rodinu. V těchto případech, kdy již nastává ohlášená smrt a nelze se jí vyhnout, lze v souladu se svědomím "učinit rozhodnutí odmítnout léčení, které nedokáže způsobit nic jiného, než prodloužení omezeného a bolesti plného života, ovšem při zachování náležité péče, která v podobných případech nemocnému přísluší"⁷⁷. Zajisté je zde morální povinnost, aby se člověk o sebe staral a zajistil si náležitou péči; tato povinnost však musí být podle okolností náležitě usměrňována; v každém jednotlivém případě je třeba rozhodnout, zda terapeutické postupy odpovídají očekávanému zlepšení zdravotního stavu. Odmítnutí mimořádných nebo neobvyklých prostředků není totéž co dobrovolná smrt nebo eutanázie; spíše to vyjadřuje souhlas se stavem člověka v blízkosti smrti.⁷⁸

V nejnovější medicíně se stále více objevují tzv. "paliativní léčebné metody", zaměřené na to, aby v posledním stadiu nemoci byla bolest snesitelnější a aby samotnému pacientovi bylo poskytnuto odpovídající lidské zázemí. Zde se objevuje i otázka, zda je správné používání různých analgetik a sedativ, která sice zbavují nemocného bolesti, ale často mu hrozí nebezpečí, že také zkrátí jeho život. Je chvályhodné, rozhodne-li se někdo dobrovolně snášet utrpení a odmítá léky proti bolesti, aby si zachoval jasnou mysl a aby, pokud je věřící, přijal s plným vědomím účast na Kristově

⁷⁶ Kongregace pro nauku víry, deklaráce o eutanázii *Iura et bona*, II: l.c. 546.

⁷⁷ Tamtéž, IV: l.c. 551.

⁷⁸ Srov. tamtéž.

utrpení. Nelze se ovšem domnívat, že takový vpravdě "heroický" způsob chování je přikazován všem. Již papež Pius XII. potvrdil, že je dovoleno zmírňovat bolest léky, i když je tím omezováno vědomí a zkracován život, "pokud - jak říká - nejsou po ruce jiné prostředky a pokud to za daných okolností nebrání plnění jiných náboženských či morálních povinností"⁷⁹. V takovém případě zde není touha po smrti ani smrt není vyhledávána, i když v ospravedlněných případech se připouští její riziko. Přece však je tu vůle, aby se účinně zmírnila bolest pomocí analgetik, která jsou dána lékařské vědě na pomoc. Ovšem "nelze zbavit umírajícího vědomí bez závažné příčiny"⁸⁰: v blízkosti smrti je třeba, aby lidé mohli dostát svým morálním i rodinným závazkům a spíše se při plném vědomí připravovat na rozhodující setkání s Bohem.

Při tomto náležitém rozlišování ve shodě s učitelským úřadem našich předchůdců⁸¹ a ve společenství s biskupy katolické církve znovu prohlašujeme, že *eutanázie je těžké porušení Božího zákona*, protože je to vědomé zabití lidské osoby, které je morálně nepřijatelné. Toto učení se opírá o přirozený zákon a napsané slovo Boží, je předáváno církevní tradicí a hlásáno řádným a všeobecným učitelským úřadem církve.⁸²

Takové jednání - podle okolností - má za následek stejné zlo jako sebevražda nebo vražda.

66. Sebevražda ani vražda nikdy nemůže být z morálního hlediska přípustná. Církev je vždy považuje za těžké zlo a jako takové odmítá.⁸³ I když určité psychologické, kulturní i společenské okolnosti mohou způsobit, že je spáchán takovýto čin, který je tak radikálně v rozporu s vrozenou snahou člověka život chránit a zachovávat, i když přitom může být omezena nebo zcela chybět osobní zodpovědnost, objektivně zůstává sebevražda činem zásadně nemorálním. Znamená totiž popření lásky ke své osobě, odmítá závazek lásky a ohleduplnosti k bližnímu, ke společenství i k celé společnosti.⁸⁴ Ve svém nejhlubším smyslu popírá nadvládu Boha nad životem a smrtí, jak je to vyjádřeno v modlitbě starého izraelského mudrce: "Ty přece máš moc nad životem a smrtí, do bran podsvětí přivádíš i (z nich) vyvádíš" (Mdr 16,13; srov. Tob 13,2).

Ten, kdo podporuje myšlenku na sebevraždu u druhého člověka a napomáhá mu při uskutečnění jeho záměru - tzv. "sebevražda s pomocí" -, stává se spoluviníkem a někdy přímým činitelem nespravedlivého skutku, který nikdy nelze schvalovat, ani tehdy, je-li vyžadován. Sv. Augustin vyslovuje názor, který je velmi aktuální: "Nelze zabít druhého člověka, třebaže on sám si to přeje nebo žádá, i když již není schopen života ... i kdyby toužil, aby jeho duše byla zbavena pout, kterými ji svazuje tělo."⁸⁵ I v případě, že eutanázie není odůvodněna sobectvím, které se odmítá starat o trpícího člověka, představuje jakousi *falešnou lítost*, ve skutečnosti však těžkou "deformaci" lítosti; neboť skutečný "soucit" se projevuje tím, že člověk spoluprožívá bolest druhého, a nikoliv že zabije toho, jehož nemoc již nemůže snést. A ještě mnohem horší je zločin eutanázie u těch, kteří -

⁷⁹ Pius XII., projev k mezinárodní skupině lékařů (24.2.1957), III: AAS 49 (1957), 147; srov. Kongregace pro nauku víry, deklarace o eutanázii *Iura et bona*, III: l.c. 547-548.

⁸⁰ Pius XII., projev k mezinárodní skupině lékařů: l.c. 145.

⁸¹ Srov. tamtéž: l.c.129-147; Kongregace Svatého oficia, *Decretum de directa insontium occisione* (2.12.1940): AAS 32 (1940), 553-554; Pavel VI., poselství ve francouzské televizi "Každý život je posvátný" (27.1.1971): *Insegnamenti IX* (1971), 57-58; projev ke shromáždění "International College of Surgeons" (1.6.1972): AAS 64 (1972), 432-436; 2.vatikánský koncil, GS 27.

⁸² Srov. 2.vatikánský koncil, LG 25.

⁸³ Srov. sv. Augustin, *De civitate Dei*, I, 20: CCL 47, 22; sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, II-II, q.6, a.5.

⁸⁴ Srov. Kongregace pro nauku víry, deklarace o eutanázii *Iura et bona*, I: l.c.545; Katechismus katolické církve 2281-2283.

⁸⁵ *Epistula* 204,5: CSEL 57, 320.

jako pokrevní příbuzní z rodiny - mají spíše nemocnému s láskou a trpělivostí pomáhat, nebo u těch, kteří - jako v případě lékařů - mají svým uměním o nemocného pečovat, i když je jeho nemoc nevléčitelná.

Volba eutanázie nabývá ještě horšího charakteru vraždy tam, kde ji jiní vykonávají na osobě, která si ji nijak nepřála ani s ní nesouhlasila. Nejvýše odsouzeníhodné a bezprávné je pak, když si někteří lékaři a tvůrci zákonů osobují moc rozhodovat o životě a smrti. Znovu se zde objevuje ono pokušení z rajské zahrady Eden: "Budete jako Bůh znát dobré i zlé" (srov. Gn 3,5). Ale pouze Bůh má moc rozhodovat o životě a smrti: "Já usmrcuji i obživuji" (Dt 32,39; srov. 2 Král 5,7; 1 Sam 2,6). On sám podle úradku své moudrosti a lásky vykonává svou moc. Když si člověk, zaslepený svou hloupostí a sobectvím, tuto moc přisvojuje, vede nutně tato jeho usurpace k nespravedlnosti a smrti. Tak se život slabšího ocitá v područí silnějšího; v lidské společnosti se ztrácí smysl pro spravedlnost a jsou zásadně ohroženy kořeny vzájemné důvěry, která je základem každého opravdového mezilidského vztahu.

67. Zcela jiná je *cesta lásky a upřímného soucitu*, kterou nám přináší naše společné lidství a kterou nově osvětluje víra v zemřelého a zmrtevýchstalého Krista Vykupitele. Žádost, vyvěrající ze srdce člověka, na něhož bezprostředně doléhá bolest a smrt, zvláště je-li v pokušení, aby se přiklonil k zoufalství a nechal se jím pohltit, vyžaduje spíše přítomnost, solidaritu a podporu v těžké situaci. Je to prosba o posílení naděje tam, kde již všechny lidské naděje končí. Jak připomněl 2. vatikánský koncil, "záhada lidského údělu nejvíce vystupuje tváří v tvář smrti ... Avšak tušení srdce (člověka) vede správně, když se hrozí naprostého rozpadu a konečného zániku své osoby a odmítá je. Zárodek věčnosti, který v sobě nosí a jež nelze převést na pouhou hmotu, povstává proti smrti."⁸⁶ Tento přirozený odpor ke smrti a počínající naděje na nesmrtelnost nachází vysvětlení a doplnění v křesťanské víře, která slibuje a vytváří účast na vítězství vzkříšeného Krista. Je to zajisté vítězství toho, jenž skrze svou výkupnou smrt člověka osvobodil od smrti, která je "odplatou za hřích" (Řím 6,23), a poslal na pomoc Ducha, záruku vzkříšení a života (srov. Řím 8,11). Jistota budoucí nesmrtelnosti a *naděje na slíbené zmrtevýchvstání* vnášejí nové světlo do tajemství utrpení a umírání a zároveň dávají věřícím nesmírnou sílu důvěřovat zcela Bohu.

Apoštol Pavel vyjadřuje tuto novou skutečnost popisem naprostého odevzdání se Bohu, které v sobě zahrnuje každou lidskou situaci. "Žádný z nás nežije sám sobě ani neumírá sám sobě. Neboť žijeme-li, žijeme pro Pána, umíráme-li, umíráme pro Pána. Ať tedy žijeme nebo umíráme, patříme Pánu" (Řím 14,7-8). *Umírat pro Pána* znamená tedy prožívat vlastní smrt jako nejvyšší poslušnost vůči Otci (srov. Flp 2,8), když je totiž smrt přijímána v tu hodinu, kterou on chce a vybere (srov. Jan 13,1), protože on jediný zná a může rozhodnout o tom, kdy je konečný čas odchodu z tohoto světa. Žít pro Pána znamená uznat, že bolest, která sama o sobě je zlo a zkouška, se vždy může stát zdrojem dobra. To je možné tehdy, jestliže je přijímána z lásky a pro lásku, jako účast na utrpení Krista ukřižovaného, které Bůh dává a člověk ochotně přijímá. Kdo se takto stává účastným na utrpení Pána, více se mu podobá (srov. Flp 3,10; 1 Petr 2,21) a těsněji se připojuje k jeho vykupitelskému dílu pro církev a lidstvo.⁸⁷ To zakouší i apoštol a ke stejnému prožívání je volán každý trpící člověk: "Teď sice pro vás trpím, ale raduji se z toho, protože tím na svém těle doplňuji to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap; má z toho prospěch jeho tělo, to je církev" (Kol 1,24).

⁸⁶ 2.vatikánský koncil, GS 18.

⁸⁷ Srov. Jan Pavel II., apoštolský list *Salvifici doloris* (11.2.1984), 14-24: AAS 76 (1984), 214-234.

"Více je třeba poslouchat Boha než lidi" (Sk 5,29): zákon občanský a zákon morální

68. Jednou z věcí, které dnes zvláště ohrožují lidský život - jak již bylo vícekrát řečeno -, je snaha dosáhnout *právního uznání* pro tyto útoky na život, jako by to byla jakási lidská práva, která - za jistých podmínek - musí stát občanům zaručovat, a proto mají být zajišťována bezplatně v rámci lékařské a zdravotnické péče.

Nezřídka se vyskytuje názor, že život člověka dosud nenarozeného nebo těžce postiženého je dobrem pouze relativním: ve smyslu proporcionalismu nebo čisté kalkulace musí být srovnáván nebo poměřován s jinými hodnotami. Soudí se, že pouze ten, kdo se nachází v dané konkrétní situaci a je jí zasažen, může vhodně tyto hodnoty posoudit: proto on jediný může rozhodovat o morálnosti vhodné volby. Tedy stát, který respektuje občanské soužití a společenskou harmonii, má chránit tuto možnost volby a vztáhnout ji také na potrat či eutanázii.

Jindy se zase konstatuje, že občanský zákon nemůže všem lidem přikazovat, aby žili ve vztahu k vyššímu morálnímu řádu, než jaký sami poznali a zachovávají. Z toho důvodu má vždy zákon vyjadřovat názor a vůli většiny občanů a přiznat jim, alespoň v mezních situacích, právo na potrat a eutanázii. Ostatně zákaz potratu a eutanázie a jejich trestání v jednotlivých případech nutně vede, jak říkají, ke zvýšení počtu nezákonného jednání: to pak, pokračují, se vymyká kontrole společnosti a chybí tu i náležitá lékařská péče. Je také kladena otázka, zda vynesení zákona, který nemůže být dodržován, neznamená ve svém důsledku ohrožení autority všech zákonů.

Nejradikálnější názory pak tvrdí, že v nové pluralitní společnosti je třeba každému přiznat jeho plnou moc disponovat vlastním životem i životem dosud nenarozených dětí. Není tedy úkolem zákona vybírat z různých morálních názorů, ani dávat jednomu mínění přednost před ostatními.

69. V každém případě se v naší současné demokratické kultuře všeobecně rozšířil názor, že systém zákonů společnosti musí přijmout a provádět pouze mínění většiny a za základ svého právního řádu musí společnost brát to, co většina jako morální normu uznává a zachovává. Jestliže však je objektivní a společná pravda považována za něco, co ve skutečnosti nelze dosáhnout, potom svoboda občanů - kteří v demokratickém státě představují skutečnou moc - ze zákona vyžaduje, aby svědomí jednotlivce bylo uznáno za autonomní, a proto při stanovení norem, které má nezbytně zachovávat občanská společnost, musí být respektována vůle většiny, ať je jakákoliv. Proto každý politik, který se pohybuje uprostřed politického dění, je ve své činnosti povinen odlišovat oblast osobního svědomí od oblasti veřejného mínění.

Jsou tu tedy dány dva směry, které jsou diametrálně odlišné. Na jedné straně stojí ti, kdo si osobují maximální právo morální volby a vyžadují, aby stát nepřijímal ani nestanovil žádnou etickou doktrínu, ale poskytl každému co největší prostor pro svobodu, jehož hranice jsou vymezeny pouze tím, že nesmějí překračovat hranice prostoru vymezeného právy ostatních občanů. Na druhé straně je zde názor, že má-li být zachována svoboda druhých, je třeba, aby ve správě věcí veřejných se jednotlivci neřídili vlastními názory, ale každý aby se dal k dispozici požadavkům všech občanů tak, jak je uznávají a chrání zákony, a aby při výkonu svých funkcí přijímali jediné morální kritérium, totiž to, co stanoví a rozhodují zákony. Tím pak je odpovědnost osoby přenesena na občanské právo, což znamená ztrátu vlastního morálního svědomí, alespoň v oblasti veřejné činnosti.

70. Společným jmenovatelem všech těchto názorů je *etický relativismus*, jímž je současná kultura z velké části poznamenána. Nechybí přesvědčení, že takovýto relativismus je podmínkou demokra-

cie, protože pouze on zaručuje toleranci, vzájemnou úctu mezi lidmi a uznání rozhodnutí většiny, zatímco morální normy, považované za objektivní a svazující, vedou k autoritativnosti a nesnášenlivosti.

Ale právě otázka ochrany života ukazuje, jaké dvojznačnosti a rozpory, které mají velmi vážné praktické důsledky, se skrývají za těmito názory.

Je pravdou, že historie zná některé případy, kdy zločiny byly páčány pod jménem "pravdy". A stejně závažné zločiny, které jsou vlastně popřením pravdy, se děly a dějí i nyní pod jménem "etického relativismu". Když totiž většina parlamentu nebo společnosti rozhoduje o tom, že je zákonné, i když pouze za určitých podmínek, aby bylo zabito dosud nenarozené dítě, což to není skutečně "tyranské" rozhodnutí o slabém a bezbranném člověku? Všeobecné svědomí společnosti právem odmítá zločiny proti lidskosti, s nimiž naše století má takovou smutnou zkušenost. Cožpak to přestávají být zločiny, jestliže pachatelem je místo bezuzdných tyranů vůle lidu?

Demokracii není možno přeceňovat a chápat ji jako něco, co nahrazuje morálku nebo je lékem na nemorálnost. Ve svém základě je to "systém" a jako takový znamená prostředek a nikoliv cíl. Jeho "morálnost" nespočívá v něm samém, ale v jeho shodě s morálním zákonem, kterému musí být, stejně jako ostatní lidské chování, podřízen. Závisí na morálnosti cílů, které sleduje, a prostředků, jichž při tom používá. Je-li dnes všeobecně uznávána hodnota demokratického systému, musíme v tom vidět pozitivní "znamení doby", jak často vícekrát potvrdil i učitelský úřad církve.⁸⁸ Ale hodnota demokracie stojí a padá s hodnotami, které tato vyjadřuje a rozvíjí. Nepochybně jsou to zvláště zásadní otázky důstojnosti každé lidské osoby, respektu vůči jejím posvátným a nezciitelným právům a rovněž přijetí "společného dobra" jakožto cíle a měřítka politické činnosti.

Základem těchto hodnot nemůže být mínění "většiny", které je časné a proměnlivé, ale pouze uznaný objektivní morální zákon, k němuž, jakožto k zákonu, který je hluboko vepsán do lidského srdce, se vlastní občanský zákon musí vztahovat. Jestliže by, v důsledku tragického otupení svědomí společnosti, skepticismus zpochybnil dokonce i základní prvky tohoto morálního zákona, sama instituce demokracie by se otrásla v základech a stala by se pouhým mechanismem na usměrňování a regulaci různých protichůdných zájmů.⁸⁹

Někdo si pomyslí, že i taková funkce demokracie, z nedostatku něčeho lepšího, je cenná kvůli společenskému míru ve společnosti. I když i v tomto názoru je zrnko pravdy, nelze nevidět, že bez pevného objektivního morálního základu ani demokracie nemůže zaručit trvalý mír. Takový mír totiž, jehož měřítkem není jedinečnost každého člověka a jeho důstojnost ani vzájemná pomoc mezi lidmi, se často ukáže jako klamný. Neboť v systému vlády více stran se často stane, že prostředky a výhody připadnou silnějším, protože jsou schopnější nejen v ovládnutí výkonných mechanismů moci, ale i při získávání potřebného konsensu. A v takové situaci se demokracie stává prázdným slovem.

71. Je proto velmi naléhavé v zájmu dalšího zdravého rozvoje společnosti i demokracie znovu objevit původní a základní morální lidské hodnoty, které vyrůstají z pravdy o člověku a vyjadřují a chrání důstojnost člověka. Jsou to hodnoty, které žádný člověk, žádná většina ani žádný stát nemůže stanovit, ale ani změnit nebo zničit, musí je pouze uznat, chránit a rozvíjet.

⁸⁸ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus*, 46; Pius XII., rozhlasové vánoční poselství (24.12.1944): AAS 37 (1945), 10-20.

⁸⁹ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Veritatis splendor*, 97 a 99.

Z toho důvodu je tedy třeba odkrýt *základní prvky, které tvoří vztah mezi zákonem občanským a zákonem morálním*, které nabízí církev, ale které zároveň patří k dědictví velkých tradic lidského práva.

Zajisté "*úloha občanského zákona*" je jiná a má užší vymezení, než zákon morální. Ale "v žádné oblasti života nemůže občanský zákon nahrazovat svědomí nebo vytvářet normy, které jsou mimo jeho kompetenci"⁹⁰, jako je např. zajištění ochrany společného dobra osob tím, že jsou uznána a zachována jejich základní práva, dále uchování míru a veřejné morálky.⁹¹ Úloha občanského zákona totiž spočívá v zajištění sociálního řádu založeného na opravdové spravedlnosti, abychom všichni "mohli vést život pokojný a klidný" (1 Tim 2,2). Právě proto se musí občanský zákon postarat, aby všichni členové společnosti měli zajištěnou ochranu některých základních práv, které každé osobnosti přirozeně patří a které musí uznat a zachovávat každý vynesení zákon. První a základní ze všech práv je nedotknutelné právo na život, z něhož se těší všichni nevinní lidé. Jestliže se veřejná autorita někdy může vzdát zákazu něčeho, co by jinak jako zakázané působilo větší škodu⁹², nikdy přece nemůže schvalovat, jakožto právo jednotlivců - i kdyby to byla většina společnosti - působit újmu jiným osobám tak, že se přitom potlačí základní právo těchto osob, totiž právo na život. Právní tolerance potratu a eutanázie nemůže v žádném případě hlásat, že je založena na respektování svědomí jiných, zvláště proto, že společnost má právo a povinnost chránit se před jejich zneužíváním, které se může často dít ve jménu svědomí a pod záštitou svobody.⁹³

V encyklice *Pacem in terris* k tomu papež Jan XXIII. napsal: "Dnes se všeobecně chápe, že společné dobro spočívá především v tom, že jsou zachována práva a povinnosti lidské osoby. Proto zvláště ti, kteří stojí v čele států, se mají postarat o to, aby tato práva byla uznána, respektována, navzájem vhodně uspořádána, chráněna a rozvíjena, aby pak každý jedinec mohl plnit své povinnosti. Vždyť 'chránit nedotknutelná práva, lidem vlastní, a pečovat o to, aby každý snadněji mohl plnit své úlohy, je základní povinností každé veřejné moci'. Proto jestliže některé vlády práva člověka neuznávají nebo je porušují, nejen že se zpronevřují svému vlastnímu poslání, ale také vše, co přikazují, je prosto jakékoliv závazné moci."⁹⁴

72. Důsledným pokračováním nauky církve je učení o *nutné shodě zákona občanského se zákonem morálním*, jak opět vyplývá z připomenuté encykliky Jana XXIII: "Možnost vlády má počátek v řádu věcí duchovních a pochází od Boha. Jestliže představitelé státu vynášejí zákony, které jsou proti tomuto řádu a tím i proti Bohu, nebo něco takového přikazují, pak ani vynesené zákony, ani dané možnosti nemohou občany zavazovat ... ; dokonce jejich vlastní autorita je podkopána a začíná bezpráví."⁹⁵ Takové je také jasné učení sv. Tomáše, který mezi jiným píše: "Lidský zákon je do té míry zákonem, do jaké je ve shodě se správným myšlením; a podle toho je zřejmé, že se odvozuje od zákona věčného. Nakolik se odchýlí od rozumu, je to zákon nespravedlivý; a není to pak zá-

⁹⁰ Kongregace pro nauku víry, instrukce *Donum vitae*, III.

⁹¹ Srov. 2. vatikánský koncil, DH 7.

⁹² Srov. sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, I-II, q.96, a.2.

⁹³ Srov. 2. vatikánský koncil, DH 7.

⁹⁴ Encyklika *Pacem in terris* (11.4.1963), II: AAS 55 (1963), 273-274; citát v úryvku z encykliky je převzat ze svato-dušního rozhlasového poselství Pia XII. (1.6.1941): AAS 33 (1941), 200. K témuž argumentu se vztahuje: poznámka v encyklice Pia XI. *Mit brennender Sorge* (14.3.1937): AAS 29 (1937), 79; Pius XII., vánoční rozhlasové poselství (24.12.1942): AAS 35 (1943), 9-24.

⁹⁵ *Pacem in terris*: l.c. 271.

kon, ale spíše něčí zvůle."⁹⁶ A jinde: "Každý zákon stanovený lidmi je jen natolik zákonem, nakolik je odvozen od zákona přirozeného. Jestliže se však v něčem se zákonem přirozeným rozchází, není to již zákon, ale porušení zákona."⁹⁷

Především se zajisté toto učení vztahuje na lidský zákon, který neuznává první a základní právo člověka na život, totiž právo, které je vlastní každému člověku. Tak zákony, které schvalují zabíjení lidí prostřednictvím potratu a eutanázie, zásadně a nenapravitelně porušují toto právo na nedotknutelnost života, které mají všichni lidé, a tím popírají skutečnost, že před zákonem jsou si všichni lidé rovni. Někdo může říci, že se to nevztahuje na eutanázii, pokud je vyžadována od subjektu s plným vědomím. Avšak pokud by některý stát uzákonil tento požadavek jako legitimní a povolil by jeho provádění, schválil by tímto zákonem vlastně sebevraždu - vraždu, což je proti základním principům úcty k životu za všech okolností a ochrany každého nevinného života. Následkem by bylo postupné slábnutí úcty k životu a otevřela by se tak cesta ke zhoubné nedůvěře v mezilidských vztazích.

Proto zákony, které povolují a podporují eutanázii a potrat, jsou v zásadě nesrovnatelné nejenom s požadavkem dobra pro jednotlivce, ale i dobra společného, a proto pozbývají svou právní platnost. Totiž popření práva na život, jakým je zničení osoby, které má společnost sloužit, leží v nejhlubším protikladu k naději na dosažení společného dobra. Z čehož vyplývá, že občanský zákon přestává být pravdivým a morálně závazným, jestliže schvaluje eutanázii a potrat.

73. Potrat a eutanázie jsou tedy zločiny, které žádný lidský zákon nemůže ospravedlnit. Takové zákony nejen že nezavazují ve svědomí, ale naopak *je zde závažná a jasná povinnost postavit se proti nim odporem ve svědomí*. Od samého počátku církve apoštolské kázání přikazovalo křesťanům, aby poslouchali zákonně ustanovené vládní úředníky (srov. Řím 13,1-7; 1 Petr 2,13-14). Současně však ostře napomínají: "Více je třeba poslouchat Boha než lidi" (Sk 5,29). Již ve Starém zákoně najdeme, také v oblasti týkající se ohrožení života, výmluvný příklad odporu proti nespravedlivému příkazu autority. Židovské porodní báby se postavily proti faraónovi, který rozkázal zabít všechny novorozence mužského rodu. "Neřídily se rozkazem egyptského krále a nechávaly hochy naživu" (Ex 1,17). Je zde patrný i rozumný důvod tohoto chování: "*Báby se totiž Boha*" (tamtéž). Z poslušnosti vůči Bohu - kterému jedinému náleží bázeň, vyjadřující uznání jeho absolutní nadvlády - je možno čerpat sílu i odvahu k odmítnutí nespravedlivých lidských zákonů. Sílu i odvahu má ten, kdo je odhodlán jít do vězení nebo zahynout mečem, když má jistotu, že "v tom je základ trpělivosti a důvěry křesťanů" (Zj 13,10).

Jestliže je tedy zákon ve své podstatě nespravedlivý, jako je ten, který povoluje potrat a eutanázii, není nikdy dovoleno se mu podrobit a nikdo nesmí být ani "účasten nějakého veřejného hnutí, které takový zákon podporuje, ani ho nesmí schvalovat v tajném hlasování"⁹⁸.

Zvláštní problém ve svědomí může nastat u případů, kdy hlasování v parlamentě je nezbytné pro to, aby se podpořil přísnější zákon, který by omezoval počet legálních potratů, místo zákona volnějšího, který je již v platnosti nebo o němž se má hlasovat. Takové případy nejsou ojedinělé. Je to proto, že zatímco v některých částech světa jsou za podpory často vlivných mezinárodních institucí zákony umožňující potrat zaváděny, v jiných státech - totiž v těch, které bohužel již zákony

⁹⁶ *Summa Theologiae*, I-II, q.93, a.3 ad 2.

⁹⁷ Tamtéž, I-II, q.95, a.2. Sv. Tomáš cituje výrok sv. Augustina: "Non videtur esse lex, quae iusta non fuerit", *De libero arbitrio*, I, 5, 11: PL 32, 1227.

tohoto druhu vyzkoušely - objevují se jisté známky změny smýšlení. V takovém případě, kde není možno zrušit takový zákon a vrátit se k původnímu stavu, mohou poslanci, jejichž odpor vůči potratu je jasný a všeobecně známý, podporovat hlasování o návrzích, které *chtějí zmírnit škody*, takovým zákonem působené, a oslabit tak jeho zhoubný účinek s ohledem na veřejnou kulturu či morálku. Jednají-li takto, neporušují svou povinnost ve vztahu k nedovolenému a nespravedlivému zákonu; ale spíše se správně a vhodně pokoušejí omezit jeho škodlivé důsledky.

74. Nespravedlivé zákony často znamenají pro svědomí čestných lidí závažné otázky, týkající se života společnosti. Tito lidé chtějí, aby bylo potvrzeno jejich právo odmítnout konat to, co je morálně špatné. Někdy je jejich rozhodování obtížné a může vyžadovat, aby opustili nějaké postavení ve své profesi nebo i naději na lepší budoucí postup v zaměstnání, který jim právem náleží. V jiných případech se může stát, že některé úkony, ve své podstatě ekvivalentní nebo dokonce pozitivní, které jsou prováděny v kontextu se zákony celkově nespravedlivými, mohou zachránit ohrožené lidské životy. Na druhé straně je zde obava, aby ochota k takovému jednání nenesla s sebou pohoršení a neoslabovala nutný nesouhlas s úklady o život a nevedla postupně k ústupkům mentalitě ochotné se podřizovat.

Abychom vnesli světlo do této obtížné morální otázky, je nutné připomenout hlavní zásady *o spolupráci na zlých skutcích*. Křesťané, stejně jako všichni lidé dobré vůle, jsou pod těžkým závazkem ve svědomí vybízení, aby zjevně nespolupracovali při uskutečňování toho, co je sice povoleno občanským zákonodárstvím, ale je v rozporu se zákonem Božím. Z morálního hlediska není totiž nikdy dovoleno zjevně spolupracovat se zlem. Je známo, že existuje taková spolupráce, kdy dokonané dílo, ať už ze své povahy, nebo formou, kterou nabývá v určitém kontextu, je buďto přímým skutkem zaměřeným proti životu nevinného člověka, nebo znamená podporu nemorálního úmyslu toho, kdo jej vykonává. Tato spolupráce nikdy nemůže být schvalována, ani pod záminkou zachování něčí svobody, ani s odůvodněním, že občanský zákon to dovoluje a vyžaduje: existuje zde morální zodpovědnost každého člověka za skutky, které koná, z níž nikdo nemá výjimku a za níž každý bude souzen samotným Bohem (srov. Řím 2,6; 14,12).

Odmítnutí účasti na nespravedlivém konání není pouze morální povinností, ale je to i základní lidské právo. Kdyby tomu tak nebylo, lidská osoba by byla nucena konat skutky, které jsou svou podstatou zaměřeny proti její vlastní důstojnosti, a tím i sama svoboda, jejíž původní smysl a cíl je zaměření k pravdě a společnému dobru, by byla zcela potlačena. Proto se zde jedná o základní právo, které jako takové musí občanský zákon uznat a chránit. Z toho důvodu lékaři, zdravotničtí pracovníci, vedoucí zdravotnických zařízení a nemocnic musí umožnit zaměstnancům odmítnutí účasti při povolování, přípravě i výkonu takovýchto zločinů proti životu. Kdo se takto chová proto, že mu v tom brání vlastní svědomí, má být chráněn nejenom před tresty, které by mu za to mohly být uloženy, ale také před jakoukoliv újmou, která by ho postihovala v oblasti zákona, disciplíny, materiálního zabezpečení či zaměstnání.

"Miluj ... svého bližního jako sám sebe" (Lk 10,27): "podporuj" život

75. Boží přikázání nás učí cestě života. Negativní morální příkazy, které ukazují, že některé činy musí být z morálního hlediska odmítány, mají pro lidskou svobodu absolutní platnost: platí totiž

⁹⁸ Kongregace pro nauku víry, *Declaratio de abortu procurato*, 22.

vždy a všude, bez výjimky. Ukazují, že volba některých způsobů konání je zcela v rozporu s láskou k Bohu i s důstojností lidské osoby, která byla stvořena k jeho obrazu: taková volba nemůže být ospravedlněna žádným dobrým úmyslem nebo následkem; je zásadně v rozporu s mezilidskými vztahy a zcela v protikladu s původním záměrem, že totiž vlastní život má směřovat k Bohu.⁹⁹

V tomto smyslu negativní morální přikázání mají nesmírně pozitivní úlohu: ono "ne", které požadují bez výjimky, označuje hranici, kterou nelze překročit a pod kterou svobodný člověk nemůže jít, a zároveň vymezuje i ono minimum, které sám člověk musí zachovávat a od kterého se má zaměřit k onomu stále a stále se opakujícímu "ano", kterým postupně obsáhne *celou oblast dobra* (srov. Mt 5,48). Příkazy, a zvláště negativní morální příkazy, jsou počátkem a jakýmsi prvním zastavením, které je nezbytné pro vykročení na cestu svobody: "Počátek svobody je být prost zločinů ... jako je vražda, cizoložství, jiná nečistá smilstva, krádež, lež, svatokrádež a jiné podobné. Jakmile se jich člověk zbaví (a každý křesťan jich musí být prost), začíná pozvedat hlavu ke svobodě, ale to je teprve počátek a nikoliv dokonalá svoboda."¹⁰⁰

76. Ono přikázání "Nezabiješ" stojí na samém počátku cesty k pravé svobodě, která nás vede k tomu, abychom horlivě podporovali život a rozvíjeli takové způsoby myšlení i jednání, které vedou ke službě životu. Když takto jednáme, plníme své povinnosti vůči osobám nám svěřeným a skutky i pravdou vyjadřujeme svou vděčnost Bohu za velké dobrodiní života (srov. Ž 139,13-14).

Stvořitel svěřil život člověka do jeho zodpovědné péče, ne aby ho užíval po libosti, ale aby ho rozumně chránil a s láskyplnou věrností spravoval. Bůh smlouvy svěřil život každého člověka druhému člověku, jeho bratru, s povinností vzájemného dávání a přijímání, aby totiž člověk sebe daroval a druhého přijímal. Když se naplnil čas a Boží Syn se stal člověkem a dal život za lidi, naznačil tím, k jakým výšinám a do jakých hloubek může dojít tento zákon vzájemné pomoci. Darem svého Ducha Kristus dává nový obsah i smysl zákonu vzájemné pomoci, když se totiž svěruje člověk člověku. Duch, který je v lásce tvůrcem společenství, vytvořil mezi lidmi nové bratrství a novou solidaritu, která je obrazem tajemství vzájemného darování a přijímání nejsvětější Trojice. Duch se stává novým zákonem, který poskytuje věřícím sílu a povzbuzuje jejich zodpovědnost, aby sdíleli vzájemné sebedarování a přijímání druhého a tak měli účast na samotné lásce Ježíše Krista podle jeho měřítek.

77. Tímto novým zákonem je také oživeno a završeno přikázání "nezabiješ". Pro křesťana to znamená příkaz život každého bratra chránit, milovat a podporovat, a to podle požadavků a měřítek, které Bůh ukázal v Kristu: "Kristus za nás položil svůj život. Také my jsme povinni položit život za své bratry" (1 Jan 3,16).

Přikázání "nezabiješ", které ve své podstatě vyžaduje ohleduplnost, lásku a podporu lidského života, zavazuje každého jednotlivce. Zaznívá totiž v morálním svědomí každého člověka jako tlučený, ale nezničitelný ohlas prvotní smlouvy Tvůrce se svým stvořením. Všichni ho mohou poznat ve světle rozumu a zachovávat díky tajemné činnosti Ducha, který vane, kudy chce (srov. Jan 3,8), a který se dotýká a zasahuje každého člověka, žijícího na tomto světě.

Je to tedy služba lásky, kterou máme aktivně poskytovat svému bližnímu, chránit a rozvíjet jeho život, nejvíce pak tehdy, kdy je slabý nebo ohrožený nebezpečím. Všichni máme o to pečovat

⁹⁹ Srov. Katechismus katolické církve 1753-1755; Jan Pavel II., encyklika *Veritatis splendor*, 81-82.

¹⁰⁰ Sv. Augustin, *In Iohannis Evangelium tractatus*, 41, 10: CCL 36, 363; srov. Jan Pavel II., *Veritatis splendor*, 13.

nejen jako jednotlivci, ale jako společnost, a obnovenou společnost máme založit na bezpodmínečné úctě k lidskému životu.

Jsme vyzýváni, abychom milovali život každého člověka a chránili ho a abychom ustavičně a aktivně pracovali na tom, aby v naší době, která je poznamenána příliš mnoha znameními smrti, byla konečně nastolena nová kultura života, která bude výsledkem úcty k pravdě a lásce.

IV. KAPITOLA

Mně jste učinili

O nové kultuře lidského života

"Vy však jste ... lid patřící Bohu jako vlastnictví, abyste rozhlašovali, jak veliké věci vykonal" (1 Petr 2,9): lid života a pro život

78. Církev přijala evangelium jako zprávu o radosti a spáse a jako jejich zdroj. Přijala je darem od Ježíše, kterého Otec poslal "hlásat radostnou zvěst chudým" (Lk 4,18). Přijala je prostřednictvím apoštolů, které on poslal do celého světa (srov. Mk 16,15; Mt 28,19-20). Církev, která vznikla tímto dílem evangelizace, každodenně cítí, jak v ní samé rezonuje nabádavé slovo apoštola: "Běda mi, nebudu-li hlásat evangelium" (1 Kor 9,16). Jak napsal Pavel VI: "*Hlásat evangelium je skutečně milostí a vlastním povoláním církve, a ona v něm nachází svou nejvnitřnější totožnost. Církev existuje právě proto, aby hlásala evangelium.*"¹⁰¹

Evangelizace představuje globální a dynamické dílo, které znamená účast církve na prorockém, kněžském i královském poslání Pána Ježíše. To s sebou přináší jednotu *prvků hlásání, oslavy a služby lásky*. Je to *akt hluboce církevní*, který volá k účasti všechny dělníky evangelia, každého podle jeho vlastního charizmatu a služby.

Tak je tomu i s hlásáním Radostné zvěsti o životě, která tvoří nedílnou součást evangelia, kterou je Ježíš Kristus. Tomuto evangeliu sloužíme, posílení vědomím, že jsme ho přijali darem a že jsme byli posláni, abychom ho zvěštovali všem lidem "až na konec země" (Sk 1,8). S pokorou a vděčností si uvědomujeme, že jsme *lid života a pro život* a tímto způsobem se také všem představujeme.

79. *Jsmo lidem života*, protože ve své bezmezné lásce nám Bůh daroval *evangelium života*, kterým jsme byli proměněni a zachráněni. "Původce života" (srov. Sk 3,15) nás zachránil za cenu své drahé krve (srov. 1 Kor 6,20; 7,23; 1 Petr 1,19), v křestní lázni jsme s ním srostli (srov. Řím 6,4-5; Kol 2,12) a jako ratolesti jednoho stromu přinášíme plody a úrodu (srov. Jan 15,5). Obnovení vnitřně milostí Ducha, "který je Pánem a Dárcem života", stali jsme se *lidem pro život* a podle toho máme jednat.

Jsmo posláni: služba životu není pro nás důvodem k vychloubání, ale povinností, která vychází z vědomí, že jsme "lid patřící Bohu jako vlastnictví, aby rozhlašoval, jak veliké věci on vykonal" (srov. 1 Petr 2,9). Na naší cestě *nás vede a povzbuzuje zákon lásky*: lásky, jejímž zdrojem a příkladem je Syn Boží, který se stal člověkem a který "svou smrtí dal život ... světu"¹⁰².

Jsmo posláni jako lid. Povinnost sloužit životu zavazuje všechny i každého jednotlivce. Je to vlastně "církevní" zodpovědnost, která vyžaduje společnou a obětavou práci všech členů a všech částí křesťanské komunity. Společný charakter této zodpovědnosti však neodstraňuje ani neumenšuje zodpovědnost *každého jednotlivce*, neboť všem je zajisté určeno Boží přikázání "být bližním" každému člověku: "Jdi a stejně jednej i ty!" (Lk 10,37).

¹⁰¹ Apoštolská adhortace *Evangelii nuntiandi* (8.12.1976), 14: AAS 68 (1976), 13.

¹⁰² Srov. Římský misál, modlitba kněze před přijímáním.

Všichni společně prožíváme povinnost *hlásat evangelium života, oslavovat je* v liturgii a v celém životě *a sloužit mu* v různých strukturách a formách, které zabezpečují jeho ochranu a rozvoj.

"Co jsme viděli a slyšeli, zvěstujeme i vám" (1 Jan 1,3): hlásat Radostnou zvěst o životě

80. "To, co bylo od počátku, co jsme slyšeli, vlastníma očima viděli, bedlivě pozorovali a čeho jsme se svými rukama dotýkali, Slovo života ... zvěstujeme i vám, abyste i vy měli s námi společenství" (1 Jan 1,1.3). *Jediné evangelium je Ježíš*: nic jiného nemusíme ani říkat, ani dosvědčovat.

Ježíšova zvěst je opravdu zvěst o životě. On sám je totiž "Slovo života" (1 Jan 1,1). V něm se "zjevil život" (1 Jan 1,2); dokonce on sám je "Život věčný, který byl u Otce a zjevil se nám" (tamtéž). A právě tento život byl darem Ducha svatého darován člověku. Tento život je předurčen ke svému dovršení v "životě věčném", v němž pozemský život nabývá teprve svého plného významu.

Osvíceni tímto *evangeliem života*, hlásáme je a dosvědčujeme v jeho zvláštní a *netušené novosti*, kterou se vyznačuje: je to novost, která je totožná s Ježíšem, příčinou každé novosti¹⁰³, přemožitelem všeho, co je "staré", co počíná hříchem a vede ke smrti.¹⁰⁴ Toto je evangelium, které předčí každé lidské očekávání a které ukazuje, k jakým závratným výšinám je skrze dar milosti pozvedána lidská důstojnost. Svátý Řehoř z Nyssy to vidí takto: "Tento člověk, který nic neznamená mezi veškerým stvořením, který je prach, stéblo a marnost, je Bohem všeho světa získán a postaven na místo syna. Jak veliké díky mohou stačit vyjádřit toto dobrodiní? Jaký hlas, jaká myšlenka, jaká úvaha může oslavit toto nesmírné dobrodiní? Člověk přesahuje svou vlastní podstatu; ze smrtelnosti do nesmrtelnosti, z křehkosti a vratkosti do neporušitelnosti a úplnosti, z dočasnosti do věčnosti, na sám vrchol, lidské se stává božským."¹⁰⁵

Vděčnost a radost z nesmírné důstojnosti člověka nás vedou k tomu, abychom se o tuto radostnou zprávu podělili se všemi: "Co jsme viděli a slyšeli, zvěstujeme i vám, abyste i vy měli s námi společenství" (1 Jan 1,3). Je třeba, aby *Radostná zvěst o životě* vstoupila do srdce každého muže i ženy i do nehlubšího vědomí celé společnosti.

81. Musíme hlásat především *vlastní podstatu* tohoto evangelia. To je zvěst o Bohu žijícím a blízkém, který nás volá k hlubokému sjednocení s ním a vede nás k jisté naději na věčný život. Je to potvrzení nejužšího vztahu mezi lidskou osobou, jejím životem a její tělesností. Ukazuje nám lidský život jako život, který uznává, že je darem přijatým od Boha, plodem a znamením jeho lásky. Je to prohlášení, že Ježíš je úzce spjat s každým jednotlivým člověkem, a proto ve tváři každého jedince poznáváme tvář Kristovu. Je to výzva k upřímnému sebedarování, které je zároveň i úkolem i místem plného uskutečnění vlastní svobody.

Současně je třeba vyjmenovat *důsledky* tohoto evangelia, které mohou být souhrnně vyjádřeny takto: lidský život, drahocenný dar Boží, je posvátný a nedotknutelný, což konkrétně znamená, že jsou absolutně nepřipustné jak úmyslný potrat, tak eutanázie. Lidský život nejen že nesmí být přerušen, ale musí být s láskyplnou péčí opatrován. Život nachází svůj smysl v přijímání a předávání lásky a z tohoto pohledu nabývá své plné pravdivosti také lidská sexualita a plození. V této lásce nachází smysl i utrpení a smrt a jakkoliv zde zůstává tajemství, kterým jsou zahaleny, mohou se

¹⁰³ Srov. sv. Irenej: "Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annuntians", *Adversus haereses*, IV, 34, 1: SCh 100/2, 846-847.

¹⁰⁴ Srov. sv. Tomáš Akvinský: "Peccator inveterascit, recedens a novitate Christi", *In Psalmos Davidis lectura*, 6,5.

¹⁰⁵ *De beatitudinibus*, Oratio VII: PG 44, 1280.

stát skutečnostmi, které vedou ke spáse. Úcta k životu vyžaduje, aby věda a technika vždy byly směřovány k dobru člověka a k jeho neustálému pokroku. Celá lidská společnost má uctívat, chránit a rozvíjet důstojnost každé lidské osoby, a to v každém okamžiku a v jakékoliv životní situaci.

82. Abychom byli skutečně lidem sloužícím životu, musíme stále a odvážně hlásat toto učení již od samých počátků evangelizace a potom i *při katechezi a dalších rozlišných formách hlásání, v osobním dialogu a při všech výchovných aktivitách*. Je úkolem vychovatelů a učitelů, katechetů i teologů vhodně osvětlovat antropologické důvody, které zakládají a rozvíjejí úctu k životu každého člověka. A tak, když ukazujeme prvotní novost evangelia života, budeme moci pomáhat všem, aby také s pomocí vlastního rozumu i zkušenosti objevili, jak křesťanská zvěst plně objasňuje význam a smysl lidské existence. Nalezneme i vhodné možnosti kontaktu a dialogu s nevěřícími, s nimiž se společně pokoušíme rozvíjet novou kulturu života.

Jsme obklopeni mnoha rozdílnými názory a zdravé učení o lidském životě mnozí odmítají, a proto i nám je adresována Pavlova žádost z listu Timotejovi: "Hlásej slovo! Přicházej s ním, ať je to vhod či nevhod, usvědčuj, zakazuj, povzbuzuj s všestrannou trpělivostí a znalostí nauky" (2 Tim 4,2). Tato výzva musí zaznívat v srdcích těch, kteří mají v církvi různými způsoby účast na jejím "učitelském úřadu" při hlásání pravdy. ať zaznívá zvláště u nás, *biskupů*: od nás především se vyžaduje, abychom byli odvážnými hlasateli *evangelia života*; nám je rovněž svěřen úkol pečovat o neporušené a věrné rozšíření učení, které je znovu vyloženo v této encyklice, a musíme využívat všech vhodných prostředků k tomu, abychom věřící uchránili od vlivu opačného učení. Zvláštní péči musíme věnovat tomu, aby se poznání zdravého učení šířilo, vysvětlovalo a hlouběji zkoumalo na teologických fakultách, v seminářích a různých katolických institutech.¹⁰⁶ Pavlova výzva ať zaznívá též ke všem *teologům, kněžím* a těm, kteří se věnují *katechezi a formování myšlení*. Vědomi si svěřeného úkolu ať nikdy nezapomínají na zodpovědnost při rozlišování pravdy a na své vlastní poslání, aby nepředkládali ty vlastní názory, které jsou v rozporu s evangeliem života, jak ho věrně předkládá i vysvětluje církev.

Při hlásání tohoto evangelia se nesmíme bát nepřátelských útoků ani nepopulárnosti a musíme naprosto odmítnout jakékoliv kompromisy a dvojznačnosti, které by nás činily podobnými myšlení tohoto světa (srov. Řím 12,2). Musíme být ve světě, ale nikoliv *ze světa* (srov. Jan 1 S,19; 17,16). Sílu nám dává Kristus, který svou smrtí a vzkříšením přemohl svět (srov. Jan 16,33).

"Chválím tě, že jsem vznikl tak podivuhodně" (Ž 139,14): oslavovat Radostnou zvěst o životě

83. Protože jsme posláni do světa jako "lid pro život", musí naše zvěst být také *pravou a skutečnou oslavou evangelia*. Dokonce tato oslava, díky síle svých gest, symbolů a obřadů, se stává cenou a významnou podmínkou pro předávání krásy a velikosti tohoto evangelia.

S tímto úmyslem musíme v sobě i v ostatních pěstovat kontemplativní postoj.¹⁰⁷ Ten vychází z víry v Boha života, který každého člověka podivuhodně utvořil (srov. Ž 139,14). Kontemplativní postoj má ten, kdo pohlíží na život v celé jeho hloubce, chápe ho jako nezasloužený a krásný dar a zároveň vnímá i povolání ke svobodě a zodpovědnosti. Kontemplativní člověk je ten, který se nechce věcí zmocňovat, protože je přece dostal jako dar, ale odkrývá v nich odlesk Stvořitele a v kaž-

¹⁰⁶ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Veritatis splendor*, 116.

¹⁰⁷ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus*, 37.

dé živé osobě jeho obraz (srov. Gn 1,27; Ž 8,6). Takový postoj nemůže vyústit v zoufalství a slabost tváří v tvář trpícím nemocným, lidem na okraji společnosti, v mezních situacích nebo umírajícím. V každé takové situaci hledá především její hluboký smysl a zvláště v takových okolnostech se otevírá, aby ve tváři každého člověka nacházel výzvu k setkání, dialogu a solidaritě.

Je třeba, aby všichni přijali tento úhel pohledu a znovu se naučili, s duší plnou posvátného obdivu, *ctít a vážit si každého člověka*, jak nás k tomu vyzval i Pavel VI. v jedné své vánoční promluvě.¹⁰⁸ Povzbuzen tímto kontemplativním pohledem nový lid vykoupených nemůže odpovědět jinak než *hymny radosti, chvály a děkování za neocenitelný dar života*, za tajemné povolání každého člověka k účasti na životě milosti v Kristu a za společenství nekonečné existence s Bohem Stvořitelem a Otcem.

84. *Oslavovat evangelium života je totéž jako oslavovat Boha života, totiž Boha, který daruje život: "Musíme chválit život věčný, z něhož sám o sobě každý život vyvěrá; od něho vše, co má účast na jakékoliv formě života, podle své schopnosti, život odvozuje ... Tento božský život sám je oživovatelem a původcem života; a každý život a životní hnutí je z toho života, který je nad všechny život a je veškerým základem každého života. Z něho duše mají svou nesmrtelnost, díky němu i všichni živočichové a rostliny se radují ze života, i když na nižším stupni ... Lidem, jakožto bytostem složeným z ducha a hmoty, dává život, který se těsně blíží andělskému. A nás, když se odvracíme od jeho přehojné laskavosti, obrací zpět k sobě a volá a slíbil, že nás (což je božštější) celé, jako spojení duše a těla, přenese do dokonalého a nesmrtelného života: ... je to životodárný s základní princip života a veškerá jeho příčina ... je chápán a oslavován jako počátečný a úplný zdroj života, který sám nic nepotřebuje, ale životem přetéká."*¹⁰⁹

Také my, stejně jako žalmista, v *každodenní modlitbě*, ať už soukromé či společné, chválíme a velebíme Boha, našeho Otce, který stvořil naše ledví, utkal nás v lůně matky a když jsme byli dosud nedokonalí, svými očima nás už viděl a miloval (srov. Ž 139, 13.15-16). Proto s nesmírnou radostí voláme: "Chválím tě, že jsem vznikl tak podivuhodně, úžasná jsou tvoje díla. Dokonale znáš mou duši" (Ž 139,14). Tak zajisté "tento smrtelný život, i přes své úzkosti, svá záhadná tajemství, svá utrpení, bolesti a svou smrtelnou křehkost, je čímsi nesmírně krásným, vždy novým a úchvatným divem, hoden toho, aby byl veleben v radosti a slávě"¹¹⁰. Navíc člověk a jeho život se nám nejeví pouze jako nejvyšší div mezi stvořením: Bůh dal totiž člověku důstojnost téměř božskou (srov. Ž 8,6-7). V každém rodícím se dítěti i v každém žijícím či umírajícím člověku poznáváme obraz Boží slávy: a v každém člověku, který je znamením žijícího Boha a obrazem Ježíše Krista, zvelebujeme tuto slávu.

Jsme povoláni k tomu, abychom vyjadřovali úžas a svou vděčnost nad darem života, který jsme obdrželi. Jsme rovněž povoláni k tomu, abychom přijímali *evangelium života*, těšili se z něho a společně ho sdíleli nejenom v modlitbě osobní či společné, ale zvláště při *slavení liturgického roku*. Je třeba zde připomenout především *svátosti*, které jsou v křesťanském životě spásitelnými znameními přítomnosti a životodárné činnosti Pána Ježíše, činí lidi účastnými na božském životě a dávají jim duchovní sílu k tomu, aby mohli v pravdě naplnit smysl svého života, utrpení i smrti. Když odkryjeme plný význam těchto obřadů a nalezneme jejich správné ocenění, tehdy budou moci litur-

¹⁰⁸ Srov. vánoční poselství r. 1967: AAS 60 (1968), 40.

¹⁰⁹ Pseudo-Dionysius Areopagita, *De divinis nominibus*, 6,1-3: PG 3, 856-857.

¹¹⁰ Pavel VI., *Pensiero alla morte*, Istituto Paolo VI, Brescia 1988, s. 24.

gické oslavy, zvláště svátostné, vyjádřit pravdu o narození, životě, bolesti a smrti a napomohou k tomu, abychom pravdy o těchto skutečnostech prožívali jako účast na velikonočním tajemství zemřelého a zmrtvýchvstalého Krista.

85. Při slavení *evangelia života* je třeba pochopit a ocenit *gesta a znamení, kterými oplývají různé tradice a kulturní a lidové zvyky*. Jsou totiž jisté projevy a formy, jimiž lidé v různých zemích a kulturních prostředích vyjadřují radost z počínajícího života, úctu a ochranu každé lidské existenci, péči o trpící a potřebné lidi, blízkost lidem starým a umírajícím, účast s trpícími a zarmoucenými a naději i touhu po nesmrtelnosti.

V této souvislosti, s odvoláním na názor Otců kardinálů, shromážděných na konsistoriu v r. 1991, soudíme, že je třeba navrhnout, aby se každoročně v každé zemi oslavoval Den života, tak jak se to již někde děje z iniciativy některých biskupských konferencí. Je třeba, aby tento den byl připravován a slaven za aktivní účasti všech jednotlivých částí místní církve. Hlavním záměrem tohoto slavení je, aby se ve svědomí lidí, v rodinách, v církvi i v občanské společnosti probudilo vědomí významu a hodnoty lidského života v každém jeho okamžiku a v jakékoliv situaci. Zvláště je třeba poukazovat na závažnost potratu a eutanázie a není možné zanedbávat ani jiné aspekty, které je třeba pozorně zvažovat s ohledem na změněnou dobu i historické okolnosti.

86. Jakožto duchovní bohoslužba, která je Bohu milá (srov. Řím 12,1), má se slavení *evangelia života* uskutečňovat především v každodenním životě, kde se projevuje láskou k druhým a darováním sebe sama. V tomto duchu se naše existence stane opravdovým a uvědoměným přijetím daru života a upřímnou a vděčnou chválou Boha, který nám takový dar udělil. To se již uskutečňuje v mnoha náznacích darování, často nepozorovaného a skrytého, jehož účastníky jsou muži i ženy, děti i dospělí, mládež i starci, zdraví i nemocní.

V tomto kontextu plném lidskosti a lásky vznikají *činy vsutku heroické*. Ty jsou *největší oslavou evangelia života*, protože ho hlásají svým naprostým sebedarováním. Jsou slavným projevem nejvyšší lásky, jakou je čin obětování života za milovaného přítele (srov. Jan 15,13). Jsou účastí na tajemství kříže, na němž Kristus ukázal, jakou cenu má pro něj život každého jednotlivce a jakým způsobem se toto tajemství uskutečňuje v plnosti upřímného sebedarování. Vedle jedinečných slavných činů existuje tu ještě hrdinství všedního dne, které se projevuje malými i velkými skutky dobrodiní, jimiž je rozvíjena opravdová kultura života. Mezi mnoha jinými je třeba uvést například darování orgánů v souladu s řádnými etickými důvody, aby nemocným byla dána možnost uzdravení nebo dokonce samotného života v případě, že již není žádná jiná naděje.

Svědectví takového hrdinství nám nabízí i nemá, leč velmi výmluvná "obětavost všech statečných matek, které se bezpodmínečně obětují své rodině, v bolesti rodí své děti a jsou ochotny podstoupit jakoukoliv námahu, jakoukoliv oběť, aby jim poskytli to, co mají v sobě nejlepšího"¹¹¹. Při plnění svého poslání "tyto hrdinské matky nenalézají vždy ve svém okolí podporu. Naopak, modelové příklady současné kultury, které jsou často hlášány a rozšiřovány hromadnými sdělovacími prostředky, postavení matky nepodporují. Ve jménu pokroku a novosti jsou hodnoty jako věrnost, oběť a čistota považovány za něco, co se přežilo, a přece mnohé křesťanské snoubenky a matky jimi vynikaly a dosud vynikají ... Díky vám, hrdinné matky, za vaši nepřemožitelnou lásku! Děku-

¹¹¹ Jan Pavel II., homilie při beatifikaci Isidora Bakanji, Alžběty Canori Mora a Gianni Beretta Molla (24.4.1994), L'Osservatore Romano 25.-26.dubna 1994, s.5.

jeme vám za neochvějnou důvěru v Boha a v jeho lásku. Díky za oběť vašeho života ... Kristus ve velikonočním tajemství vám navrácí dar, který jste mu přinesly. On má možnost obnovit život, který jste mu přinesly darem."¹¹²

"Co to pomůže, moji bratři, říká-li někdo, že má víru, ale nemá skutky?" (Jak 2,14): sloužit Radostné zvěsti o životě

87. Účastí na Kristově královské službě musí být podpora a rozvoj lidského života dovedeny do důsledku skrze *službu lásky*, která se projevuje osobním svědectvím, a to četnými dobrovolnými službami, sociální prací i politickou činností.

Je to *zvláště významný požadavek naší doby*, v níž se "kultura smrti" tak zásadně staví proti "kultuře života" a často se zdá, že nad ní vítězí. Základní požadavek je ten, který vyrůstá "z víry, která se projevuje láskou" (Gal 5,6). K tomu nás vybízí také Jakubův list: "Co to pomůže, moji bratři, říká-li někdo, že má víru, ale nemá skutky? Může ho taková víra spasit? Když bratr nebo sestra nebudou mít do čeho se obléci a budou mít nedostatek denní obživy, a někdo z vás jim řekne: 'Tak s Pánem Bohem! Zahřejte se a najezte se' - ale nedáte jim, co potřebují pro své tělo, co je (jim) to platné? Stejně tak je tomu i s vírou: když se neprojevuje skutky, je sama o sobě mrtvá" (2,14-17).

Ve službě lásky nás musí *podněcovat a ovlivňovat určitá představa*: o bližního máme pečovat jako o osobu, kterou Bůh svěřil do naší péče. Jako Ježíšovi učedníci jsme povoláni k tomu, abychom byli bližními každému jednotlivému člověku (srov. Lk 10,29-37) a zvláště pečovali o chudé, potřebné a opuštěné. Jestliže pomáháme hladovému, žíznivému, cizinci, nahému, slabému, uvězněnému - stejně i dosud nenarozenému dítěti, trpícímu, starému nebo umírajícímu člověku - sloužíme Kristu, jak on sám řekl: "Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali" (Mt 25,40). Proto nemůžeme nikdy odmítat onu stále platnou myšlenku sv. Jana Zlatoústého: "Chceš uctívat tělo Kristovo? Nepohrdej jím, když je nahý: neuctívej ho zde ve svatyni, oděného hedvábím, aby sis ho pak nevšímal venku, za branou, kde trpí zimou a nahotou."¹¹³

Služba lásky k životu se musí uskutečňovat v naprosté jednotě: nemůže tolerovat jednostranné nebo diskriminující názory, protože lidský život je posvátný a nedotknutelný na každém svém stupni a v jakékoliv situaci. Je to nedělitelné dobro. *Je třeba pečovat o celý život a o život všech*. Dokonce ještě spíše zde můžeme mluvit o cestě k samým pramenům života a lásky.

Taková hluboká láska ke každému člověku dala v průběhu historie vznik *neobvyklé charitativní činnosti*, která v životě církve i občanské společnosti vytvořila četné struktury služby životu, které budí obdiv každého člověka. Je to historie, kterou se musí snažit každá křesťanská komunita s obnoveným smyslem pro vlastní povinnost dále psát svou horlivou pastorační i sociální činností. Tak jsou například uváděny v činnost různé *společnosti na ochranu nenarozeného života*, které mají zvláště pomáhat matkám, jež se nebojí porodit a vychovat dítě i v případě, že chybí pomoc otce. Stejná péče má být věnována i životu zasaženému bolestí nebo odloučeností, obzvláště ve stáří.

88. Toto všechno vyžaduje trvalou a odvážnou *výchovnou práci*, která by všechny i každého jednotlivce povzbuzovala, abychom navzájem nesli břemena jeden druhého (srov. Gal 6,2). Také musí

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ In *Matthaeum*, hom. 50,3: PG 58, 508.

být neustále podporován rozvoj *povolání ke službě*, a to zvláště u mládeže, a uskutečňování *konkrétních projektů a iniciativ*, které jsou trvalé a oživované duchem evangelia.

K tomu je třeba různým způsobem a se smyslem pro zodpovědnost *používat rozmanité metody*. U samotného počátku života jsou to *prostředky pro přirozené způsoby regulace plodnosti*, které je třeba rozvíjet jako velkou pomoc otcovské i mateřské zodpovědnosti, aby každá osoba byla jako taková uznávaná a chráněná, včetně malého dítěte, a aby každá volba pro život byla vedena myšlenkou upřímného sebedarování. Také *rodinné a manželské poradny* svojí poradenskou a preventivní činností, jestliže se uskutečňuje ve světle antropologie vycházející z křesťanského chápání osobnosti, manželství i sexuality, mohou poskytovat cenné služby při objevování významu lásky a života a podporovat rodinu i doprovázet ji při jejím poslání být "svatyní života". Počínajícímu životu slouží také *instituce pro ochranu života a domy nebo zařízení pro pohostinné přijetí života*. Díky jejich činnosti mnoho neprovdaných matek nebo manželek, které se ocitly v obtížné situaci, dostává péči a pomoc a nacházejí opět důvody a přesvědčení pro to, aby překonaly obtíže a strach a přijaly počatý nebo právě narozený život.

Pro život v ohrožení, v patologických situacích, v nemoci či na okraji společnosti jsou tu další zařízení - *společnosti pro zbavování drogové závislosti, centra pro nezletilé nebo mentálně nemocné, centra péče a léčení nemoci AIDS, společnosti solidarity s postiženými* - všechny ty jsou výmluvným důkazem toho, jak láska umí být vynalézavá, aby každému člověku nabídla nové důvody pro naději a jisté životní podmínky:

Také při odchodu z tohoto pozemského života nachází láska rozmanité způsoby, jimiž lze zajistit, aby *staří lidé*, zvláště ti, kteří nemají dostatek vlastních prostředků, nebo *nevléčitelně nemocní* se mohli těšit z lidského zacházení a nacházet správné odpovědi na své otázky, zejména ve své úzkosti a osamělosti. V těchto případech nelze ničím nahradit úlohu rodiny. Ta však přece může najít velkou pomoc u různých sociálních organizací a tam, kde je to nezbytné, použít takzvanou *palliativní léčbu*, která zmírňuje bolest, v rámci služeb různých zdravotnických zařízení, ať už v nemocnicích nebo doma.

Opět si musíme uvědomit velký význam *zdravotnických zařízení, klinik a domů sociální péče*. Jejich vlastní úloha nespočívá pouze v tom, že je zde poskytována péče nemocným a umírajícím, ale především v tom, že úzkost, bolest a smrt jsou zde poznávány a interpretovány ve svém vlastním lidském a hluboce křesťanském významu. Tato úloha se zvláště silně a jasně musí projevat v těch zařízeních, která jsou spravována náboženskými institucemi nebo jsou jakýmkoliv způsobem spojena s církví.

89. Tyto struktury a místa služby životu a všechny jiné programy pro rozvoj ochrany a solidarity, které za různých okolností mohou vzniknout, mají být iniciovány lidmi, kteří jsou nezištně angažováni a jsou si plně vědomi významu *evangelia života* pro dobro jednotlivce i společnosti.

Zvláštní odpovědnost je svěřena především těm, kteří slouží ve zdravotnictví: lékařům, farmaceutům, pečovatelům, kněžím, řeholníkům a řeholnicím, administrativním pracovníkům i dobrovolným pomocníkům. Samo jejich povolání z nich činí ochránce a služebníky lidského života. V kulturním a sociálním kontextu naší doby, kde hrozí nebezpečí, aby lékařská věda a praxe neztratily svůj původní etický rozměr, sami někdy mohou být v těžkých pochybnostech, zda oni sami nezneužívají život nebo nepůsobí smrt. Proti tomuto pokušení je dnes třeba opět postavit a zdůraznit jejich odpovědnost, která nachází nejhlubší potvrzení i měřítko morálního vztahu lékařské profese v

oné stále platné *Hippokratově přísaze*, podle níž každý lékař musí pracovat s absolutní úctou k lidskému životu a jeho posvátnému charakteru.

Zásadní ochrana každého nevinného lidského života vyžaduje zároveň *ze svědomí vyplývající praktické odmítnutí* úmyslného potratu a eutanázie. Žádná lékařská péče nikdy nesmí uvažovat o "činnosti, která by měla za následek zabití", a to ani tehdy, je-li tento záměr skrytý v žádosti některého nemocného. Je to totiž úmysl, který směřuje proti lékařskému povolání, jehož podstatou je ochotně a neochvějně podporovat život. Bádání v biomedicině jsou oblastí, která slibuje nová velká dobrodiní ve prospěch lidského rodu. Vždy však musí být odmítány výzkumy, bádání a pokusy, které nedbají na nedotknutelnou lidskou důstojnost a nejsou již službou člověku, ale ve skutečnosti se mění v opak a věci, které zdánlivě podporují, potlačují.

90. *Dobrovolní pracovníci* jsou povoláni k tomu, aby konali jedinečnou práci: přinášejí cennou pomoc službě životu, když spojují profesionální příležitost s upřímnou a nezištnou láskou. Evangelium života je vybízí, aby smysl čisté filantropie povýšili na úroveň Kristovy lásky; aby každodenně, i přes všechny únavy a slabosti, obnovovali vědomí důstojnosti každého člověka; aby rozvíjeli mezilidské vztahy a tam, kde je to nezbytné, nacházeli nové cesty, kde vztah dokáže více, než jakákoliv péče a pomoc.

Účinná skutečnost lásky vyžaduje, aby se *evangelium života* sloužilo také prostřednictvím různých forem *sociální aktivity a politické činnosti*, aby se tak význam života obhajoval a naší společnosti, která je ve stále složitější situaci, každodenně zdůrazňoval. *Jednotlivci, rodiny, skupiny i společnosti* mají - třeba z různého titulu a různými způsoby - určitou zodpovědnost za utváření vědomí společnosti i při uskutečňování kulturních, ekonomických a politických programů a při vytváření zákonů, aby při respektování všech práv a principů demokracie, usilovali o vytvoření takové společnosti, v níž by byla zachovávána důstojnost každého jednotlivce a chráněn a rozvíjen život všech lidí.

Tato povinnost se zvláštním způsobem týká těch, kdo *řídí stát*. Byli vybráni k tomu, aby sloužili dobru jednotlivce i celku, mají tedy mít odvahu rozhodovat se ve prospěch života, a to zvláště v *oblasti legislativy*. V demokratickém systému, kde se zákony přijímají na základě souhlasu většiny, může být ve svědomí jednotlivců, kteří vykonávají vládu, oslabeno vědomí osobní zodpovědnosti. Ale tu nikdy nikdo nesmí odložit, a už vůbec ne ten, komu byla svěřena moc vynášet zákony nebo zásadně rozhodovat. Každý má osobní závazek zodpovědnosti vůči Bohu i svému svědomí a celé společnosti, a to především při rozhodnutích, která by snad mohla být v rozporu se společným dobrem. I když zákony nejsou jediným nástrojem, kterým lze bránit lidský život, přece mají největší a často také nejzávažnější význam, protože formují myšlení a chování člověka. Znovu opakujeme: norma, která porušuje přirozený zákon, týkající se života jakéhokoliv nevinného člověka, je nespravedlivá, a proto nemůže mít platnost zákona. Proto znovu zdůrazňujeme naši výzvu ke všem politikům, aby nevyhlašovali zákony, které nedbají na důstojnost lidské osoby a tím ohrožují základy samotného občanského soužití.

Církev ví, jak je obtížné v pluralitních demokratických systémech, kde jsou skupiny různých kulturních názorů a orientací, zajistit skutečnou právní ochranu života. Na druhé straně je však jisté, že v hloubce svědomí každého člověka zaznívá hlas morální pravdy, a to je výzva pro politiky, zvláště křesťanské, aby nepodléhali znechucení, ale spíše podávali takové návrhy, které, budou-li realizovány, by mohly obnovit spravedlivý řád věcí a upevnit a rozvíjet vědomí hodnoty života. Z

tohoto pohledu je třeba mít na zřeteli, že nestačí pouze odstranit nespravedlivé zákony. Je třeba odstranit příčiny, které napomáhají porušování života, a zvláště je třeba poskytnout náležitou ochranu postavení matky a rodiny: rodinná politika musí být osou a hnací silou *veškeré sociální politiky*. at' jsou proto zakládány sociální i politické iniciativy, které by zajistily skutečnou svobodu při rozhodování o rodičovství.

Také v oblasti práce, rozvoje měst, stavby bytů a rozvoje služeb mají být přijata taková opatření, aby rodina měla dost prostoru pro svůj společný život a sama se mohla starat o děti a staré lidi.

91. Významnou oblastí politiky, která podporuje život, je dnes *demografická problematika*. Veřejné autority mají zajisté "přijímat rozhodnutí pro řízení růstu populace"¹¹⁴; v těchto opatřeních však mají vždy brát v úvahu a respektovat zvláštní a nezczitelnou zodpovědnost manželů a rodin. Rovněž tak nemohou při nich používat metody, které se nesrovnávají s úctou k osobnosti a jejím základním právům, zejména k právu každého nevinného člověka na život. Z morálního hlediska je tedy nepřijatelné, aby se pro regulaci porodnosti doporučovaly nebo nařizovaly takové metody, jako je antikoncepce, sterilizace a potrat.

Jsou tu zajisté jiné způsoby vhodné pro řešení demografické otázky: státy a různé mezinárodní instituce mají hledět především na to, aby se vytvářely sociální, ekonomické, zdravotní a kulturní podmínky, které by umožňovaly manželům rozhodovat se pro početí dítěte v plné svobodě a se skutečnou zodpovědností. Tato opatření mají směřovat k tomu, "aby bylo vytvořeno více příležitostí a spravedlivěji rozdělovány materiální prostředky, aby všichni mohli mít stejnou účast na stvořených dobrech. Je nezbytné, aby se našla řešení, která budou platit pro celý svět, aby byla nastolena přirozená *ekonomie rozdělení a společného užívání dober*, a to na poli mezinárodním i národním"¹¹⁵. Toto je jediná cesta, kterou lze uchránit důstojnost osob i rodin a základní kulturní dědictví lidstva.

Služba *evangeliu života* je tedy rozsáhlá a mnohotvárná. Stále více ji vidíme jako oblast cenných možností pro aktivní spolupráci s bratry z jiných církví a církevních společenství v rámci oné ekumenické spolupráce, kterou tak zdůraznil 2. vatikánský koncil.¹¹⁶ Je to vhodná oblast také pro dialog a rozvoj spolupráce s vyznavači jiných náboženství a se všemi lidmi dobré vůle: *ochrana a rozvoj lidského života nejsou ničím monopolem, ale zodpovědným úkolem pro všechny*. Výzva, která stojí před námi na prahu třetího tisíciletí, je jistě náročná: pouze soustředěná spolupráce všech, kteří si uvědomují hodnotu života, může zabránit zániku kultury, jehož strašlivé důsledky si nedovedeme ani představit.

"Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna" (Ž 127,3): rodina - "svatyně života"

92. Uprostřed "lidu života a pro život" je *rozhodující zodpovědnost rodiny*. Ta vyplývá ze samotné její povahy - je to totiž společenství života a lásky, spojené manželstvím - a z jejího úkolu "střežit lásku, zjevovat ji a sdělovat"¹¹⁷. Tím se myslí láska samotného Boha: a rodiče byli určeni k to-

¹¹⁴ Katechismus katolické církve 2372.

¹¹⁵ Jan Pavel II., promluva k zahájení IV. generální konference latinskoamerických biskupů v San Domingo (12.10.1992), 15: AAS 85 (1993), 819.

¹¹⁶ Srov. 2. vatikánský koncil, UR 12; GS 90.

¹¹⁷ Jan Pavel II., apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, 17.

mu, aby byli jeho spolupracovníky, zprostředkovateli při předávání života a při výchově ve shodě s jeho úmysly jakožto Otce.¹¹⁸ Tato láska se stává sebeobětováním, přijetím a obdarováním: v rodině je každý její člen uznáván, chráněn a respektován jako osoba; čím více je někdo potřebný, tím větší a horlivější péče se mu dostává.

Rodina je povolána k tomu, aby plnila svou speciální úlohu v celém rozmezí života, od narození až do smrti. Je to skutečná "*svatyně života*, ... je místem, v němž může být život, dar Boží, přiměřeně přijímán a chráněn před nejrůznějšími útoky, jimž je vystaven, a kde se může rozvíjet v souladu s požadavky opravdového lidského růstu"¹¹⁹. Z toho důvodu je úkol rodiny při vytváření kultury života *rozhodující a nenahraditelný*.

Rodina jakožto *domácí církev* je také povolána k tomu, aby hlásala, slavila a podporovala *evangelium života*. To se týká zvláště manželů, kteří mají předávat život na základě neustále obnovovaného uvědomění si *smyslu plození* jakožto jedinečné události, která ukazuje, že *lidský život je proto přijímán jako dar, aby byl zase dále darován*. Při tvoření nového života rodiče hledí na dítě jako na "plod vzájemného obdarování v lásce, dar, který je vzájemný a oboustranný, dar, který pochází z daru"¹²⁰.

Svůj úkol hlásat *evangelium života* uskutečňuje rodina především tím, že *vychovává děti*. Slovy i příkladem, v každodenních vztazích i možnostech volby, gesty i jasnými znamenímí rodiče vedou děti k opravdové svobodě, která se uskutečňuje v upřímném sebedarování, pěstují v nich úctu k druhému člověku, smysl pro spravedlnost, ochotu přijímat ostatní, smysl pro dialog a nezištnou pomoc, smysl pro vzájemné mezilidské vztahy a všechny ostatní hodnoty, které pomáhají prožívat život jako dar. Výchovná práce křesťanských rodičů má sloužit rozvoji víry dětí a pomáhat jim, aby realizovali povolání, které od Boha přijali. Rodiče mají také vychovávat děti k tomu, aby poznali pravý smysl utrpení a bolesti, a vydávat o tom svědectví. To mohou splnit tehdy, budou-li schopni obracet pozornost na utrpení, které nás obklopuje, a ještě více, budou-li sami umět projevovat pochopení a poskytovat laskavou pomoc starým a nemocným lidem, kteří jsou v blízkém okruhu rodiny.

93. Rodina dále *slaví evangelium života každodenní modlitbou*, a to jak osobní, tak rodinnou: v ní chválí Pána a děkuje mu za dar života a zároveň prosí o světlo a sílu při překonávání těžkostí a trápení a o stálé zachování naděje. Oslavou, která dává smysl jiným formám modlitby i kultu, je právě to, co *se vyjadřuje v každodenní modlitbě rodiny*, totiž láska a sebedarování.

Tak se oslava mění *ve službu evangeliu života*, která se projevuje v solidaritě, realizované uvnitř i vně rodiny jako ustavičná a upřímná péče, a to v každodenních běžných a drobných úkonech. Výmluvným projevem takové solidarity mezi rodinami je ochota k *adopci* nebo *péči* o děti, které rodiče opustili nebo jejichž rodiny jsou nyní v těžkých životních situacích. Upřímná otcovská i mateřská láska umí - bez ohledu na pokrevní svazky - přijímat i děti z jiných rodin a starat se o jejich životní potřeby a celkový rozvoj. Mezi různými formami adopce stojí za zmínku také *adopce na dálku*, která je používána tam, kde důvodem opuštění dítěte je těžká chudoba jeho rodiny. Tyto

¹¹⁸ Srov. 2.vatikánský koncil, GS 50.

¹¹⁹ Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus*, 842.

¹²⁰ Jan Pavel II., Promluva k účastníkům VII. konference evropských biskupů na téma "Vztah naší doby k narození a smrti: výzva k evangelizaci" (17.10.1989), 5; Insegnamenti XII,2 (1989), 945. Děti mají být podle biblické tradice přijímány jako dar (srov. Ž 127,3); jsou totiž znamením požehnání pro člověka, který kráčí po cestách Páně (srov. Ž 128,3-4).

adopce poskytují rodičům prostředky nezbytné pro to, aby jejich děti mohly být podporovány a vzdělávány a nemusely se přitom vzdálit ze svého přirozeného prostředí.

Solidarita, která je vnímána jako "silná a stálá vůle starat se o společné dobro"¹²¹, se musí uskutečňovat také prostřednictvím různých forem *sociální i politické spolupráce*. Služba *evangeliumu života* tedy vyžaduje, aby se rodiny, pomocí zvláště aktivní účasti v různých vhodných společnostech horlivě zasazovaly o to, aby zákony a státní instituce žádným způsobem neporušovaly právo na život, a to od jeho početí až po okamžik přirozené smrti, ale aby ho naopak bránily a podporovaly jeho rozvoj.

94. Zvláštní místo náleží *lidem staršího věku*. Zatímco totiž v některých kulturách osoba starší věkem je v rodině opatrována s horlivou péčí, v jiných je starý člověk považován za neužitečné břemeno a je ponechán sám sobě: v takové situaci se pak tito lidé snáze utíkají k eutanázii. Vylučování starých ze života společnosti nebo jejich celkové odmítání je zlo a jako takové ho nelze snášet. Jejich přítomnost v rodině nebo, jestliže to neumožňují stísněné podmínky bydlení nebo jiná podobná příčina, alespoň v její blízkosti, mají velký význam pro vytváření vzájemných vztahů a obohacení vzájemného sdílení mezi různými věkovými skupinami. Je třeba tedy zachovat - nebo tam, kde byla zrušena, znovu obnovit - jakousi "smlouvu" mezi generacemi, aby starší rodiče, jejichž životní cesta se chýlí ke konci, zakoušeli stejnou laskavou péčí svých dětí a stejnou solidaritu, jakou oni projevovali jim na začátku jejich životní dráhy: jak je to v souladu s požadavkem Božího přikázání *ctít svého otce i matku* (srov. Ex 20.12; Lv 19,3). A nejen to. Starý člověk nemá být pouze předmětem prokazovaného dobrodiní, péče a služby. Sám také může cenným dílem přispívat *evangeliumu života*. Může a musí, na základě přijatého dědictví mnohaleté zkušenosti, *být zdrojem moudrosti, naděje a svědkem lásky*.

Je-li totiž pravdou, že "budoucnost lidstva závisí na rodině"¹²², je nezbytné, abychom si uvědomili, že v dnešní době sociální, ekonomické i kulturní podmínky často činí úkol rodiny, totiž službu životu, mnohem těžším a nesnadnějším. Je zde tedy opravdu naléhavý požadavek, aby *rodina dostávala pomoc a podporu* pro to, aby mohla plnit své poslání být "svatyní života", tedy onou buňkou společnosti, která život miluje a přijímá. Je třeba, aby společnost i státy poskytovaly rodinám alespoň takovou ekonomickou podporu, která by jim umožňovala žít v odpovídajících lidských podmínkách. Církev pak musí rozvinout horlivou pastorační činnost, směřující k tomu, aby každá rodina nacházela a radostně i aktivně prožívala své poslání ve vztahu k *evangeliumu života*.

"Žijte jako děti světla" (Ef 5,8): nezbytné uskutečnění kulturní přeměny

95. "Žijte jako děti světla ... Zkoumejte, co se líbí Pánu, a nemějte žádnou účast v těch neplodných skutcích tmy" (Ef 5, 8.10-11). V sociálním kontextu naší doby, který se vyznačuje těžkým zápasem mezi "kulturou života" a "kulturou smrti", musí být vnitřně *probuzen hluboký kritický smysl* pro rozlišování skutečných hodnot a základních vztahů.

To, co je nejdříve zapotřebí, je *všeobecné probuzení svědomí a společné morální úsilí*, které by byly schopny uvést ve skutek *mocnou kampaň na ochranu života*. *Novou kulturu života musíme vytvářet my všichni společnými silami*: natolik novou, aby mohla zodpovědět a řešit současné, dříve

¹²¹ Jan Pavel II., encyklika *Sollicitudo rei socialis*, 38.

¹²² Jan Pavel II., apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, 85.

nepoznané, otázky o lidském životě; tak novou, aby důsledně a zásadně pohnula svědomím všech křesťanů; a natolik novou, aby byla uzpůsobena k zásadnímu a odvážnému dialogu při této všeobecné kulturní konfrontaci. Nezbytnost této kulturní přeměny je svázána s historickými podmínkami naší doby a zvláště je zakotvena v onom evangelizačním poslání, které je vlastním úkolem církve. Evangelium totiž má za úkol lidi "zevnitř přetvářet" a "vytvářet z nich nové lidstvo"¹²³; je tím kvasem, který prokvasí celé těsto (srov. Mt 13,33) a jako takové musí najít cestu ke všem kulturám a hluboce je prostoupit zevnitř¹²⁴, aby hlásaly neporušenou pravdu o člověku a jeho životě.

Je nutné začít *obnovou kultury života uvnitř samotných křesťanských společenství*. Často totiž věřící, i ti, kteří horlivě pracují v životě církve, vnášejí jakýsi rozdíl mezi křesťanskou vírou a její morální požadavky týkající se života, a tím dospívají k určitému morálnímu subjektivismu a ke způsobům života, které nelze schvalovat. My sami tedy musíme horlivě a odvážně zkoumat, do jaké míry je kultura života v současnosti rozšířena mezi jednotlivými křesťany, mezi rodinami a společenstvími našich diecézí. Se stejnou horlivostí a stejným úmyslem musíme volit cesty, jimiž se máme ubírat, abychom sloužili životu v jeho opravdové plnosti. Současně je třeba rozvíjet hluboký a zásadní dialog se všemi, i s nevěřícími, o základních otázkách lidského života, a to na všech místech a úrovních, v různých oblastech umění i profesí a i tam, kde probíhá každodenní život každého člověka.

96. První a základní krok k této morální přeměně spočívá v *posílení morálního vědomí* o nesmírné a nedotknutelné hodnotě každého lidského života. Velmi záleží na tom, aby *byl odhalen základní vztah mezi životem a svobodou*. Jsou to hodnoty, které nelze oddělovat: když je porušena jedna z nich, nutně následuje i porušení druhé. Opravdová svoboda není tam, kde život není uctíván ani milován; rovněž tak ani život v plnosti nemůže existovat jinde než ve svobodě. Tyto dvě pravdivé skutečnosti mají k sobě jedinečný vztah, jímž jsou nerozlučně spojeny: totiž povolání k lásce. Tato láska jakožto upřímné sebedarování¹²⁵ je nejhlubším smyslem života a svobody každé lidské osobnosti.

Nemenší závažnost při formování svědomí má *nové odhalení základního pouta, které pojí svobodu s pravdou*. Jak jsme již nejednou zdůraznili, jestliže je svoboda odloučena od objektivní pravdy, nemohou se lidská práva opřít o pevný racionální základ a tím vznikají podmínky pro to, aby v životě společnosti převládl buď anarchistický úsudek jednotlivců nebo absolutní totalitní nadvláda veřejné autority.¹²⁶

Jako základně nutný se jeví požadavek, aby si člověk uvědomil původní skutečnost svého stavu jakožto tvora, který přijímá svou existenci a život jako dar a úkol od Boha: pouze uzná-li člověk tuto svou vrozenou závislost vlastní existence, může plně realizovat svou svobodu a život a rovněž tak respektovat život i svobodu každého jiného člověka. "Středem každé kultury je postoj, který člověk zaujímá k největšímu tajemství: k tajemství Boha."¹²⁷ Kdykoliv se popírá Bůh a žije se, jako kdyby neexistoval nebo jeho přikázání neměla žádný smysl, velmi snadno se začne také popírat a porušovat důstojnost člověka a nedotknutelnost jeho života.

¹²³ Pavel VI., apoštolská exhortace Evangelii nuntiandi, 18.

¹²⁴ Srov. tamtéž, 20.

¹²⁵ Srov. 2. vatikánský koncil, GS 24.

¹²⁶ Srov. encyklika *Centesimus annus*, 17; encyklika *Veritatis splendor*, 95-101.

¹²⁷ Jan Pavel II., encyklika *Centesimus annus*, 24.

97. S formováním svědomí se úzce pojí *výchovná práce*, která člověku pomáhá, aby se den ode dne stával více člověkem, více a více ho uvádí do poznání pravdy, vštěpuje mu stále větší úctu k životu a vede k vytváření správných mezilidských vztahů.

Zvláště je nezbytné, aby výchova vedla k pochopení, že život má svou hodnotu od samých prvopočátků. Naděje na vytvoření pravdivé kultury lidského života je marná, jestliže mládež nenachází pomoc pro přijetí a prožívání sexuality, lásky a života v jejich autentickém smyslu a v nejužších souvislostech. Sexualita, jakožto poklad celistvé osobnosti, "ukazuje svůj nejhlubší smysl v tom, že vede člověka k láskyplnému sebeodevzdání"¹²⁸. Vulgární chápání sexuality patří mezi hlavní příčiny, které vedou k pohrdání počatým životem: opravdová láska totiž dovede život chránit. Nikdo tedy není zbaven úkolu poskytovat dospívajícím a mládeži autentickou *výchovu k sexualitě a lásce*, která obsahuje také *výchovu k čistotě*, přispívá ke zralosti lidské osobnosti a uschopňuje ji k respektování "snoubeneckého" významu těla.

Úkol výchovy pro život přináší s sebou i výchovu *manželů k odpovědnému rodičovství*. Ve svém skutečném významu zodpovědné rodičovství vyžaduje, aby snoubenci byli vnímaví ke svému povolání od Pána a věrně s ním spolupracovali na jeho plánech. To je jistě možné i tam, kde je rodina zásadně otevřena pro přijímání nových životů a kde manželé dokazují, že oni sami jsou skutečně ochotni sloužit životu, a to i tehdy, když z vážných důvodů a v souladu s morálními předpisy se rozhodnou po dobu časově omezenou či neomezenou nedávat život novému dítěti. Morální zákon je však zavazuje, aby v každé situaci mírnili své přirozené sklony a hnutí a respektovali biologické zákony, které jsou vepsány do jejich osobností. Takováto poslušnost, v duchu služby odpovědnému rodičovství, umožňuje legitimní užití metod regulace plodnosti. Z hlediska vědy jsou tyto metody stále dokonalejší a dávají možnost používat je ve shodě s morálními požadavky. Správné hodnocení jejich následků by mělo vést k odstranění některých dosud velmi rozšířených názorů a zároveň upozornit manžele, zdravotníky i sociální pracovníky na potřebu vlastní formace v této oblasti. Církev je vděčná těm, kteří se obětavě a s vlastním nasazením, často špatně pochopeným, snaží tyto cesty probádat a propagovat a zároveň podporují výchovu k morálním hodnotám, kterou užívání těchto metod předpokládá.

Výchovná práce se týká také oblasti utrpení a smrti. Tyto věci patří ke zkušenostem každého člověka, a je tedy pošetilé, ne-li docela zcestné, chtít je vytěsnit nebo odstranit. Naopak, každému člověku je třeba pomáhat, aby odhalil jejich nejhlubší tajemství v konkrétní a obtížné skutečnosti. Bolest i nemoc nacházejí svůj jedinečný význam, jsou-li vnímány v těsném spojení s přijímanou a sdílenou láskou. Proto jsme rozhodli, aby byl každoročně slaven *Mezinárodní den nemocných*, abychom tak zdůraznili "spasitelný charakter oběti utrpení, které je-li přijímáno ve společenství s Kristem, vede k nejhlubší účasti na vykoupení"¹²⁹. Dokonce ani smrt není beznadějnou událostí: je to brána do existence, která se otevírá směrem k věčnosti, a pro ty, kteří ji prožívají s Kristem, je zážitkem spoluúčasti na tajemství jeho smrti a zmrtvýchvstání.

98. Souhrnně můžeme říci, že tato požadovaná kulturní přeměna vyžaduje ode všech odvahu *k přijetí nového způsobu života*, který se vyznačuje tím, že za základ volby v konkrétních situacích - v oblasti osobního, rodinného, společenského i mezinárodního života - položíme správné měřítko

¹²⁸ Jan Pavel II., apoštolská exhortace *Familiaris consortio*, 37.

¹²⁹ Dopis k zavedení Světového dne nemocných (13.5.1992), 2: *Insegnamenti XV*, 1 (1992), 1410.

hodnot: "být" je postaveno nad "mít"¹³⁰, osoby nad věci¹³¹. Tento obnovený způsob života představuje také přechod od *nezaujatého postoje* k péči o bližního a od jeho *odmítání k přijetí*. Nesmíme považovat ostatní lidi za konkurenty, proti kterým se musíme bránit, ale za bratry a sestry, k nimž je třeba si vytvořit vztah a kteří mají být milováni už pro sebe samé, neboť pouhá jejich přítomnost nás obohacuje.

Ať se nikdo nedomnívá, že je vyloučen z tohoto hnutí za rozvoj nové kultury: *každý jedinec má při tom svůj závažný úkol*. Vedle úkolu rodin je tu velmi zásadní úloha *učitelů a vychovatelů*. Zvláště na nich záleží, bude-li mládež, vychovávaná k pravé svobodě, umět uchránit v sobě i šířit kolem sebe zárodky nového života, totiž úctu ke každému člověku a službu ve vlastní rodině i ve společnosti.

Také *intelektuálové* mohou výrazně přispět k utváření nové kultury lidského života. Zvláštní povinnost mají intelektuálové *katoličtí*, kteří jsou povoláni k horlivé činnosti v centrech formování kultury, tzn. ve školách a na univerzitách, na poli vědeckého i technického bádání, při umělecké tvorbě i v oblasti humanitních studií. Ve svém myšlení i jednání mají čerpat z čistého zdroje evangelia a jejich úkolem je přispívat ve vlastním oboru k rozvoji nové kultury života tím, že předloží významné a dobře dokumentované výsledky, které si pro svou hodnotu mohou získat pozornost a úctu všech. Právě s tímto úmyslem jsme založili *Papežskou akademii "Pro život"*, jejíž zvláštní úlohou bude "zkoumat, studovat a vyučovat speciální otázky z oblasti biomedicíny a práva, které se týkají rozvoje a ochrany života a které mají přímý vztah ke křesťanské morálce a k příkázáním učitelského úřadu církve"¹³². Zvláštní přínos je očekáván také od univerzit, zvláště katolických, a center, institutů a komisí zabývajících se bioetikou.

Nesmírně obtížná povinnost zavazuje ty, kdo pracují v *hromadných sdělovacích prostředcích*. Ti jsou vyzýváni k tomu, aby se snažili šířit takové informace, které by účinně přispívaly k rozvoji kultury života. Mají lidem nabízet ušlechtilé a vznešené příklady a ve správném světle ukazovat pozitivní a leckdy i hrdinská svědectví lásky k člověku. ať prezentují sexualitu a lásku s největší úctou a bez jakýchkoli pochybností, které by vedly ke snižování důstojnosti člověka a opovrhování jí. Když komentují současné události, ať se vyvarují zdůrazňování toho, co vede k vytváření postojů lhostejnosti, pohrdání nebo odmítání ve vztahu k životu. ať přísně dodržují věrnost pravdě a spojují v jeden celek svobodu projevu, úctu ke každému jednotlivci a hluboký cit pro lidskost.

99. V kulturním obratu směrem k podpoře života hrají jedinečnou a snad i rozhodující roli v myšlení i konání ženy. Jejich úkolem je rozvinout tzv. "nový feminismus", který by byl schopen rozpoznat a vyjádřit opravdovou podstatu ženství ve všech projevech života společnosti a odmítnout zároveň pokusy napodobit příklady "kultury v převaze mužské", aby tak byla skutečně odstraněna jakákoliv diskriminace, násilí a zneužívání.

Také my se obracíme k ženám s touto naléhavou výzvou, v níž opakujeme slova 2. vatikánského koncilu: *"Smiřte lidi s životem."*¹³³ Vy jste povolány k tomu, vydávat *svědectví opravdové lásky*, totiž toho sebedarování a přijetí druhého, které se jedinečně naplňuje v manželském spojení a které tvoří základ každého mezilidského vztahu. Zážitek mateřství ve vás vytváří cit ochoty přijmout druhého a tím vám svěřuje určitý speciální úkol: "Mateřství v sobě obsahuje jedinečné společenství

¹³⁰ Srov. 2.vatikánský koncil, GS 35; Pavel VI., encyklika *Populorum progressio* (26.3.1967), 15: AAS 59 (1967), 265.

¹³¹ Srov. Jan Pavel II., dopis rodinám *Gratissimam sane*, 13.

¹³² Jan Pavel II., motu proprio *Vitae mysterium* (11.2.1994), 4: AAS 86 (1994), 386-387.

s tajemstvím života, který dozrává v ženině lůně ... Tento jedinečný způsob setkání s novým člověkem, který zvolna vzniká, vytváří ze strany ženy určitý přístup k člověku - nejen k vlastnímu dítěti, ale k člověku vůbec, přístup, který hluboce vyznačuje celou ženinu osobnost."¹³⁴ Matka totiž přijímá a nosí v sobě druhého člověka, umožňuje mu v sobě růst a dává mu prostor ve svém nitru, přičemž plně respektuje jeho odlišnost. Tak žena sama chápe a učí i ostatní, že lidský vztah je teprve tehdy autentický, když se otevírá pro přijetí druhého, respektuje a miluje jeho osobnost pro onu důstojnost, kterou jí dává sama skutečnost, že je člověkem, a nikoliv z nějakých jiných důvodů, jako např. pro majetek, sílu, inteligenci, krásu či zdraví. To je ten největší přínos, který církve i lidstvo od ženy očekávají. Je to zároveň nezbytný předpoklad pro přípravu autentické kulturní přeměny.

Zvláštní úvahu věnujeme vám, *ženy, které jste prodělaly potrat*. Církve dobře ví, jak rozdílné okolnosti vás přiměly k takovému rozhodnutí, a rovněž ví, že v mnoha případech to bylo pro vás nelehké a bolestné. Rána ve vašich srdcích se snad ještě nezacelila. Ve skutečnosti to, co se tehdy stalo, zůstává a trvá dále jako něco zcela nesprávného. Přesto však nezoufejte a neztrácejte naději. Spíše se snažte to, co se stalo, přijmout a pravdivě to interpretovat. A jestli jste to dosud neudělaly, otevřte v pokoře a důvěře své srdce lítosti: Otec milosrdenství na vás čeká, aby vám nabídl odpuštění a pokoj ve svátosti smíření. Tehdy pochopíte, že nic není ztraceno a že můžete žádat odpuštění i od vašeho dítěte, které nyní žije u Boha. S pomocí přátel a zkušených lidí se budete moci právě svým bolestným svědečtím stát jedním z nejvýmluvnějších zastánců práva všech lidí na život. Rozhodněte se sloužit životu, ať už tím, že přijmete nově počatý lidský život nebo že budete pečovat o ty lidi, kteří potřebují vaši blízkost, a tak přispějete k utváření nového způsobu pohledu na lidský život.

100. V tomto velkém úsilí o rozvoj nové kultury *jsme posilováni a povzbuzováni vědomím, že evangelium života*, stejně jako Boží království, roste a vydává své plody (srov. Mk 4,26-29). Je totiž nesmírný rozdíl mezi četnými a mocnými prostředky, jimiž jsou vybaveny síly sloužící "kultuře smrti", a prostředky, jimiž disponují zastánci "kultury života a lásky". Ale my přece víme, že můžeme důvěřovat v Pána, u něhož nic není nemožného (srov. Mt 19,26).

Naplnění touto jistotou a vedení hlubokou upřímnou starostí o osud každého člověka, muže či ženy, dnes znovu opakujeme to, co jsme řekli rodinám, které se snaží uprostřed nástrah a protivenství splnit svůj obtížný úkol.¹³⁵ *Je naléhavě potřebná velká modlitba za život*, která by prostoupila celý svět. Prostřednictvím speciálních iniciativ i v každodenních modlitbách jednotlivců i církevních společenství, v rodinách i v srdcích jednotlivých věřících ať zaznívá k Bohu, tvůrci a milovníku života naléhavá prosba. Sám Ježíš nám na svém vlastním příkladu ukázal, že modlitba a půst jsou jedinečné prostředky a silné zbraně proti moci temnoty (srov. Mt 4,1-11), a své učedníky poučoval, že některý druh démonů může být vyhnán pouze tímto způsobem (srov. Mk 9,29). Proto hledejme opět pokoru a odvahu *modlit se a postit*, aby síla vycházející shůry mohla rozbořit hradby podvodu a lži, které očím tolika našich bratří a sester zakrývají od základu špatnou podstatu skutků i zákonů namířených proti životu, aby se tak jejich srdce otevřela a nadchla pro úmysly a záměry kultury života a lásky.

¹³³ Poselství koncilu k jednotlivým skupinám lidstva (8.12.1965), k ženám.

¹³⁴ Jan Pavel II., apoštolský list *Mulieris dignitatem*, 18.

¹³⁵ Srov. Jan Pavel II., dopis rodinám *Gratissimam sane*, 5.

"Toto píšeme, aby naše radost byla úplná" (1 Jan 1,4): Radostná zvěst o životě je tu pro celou lidskou společnost

101. "Toto píšeme, aby naše radost byla úplná" (1 Jan 1,4). Evangelium života nám bylo zjeveno jako dar, který máme sdílet se všemi: aby všichni lidé měli společenství s námi a s nejsvětější Trojicí (srov. 1 Jan 1,3). Ani my nemůžeme prožívat plnou radost, jestliže se o tuto Radostnou zvěst nepodělíme s druhými, ale podržíme si ji pouze pro sebe.

Evangelium života se netýká pouze křesťanů; *je určeno všem*. Otázka života, jeho ochrany a rozvoje není pouze privilegiem křesťanů. I když tato zvěst čerpá z víry světlo a nesmírnou sílu, přece se dotýká každého lidského myšlení, které směřuje k pravdě a kterému není lhostejná situace lidské společnosti. Život má v sobě zajisté cosi posvátného a náboženského, což ovšem nevnímají pouze věřící: každý člověk může ve světle rozumu pochopit, že je to něco drahocenného a že podle toho je s tím třeba také zacházet, což se vztahuje na všechny lidi bez rozdílu.

Proto vše, co jako "lid života a pro život" konáme, vyžaduje, aby tato skutečnost byla správně chápána a ochotně přijímána. Když církev prohlašuje, že absolutní respektování práva na život každého nevinného člověka - od početí až do jeho přirozené smrti - je jedním z pilířů, na kterých spočívají základy občanské společnosti, "chce pouze přispět k rozvoji humánního státu; takového státu, který za svou první a základní povinnost uznává ochranu základních práv lidské osobnosti, zvláště té nejslabší"¹³⁶.

Evangelium života je určeno pro celou lidskou společnost. Pracovat pro život znamená přispívat k obnově společnosti vytvářením společného dobra. Není přece možné budovat společné dobro a neuznávat a nerespektovat právo na život, z něhož vyplývají a na němž jsou založena všechna ostatní nezcizitelná lidská práva. A nemůže mít pevné základy ta společnost, která na jedné straně vyhláší takové hodnoty, jako důstojnost osoby, spravedlnost a mír, a na druhé straně si zásadně protiřečí, když přijímá a uznává různé formy neúcty k životu a násilí vůči němu, zvláště co se týče života slabých a bezmocných. Jedině úcta k životu může být základem a zárukou nejcennějších a nejpotřebnějších hodnot společnosti, jako je demokracie a mír.

Nebol *skutečná demokracie* nemůže být tam, kde není uznávána důstojnost každého člověka a nejsou zaručena jeho práva.

Ani opravdový mír neexistuje tam, kde není život chráněn a podporován, jak říká Pavel VI.: "Jakýkoliv přestupek proti životu je zároveň útokem proti míru, zvláště pokud jsou porušována lidská práva ..., a naopak, tam, kde práva člověka jsou jasně deklarována a zcela uznávána a chráněna, atmosféru společnosti naplňuje radostný a skutečný mír."¹³⁷

"Lid života" se raduje, že se může o své poslání podělit s tolika ostatními lidmi, a tak se den ode dne "lid pro život" stává četnějším a může vzrůstat nová kultura lásky a solidarity pro opravdové dobro lidské společnosti.

102. Blížíme se ke konci této encykliky a naše oči se samovolně obracejí k Pánu Ježíši, který "se nám narodil jako dítě" (srov. Iz 9,5), abychom v něm uviděli "život", který "se nám zjevil" (1 Jan 1,2). V tajemství jeho narození se završuje setkání Boha s člověkem a počíná cesta Božího Syna na zemi, život, který bude kulminovat sebedarováním na kříži. Svou smrtí totiž smrt přemůže a stane se počátkem nového života pro lidi.

¹³⁶ Jan Pavel II., promluva k účastníkům kongresu o "právu na život a Evropě": l.c. 1446.

Ta, která přijala "život" ve jménu všech a pro dobro všech, je Maria, Panna Maria, která je tak těsným poutem spjata s *evangeliem života*. Její souhlas při zvěstování a její mateřství stojí u samotného zdroje tajemství života, který přišel Kristus darovat lidem (srov. Jan, 10,10). Protože přijala život vtěleného Slova a s péčí se o něj starala, byl život člověka zachráněn před zatracením věčné a konečné smrti.

Proto Maria, "jako církev, jejímž je obrazem, je matkou všech, kteří se znovu rodí pro život. Je totiž Matkou života, který žijí všichni; který se však zrodil z ní. Proto všechny, kdo z ní budou žít, určitým způsobem znovu zrodí."¹³⁸

Když církev vidí Mariino mateřství, nachází i smysl svého vlastního mateřství a způsob, jakým ho má projevovat. Současně zkušenost mateřství církvi umožňuje pochopit hlouběji mateřství Mariino jakožto *nedostižný příklad péče a starosti o život*.

¹³⁷ Poselství k Mezinárodnímu dni míru 1977: AAS 68 (1976), 711-712.

¹³⁸ Bl. Guericus D'Igny, *In Assumptione B. Mariae, sermo* I, 2: PL 185, 188.

ZÁVĚR

"Pak se objevilo na nebi veliké znamení: žena oděná sluncem" (Zj 12,1): mateřství Marie a církve

103. Vzájemný vztah mezi tajemstvím církve a Marií je výstižně charakterizován "velkým znamením", popsáným v knize Zjevení: "Pak se objevilo na nebi veliké znamení: žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou z dvanácti hvězd kolem hlavy" (Zj 12,1). V tomto úkazu objevuje církev obraz vlastního tajemství: chápe, že ačkoliv je ponořená v současnosti, přesto ji přesahuje, protože v sobě chová "zárodek a počátek" království Božího.¹³⁹ Církev vidí, že stejné tajemství se zcela a jedinečně vyplnilo na Marii. Je to tato oslavená žena, v níž se Boží záměr mohl uskutečnit v absolutní dokonalosti.

"Žena oděná sluncem" - jak ji nazývá Zjevení - se objevila jako "těhotná" (Zj 12,2). Církev si také hluboce uvědomuje, že v sobě nosí Spasitele světa, Pána a Krista, a že je určena k tomu, aby ho darovala celému světu pro to, aby se lidé mohli znovu narodit k životu z Boha. Nelze zapomenout, že tento její úkol je možný jen díky mateřství Marie, která počala a porodila toho, jenž je "Bůh z Boha", "pravý Bůh z pravého Boha". Vskutku je Maria Boží matka, Theotokos, u níž ono povolání k mateřství, které Bůh vepsal do srdce každé ženy, dosáhlo svého vrcholu. Tak je Maria příkladem pro církev, povolána k tomu, aby byla "novou Evou", matkou věřících, matkou "živých" (srov. Gn 3,20).

Avšak toto duchovní mateřství církve se nenaplní - jak církev dobře ví - jinak, než v bolestech a utrpení "porodu" (Zj 12,2), to jest v ustavičném zápase se silami zla, které nepřestávají pronikat na svět a zasahují člověka a poznamenávají duše, a tak se staví proti samotnému Kristu: "V něm byl život a ten život byl světlem lidí. To světlo svítí v temnotě a temnota ho nepohltila" (Jan 1,4-5).

Církev také, stejně jako Maria, musela prožít své mateřství ve znamení utrpení: "On je ustanoven ... jako znamení, kterému se bude odporovat ... aby vyšlo najevo smýšlení mnoha srdcí... Také tvou vlastní duši pronikne meč" (Lk 2,34-35). Těmito slovy Simeon na samém počátku Spasitelova života oslovuje Marii a krátce naznačuje odmítání, kterého se dostane Ježíšovi a spolu s ním i Marii, která s ním vystoupí až na vrchol Kalvárie. "Vedle Ježíšova kříže" (Jan 19,25) se stává Maria účastnicí jeho sebedarování: Ježíše obětuje, odevzdává ho, jednou provždy ho rodí pro nás. Ono "staň se" pronesené ve dni zvěstování, plně dozrává ve dni kříže, když pro Marii nastává čas, aby přijala a porodila jako své dítě každého člověka, který je jeho učedníkem, a přenesla na něho Synovu vykupující lásku: "Když Ježíš uviděl svou matku a jak při ní stojí ten učedník, kterého měl rád, řekl matce: 'Ženo, to je tvůj syn'" (Jan 19,26).

"Ten drak se postavil před ženu ... aby pohltil její dítě, jakmile ho porodí" (Zj 12,4): život je ohrožován silami zla

104. V knize Zjevení "velké znamení ženy" (Zj 12,1) je doprovázeno "dalším znamením na nebi: ... velký ohnivě rudý drak" (12,3), který je zpodoběním samotného satana, zosobněním moci zla a

¹³⁹ 2. vatikánský koncil, LG 5.

zároveň souhrnem všech zlých mocností, které působí v lidských dějinách a jsou zaměřeny proti poslání církve.

Zde také Maria osvěcuje společenství věřících. Nápor sil zla jsou ve skutečnosti jakési skryté útoky, které dříve, než udeří na Ježíšovy učedníky, zasáhnou jeho matku. Aby uchránila život syna před těmi, kteří se ho bojí, protože v něm vidí hrozbu a nebezpečí pro sebe, musí Maria utéci s Josefem a dítětem do Egypta (srov. Mt 2,13-15).

Tak Maria pomáhá církvi, aby si *uvědomila, že život vždy stojí v centru onoho velikého zápasu* mezi dobrem a zlem, mezi světlem a tmou. Drak touží pohltnout její dítě, "jakmile ho porodí" (Zj 12,4). Toto dítě je obrazem Krista, kterého Maria porodila, "když se naplnil čas" (Gal 4,4), a kterého má v jednotlivých obdobích dějin církev stále zprostředkovávat lidem. Určitým způsobem je to zobrazení každého člověka, každého dítěte, a znázornění těch nebezpečí, která hrozí každému bezbrannému stvoření, protože - jak připomněl koncil - sám Syn Boží "se svým vtělením jistým způsobem spojil s každým člověkem"¹⁴⁰. V "těle" každého člověka se tedy neustále zjevuje Kristus a spojuje se s námi ve společenství. Proto *odmítnutí lidského života* v jakékoliv podobě je ve *skutečnosti odmítnutím samotného Krista*. To je tedy ta podivuhodná a zároveň mocná pravda, kterou nám zjevil Kristus a kterou jeho církev stále a bez ustání opakuje: "Kdo přijme jedno takové dítě kvůli mně, mne přijímá" (Mt 18,5); "Amen, pravím vám: Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali" (Mt 25,40).

"Smrt už více nebude" (Zj 21,4): záře vzkříšení

105. Andělovo zvěstování Marii je vyjádřeno slovy plnými naděje: "Neboj se, Maria" a "Vždyť u Boha není nic nemožného" (Lk 1,30.37). Celý život Panny Marie je totiž prostoupen jistotou skutečnosti: Bůh je jí blízko a stále ji provází svou laskavostí. Nejinak je tomu i s církví, jež nachází "útočiště" na poušti (Zj 12,6), která je sice místem zkoušky, ale i místem, kde Bůh vyhledává lásku ke svému lidu (srov. Oz 2,16). Maria je živoucí slovo útěchy pro církev v jejím boji se smrtí. Ukazuje nám Syna a tím nás ujišťuje, že v něm již byly síly smrti přemoženy: "Střetly se v divném souboji život a smrt. Je po boji. Ten, který zemřel, z mrtvých vstal, aby nám věčně kraloval."¹⁴¹

Obětovaný Beránek žije, nese známky utrpení, ale září v lesku zmrtvýchvstání. On jediný vládne událostem dějin: rozlamuje "pečeti" (srov. Zj 5,1-10) a potvrzuje v čase i mimo čas *nadvládu života nad smrtí*. V "novém Jeruzalémě", totiž v obnoveném světě, k němuž směřují lidské dějiny, *"smrt už více nebude, ani zármutek, nářek, ani bolest už nebude, protože co dříve bylo, pominulo"* (Zj 21,4).

My však jako lid putující, lid života a pro život, když s důvěrou kráčíme k "novému nebi a nové zemi" (Zj 21,1), obraťme svůj pohled k té, která je nám "znamením jisté naděje a útěchy"¹⁴².

Ó Maria,
jitřenko nového světa,
matko živých,
tobě jediné svěřujeme celou *oblast života*:

¹⁴⁰ GS 22.

¹⁴¹ Římský misál, velikonoční sekvence.

¹⁴² 2. vatikánský koncil, LG 68.

pohlédni, Matko, na nesčetné množství dětí,
které se nesmí narodit,
chudých, kterým žít připadá tak těžké,
žen a mužů, kteří snášejí nelidské ukrutnosti,
starých a nemocných, kterým lidská lhostejnost
nebo falešný soucit působí smrt.
Učiň, aby ti, kdo věří v tvého Syna,
jasně poznávali evangelium života
a s láskou ho zvěštovali lidem naší doby.
Uděl jim milost,
aby ho přijímali jako zcela nový dar,
aby ho s radostí a vděčností *slavili* v celém svém životě
a zároveň ve stálosti a horlivé vytrvalosti
vydávali o něm svědectví
a tak mohli spolu se všemi lidmi dobré vůle
vytvořit civilizaci pravdy a lásky
ke slávě a chvále Boha, tvůrce a milovníka života.

Dáno v Římě u Sv. Petra, dne 25. března 1995, na svátek Zvěstování Páně, v sedmnáctém roce mého pontifikátu.

Jan Pavel II.

SEZNAM ZKRATEK

BIBLICKÉ ZKRATKY

Knihy Starého zákona

Gn	1. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Lv	3. kniha Mojžíšova
Nm	4. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
Joz	Knihy Jozue
Sd	Knihy Soudců
Rt	Knihy Rút
1 Sam	1. kniha Samuelova
2 Sam	2. kniha Samuelova
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
1 Kron	1. kniha Kronik
2 Kron	2. kniha Kronik
Ezd	Knihy Ezdrášova
Neh	Knihy Nehemiášova
Tob	Knihy Tobíáš
Jdt	Knihy Judit
Est	Knihy Ester
1 Mak	1. kniha Makabejská
2 Mak	2. kniha Makabejská
Job	Knihy Job
Ž	Knihy Žalmů
Př	Knihy Přísloví
Kaz	Knihy Kazatel
Pís	Píseň písní
Mdr	Knihy Moudrosti
Sir	Knihy Sirachovcova
Iz	Knihy proroka Izaiáše
Jer	Knihy proroka Jeremiáše
Pláč	Knihy Žalozpěvů
Bar	Knihy proroka Barucha
Ez	Knihy proroka Ezechiela
Dan	Knihy proroka Daniela
Oz	Knihy proroka Ozeáše
Jl	Knihy proroka Joela
Am	Knihy proroka Amosa
Abd	Knihy proroka Abdiáše
Jon	Knihy proroka Jonáše
Mich	Knihy proroka Micheáše
Nah	Knihy proroka Nahuma
Hab	Knihy proroka Habakuka
Sof	Knihy proroka Sofoniáše

Ag	Kniha proroka Aggea
Zach	Kniha proroka Zachariáše
Mal	Kniha proroka Malachiáše

Knihy Nového zákona

Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Lk	Evangelium podle Lukáše
Jan	Evangelium podle Jana
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List svatého apoštola Pavla Římanům
1 Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Kor	2. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
Gal	List svatého apoštola Pavla Galat'anům
Ef	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Flp	List svatého apoštola Pavla Filipanům
Kol	List svatého apoštola Pavla Kolosanům
1 Sol	1. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
2 Sol	2. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
1 Tim	1. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
2 Tim	2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
Tit	List svatého apoštola Pavla Titovi
Flm	List svatého apoštola Pavla Filemonovi
Žid	List Židům
Jak	List svatého apoštola Jakuba
1 Petr	1. list svatého apoštola Petra
2 Petr	2. list svatého apoštola Petra
1 Jan	1. list svatého apoštola Jana
2 Jan	2. list svatého apoštola Jana
3 Jan	3. list svatého apoštola Jana
Jud	List svatého apoštola Judy
Zj	Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

ZKRATKY DOKUMENTŮ 2. VATIKÁNSKÉHO KONCILU

AA	Dekret o apoštolátu laiků <i>Apostolicam actuositatem</i>
AG	Dekret o misijní činnosti církve <i>Ad gentes</i>
ChD	Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi <i>Christus Dominus</i>
DH	Prohlášení o náboženské svobodě <i>Dignitatis humanae</i>
DV	Věřoučná konstituce o Božím zjevení <i>Dei Verbum</i>
GE	Prohlášení o křesťanské výchově <i>Gravissimum educationis</i>
GS	Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě <i>Gaudium et spes</i>
IM	Dekret o hromadných sdělovacích prostředcích <i>Inter mirifica</i>
LG	Věřoučná konstituce o církvi <i>Lumen gentium</i>
PC	Dekret o přizpůsobené obnově řeholního života <i>Perfectae caritatis</i>
NAe	Prohlášení o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím <i>Nostra aetate</i>
OE	Dekret o katolických východních církvích <i>Orientalium ecclesiarum</i>
OT	Dekret o výchově ke kněžství <i>Optatam totius</i>
PO	Dekret o službě a životě kněží <i>Presbyterorum ordinis</i>

SC Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*
UR Dekret o ekumenismu *Unitatis redintegratio*

JINÉ ZKRATKY

CCEO Corpus canonum Ecclesiarum Orientalium
CCL Corpus Christianorum Latinorum
CIC Codex iuris canonici - Kodex kanonického práva, Praha, Zvon 1994
CSCO Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Paris 1903
CSEL Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, Wien 1866
PG Patrologia Graeca, vyd. J.P.Migne, Paris 1857-1866
PL Patrologia Latina, vyd. J.P.Migne Paris 1878-1890

OBSAH

ÚVOD.....	4
I. KAPITOLA - PROLITÁ KREV TVÉHO BRATRA KŘÍČÍ KE MNĚ ZE ZEMĚ	8
SOUČASNÁ NEBEZPEČÍ PRO LIDSKÝ ŽIVOT	
"Povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej" (Gn 4,8): u samotného počátku násilí proti životu	8
"Cos to učinil?" (Gn 4,10): oslabení smyslu pro hodnotu života.....	10
"Cožpak jsem strážcem svého bratra?" (Gn 4,9): špatně pochopený smysl svobody	14
"Budu se muset skrývat před tvou tváří" (Gn 4,14): oslabení vztahu k Bohu i k člověku	17
"Vy však jste přistoupili a byli jste pokropeni krví" (srov. Žid 12, 22-24): znamení naděje a pozvání k úkolu.....	19
II. KAPITOLA - JÁ JSEM PŘIŠEL, ABY MĚLI ŽIVOT.....	23
KŘESŤANSKÁ ZVĚST O ŽIVOTĚ	
"Život se zjevil a my jsme ho viděl" (1 Jan 1,2): upřený pohled na Krista, "Slovo života".....	23
"Hospodin je má záštita a píseň, stal se mou spásou" (Ex 15,2): život je vždy dobro	24
"... jeho jméno dalo sílu tomuto člověku, kterého vidíte i znáte" (Sk 3,16): Ježíš naplňuje smysl života uprostřed proměnlivosti lidské existence.....	24
Předurčení k tomu, "aby byli ve shodě s obrazem jeho Syna" (Řím 8,29): sláva Boží se svým jasem odráží ve tváři člověka.....	26
"Žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře na věky" (Jan 11,26): dar věčného života.....	28
"Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra" (Gn 9,5): úcta a láska ke každému životu.....	29
"Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte si ji ..." (Gn 1,28): zodpovědnost člověka vůči životu	30
"Tys přece stvořil mé ledví" (Ž 139,13): důstojnost dosud nenarozeného dítěte	32
"Měl jsem důvěru, i když jsem si řekl: 'jsem tak sklíčen'" (Ž 116,10): život ve stáří a v bolesti	33
"Všichni, kteří se jí drží, (přijdou) k životu" (Bar 4,1): od zákona ze Sinaje k daru Ducha	34
"Budou hledět na toho, kterého probodli" (Jan 19,37): na stromě kříže se naplňuje evangelium života	36
III. KAPITOLA - NEZABIJEŠ.....	38
POSVÁTÝ BOŽÍ ZÁKON	
"Chceš-li však vejít do života, zachovávej přikázání" (Mt 19,17): Radostná zvěst a přikázání.....	38
"Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra" (Gn 9,5): život člověka je posvátný a nedotknutelný.....	39
"Tvé oči mě viděly v zárodku" (Ž 139,16): hrůzná ničemnost potratu.....	42
"Já usmrcuji i obživuji" (Dt 32,39): tragika eutanázie	46
"Více je třeba poslouchat Boha než lidi" (Sk 5,29): zákon občanský a zákon morální.....	50
"Miluj ... svého bližního jako sám sebe" (Lk 10,27): "podporuj" život.....	54
IV. KAPITOLA - MNĚ JSTE UČINILI	57
O NOVÉ KULTUŘE LIDSKÉHO ŽIVOTA	
"Vy však jste ... lid patřící Bohu jako vlastnictví, abyste rozhlašovali, jak veliké věci vykonal" (1 Petr 2,9): lid života a pro život.....	57
"Co jsme viděli a slyšeli, zvěstujeme i vám" (1 Jan 1,3): hlásat Radostnou zvěst o životě	58
"Chválím tě, že jsem vznikl tak podivuhodně" (Ž 139,14): oslavovat Radostnou zvěst o životě	59
"Co to pomůže, moji bratři, říká-li někdo, že má víru, ale nemá skutky?" (Jak 2,14): sloužit Radostné zvěsti o životě.....	62
"Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna" (Ž 127,3): rodina - "svatyně života".....	65
"Žijte jako děti světla" (Ef 5,8): nezbytné uskutečnění kulturní přeměny	67
"Toto píšeme, aby naše radost byla úplná" (1 Jan 1,4): Radostná zvěst o životě je tu pro celou lidskou společnost	72
ZÁVĚR.....	74
"Pak se objevilo na nebi veliké znamení: žena oděná sluncem" (Zj 12,1): mateřství Marie a církve.....	74
"Ten drak se postavil před ženu ... aby pohltil její dítě, jakmile ho porodí" (Zj 12,4): život je ohrožován silami zla	74
"Smrt už více nebude" (Zj 21,4): záře vzkříšení.....	75

SEZNAM ZKRATEK	77
BIBLICKÉ ZKRATKY	
KNIHY STARÉHO ZÁKONA	77
KNIHY NOVÉHO ZÁKONA	78
ZKRATKY DOKUMENTŮ 2. VATIKÁNSKÉHO KONCILU	
JINÉ ZKRATKY	79
OBSAH	80

EVANGELIUM VITAE

Encyklika Jana Pavla II.
O ŽIVOTĚ,
KTERÝ JE NEDOTKNUTELNÉ DOBRO
z 25. března 1995

Z latinského originálu přeložila Markéta Koronthályová
Návrh obálky a grafická úprava Josef Karhan
Vydal ZVON, české katolické nakladatelství a vydavatelství,
spol. s r.o., Praha 1, Spálená 8
v roce 1995
jako svou 131. publikaci
Odpovědná redaktorka Marie Kyralová
Technický redaktor Ondřej Kramoliš
První vydání
Sazba Pavel Vodička - Fotosazba
Vytiskla Moravská tiskárna Olomouc, spol. s r.o.
8,8 AA.
Náklad 3000 výtisků
Doporučená cena 45 Kč